KONINKLIJK INSTITUUT VD TROPEN-BIBLIOTHEEK
14 0000 0176 2628

I9N 160753

VEROVERING

VAN

Atjeh's groote Missigit.

DOOR

J. F. D. BRUINSMA

Majoor der Infanterie van het Ned. O.-I. Leger

(Uitgegeven ten bate van de Kinderen van den dapperen Fuselier ***OVERMEIREN)***

SNEEK
H. PIJTTERSEN Tz

KOOL VAN HERENS
Kanonnier.

VAN OVERMEIREN
Fuselier.

MULLER KANTER
Trompetter der Artillerie.

Bru
P 93-2671
54.2

DE VEROVERING

VAN

ATJEH'S GROOTE MISSIGIT.

BESCHREVEN DOOR

J. F. D. BRUINSMA,

Majoor der Infanterie van het Ned.-Ind. Leger.

Kon. Inst. v/d tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM

SNEEK,
H. PYTTERSEN Tz.
1889.

93=542

SNELPERSDRUK VAN H. C. A. THIEME, NIJMEGEN.

Na het houden mijner voordracht in eene bijeenkomst van de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, werd ik van verschillende zijden aangezocht de beschrijving der Missigit-veroveringen in onzen Atjeh-oorlog in ruimer kring te verspreiden.

De welwillendheid van het bestuur van voornoemde Vereeniging, die het eigendomsrecht aan mij afstond, heeft de inwilliging van het aanzoek mogelijk gemaakt.

Aan den Heer J. Hoijnck van Papendrecht, die zich wel heeft willen belasten om de verhalen met eenige schetsen zijner bekwame hand te versieren, betuig ik hierbij mijn innigen dank.

Onder mededeeling, dat de opbrengst van het werkje ten voordeele zal komen van de kinderen van den onversaagden dapperen fuselier van Overmeiren, uit de schrijver tevens den wensch, dat de uitgave van dit boekje een welgelukte poging moge worden om eenige uitstekende daden van moed, beleid en trouw mijner kameraden van hoogeren en lageren rang algemeen bekend te maken.

J. F. D. Bruinsma.

I.

DE GROOTE MISSIGIT VAN ATJEH.

Atjeh's groote Missigit [1]) was, 300 M. ten noordwesten van den Kraton, gelegen in het alluviale cultuurland, dat, dicht bevolkt en zorgvuldig bebouwd, zich langs de Atjeh-rivier uitstrekte. Zie pl. I en II.

De noordoosthoek van haren ringmuur was slechts een 50-tal M. verwijderd van den linkeroever van evengenoemde rivier, waar deze, ongeveer 5 K.M. van hare monding een bijna rechthoekige kronkeling maakt.

Zij was omgeven door rijst-, suikerriet- en tegalvelden, waartusschen klappertuinen, boschjes, kampongs, zoomede enkele begraafplaatsen, welke de laatste rustplaats aanwezen van vorstelijke personen of van hen, die in vroegere tijden op Atjeh eene belangrijke rol gespeeld hadden, werden aangetroffen. [2])

---

1) Missigit of Moskee beteekent plaats der nederbuiging, bedehuis, tempel.

2) Tegalvelden zijn bouwgronden; klappertuinen zijn grasvelden, beplant met kokosboomen; kampongs zijn dorpen en tusschen en om de huizen worden steeds vele klapperboomen aangetroffen.

Van deze begraafplaatsen, waarop eenig geboomte groeide en die met steenen muren, ter hoogte van één, soms anderhalven Meter, dienende om de opgehoopte aarde tegen te houden omringd waren, was Kandang Poth Djemaloon gelegen, een 100-tal M. westzuidwest van den zuidwesthoek der Missigit, en omgeven door een dubbelen muur, den grootsten en den hoogsten.

Voorts verhieven zich nog in de groote sawahvlakte [1]), welke ten noorden door K. [2]) Merdoehati en ten zuiden door K. Lambenoel, K. Poengej en de met heggen omgeven tegalvelden, begrensd werd, behalve een paar kleinere grafheuvels en een boschje van een 1800 M^2. oppervlakte, nog twee door steenen muren ingesloten begraafplaatsen. De noordelijkste, 15 M. ten zuiden van den zuidwesthoek van K. Merdoehati, was 550 M. van de Missigit verwijderd, de zuidelijkste 50 M. dichter en in het midden der sawah gelegen, was door een boschje omringd, waarin één put met goed drinkwater werd gevonden.

Behalve een suikerrietveld, dat een half à één Meter hooger gelegen was dan het omliggend terrein en welks riet bijna rijp en ruim een Meter hoog zich langs den noordwesthoek en voor een groot deel langs den noordkant van den ringmuur der Missigit uitstrekte, was het terrein onmiddellijk aan dien muur grenzende, ten minste tot op een afstand van 30 M., aan alle zijden open en vlak.

Omtrent het voorterrein dient enkel nog vermelding, dat ongeveer 80 M. vóór het noordelijk deel van den westkant der Missigit en nagenoeg evenwijdig daarmede, een aardophooging of dijkje werd aangetroffen, alsmede 30 M. dichter bij dien westkant, en van dat dijkje door struikgewas gescheiden, een rechthoekig omgebogen muurtje van een tiental Meter lengte — vermoedelijk overblijfsels van een vervallen begraafplaats — dat zich tot nabij het suikerrietveld uitstrekte.

---

1) Sawah of sawahvlakte, waarop rijst (padi) geplant wordt.

2) K. eene verkorting van kampong.

De Missigit zelf was een vierhoek, gevormd door buitenmuren van harde klipsteen met een stevig cement opgemetseld, welke aan den buitenkant glad waren afgebikt. Die muren waren 2.50 M. hoog en 0.65 M. dik en aan de oostzijde 170, aan de westzijde 165, aan de noordzijde 120 en aan de zuidzijde 110 M. lang.

De oostelijke muur was gedeeltelijk vervallen en ingestort.

In den westelijken muur, een 10-tal Meters van den zuidwesthoek, was eene opening van 2 M. breedte en in den zuidelijken muur, ongeveer 40 M. van evengenoemden hoek, eene afgeronde gleuf, anderhalven Meter boven den beganen grond en breed genoeg om een man door te laten.

Binnen deze ruimte grensde tegen den oostelijken muur, voor zoover hij niet was ingestort, een bijna rechthoekig plateau van 85 (zuid), 109 (west), 92 (noord) en 113 (oost) Meters zijden, ruim 1 M. boven den beganen grond en omgeven door een klipsteenen muur, welke 1 M. boven dat plateau uitstak. Hierdoor werden aan den noord-, west- en zuidkant gangen gevormd, respectievelijk 46, 26 en 12 M. breed. Zoowel de westelijke als de noordelijke muur van deze binnenenceinte waren hier en daar vervallen, zoodat men van uit die gangen langs die open gedeelten gemakkelijk op het plateau kon komen.

Aan de oostzijde, waar, zooals reeds gezegd werd, de buitenmuur voor een groot deel was vervallen, was de aarde van het plateau afgestort en vormde aldaar eene helling, waarlangs men zonder moeite naar buiten kon komen.

Op die helling bevond zich een dijkje, dat verder aan den noord- en zuidkant tot aan het nog staande gedeelte van den muur door een bamboezen [1]) pagger (heining) werd vervolgd. In het noordelijk gedeelte van dezen pagger was eene deur, vor-

1) Bamboe is een rietsoort. Zij groeit in stoelen, zijnde struiken van 10—40 en meer stuks. Naar gelang de soort 7—18 M. dikte 0,04—0,15 M.

mende met het dijkje de afsluiting van het gedeelte van den oostkant, dat open was.

Langs den voet van den staan gebleven oostelijken muur liep een greppel, ongeveer een Meter breed en een halven Meter diep. Daar waar de muur was ingestort, was ook de greppel door de aardafschuiving van het plateau volgeloopen.

Het terrein in de westelijke gang lag op hetzelfde niveau als dat buiten de Missigit, terwijl het terrein in de noordelijke en zuidelijke gang naar het oosten zacht opliep, zoodat men zelfs in den zuidoostelijken hoek van de enceinte over den ringmuur kon vuren.

In den noordwest- en den zuidwesthoek lagen hoopen aarde tegen de muren en vormden daar, als 't ware, kleine bastions, waarop men staande over de muren kon zien en vuren. Ook groeiden hier en daar enkele boomen, struiken, planten tegen buiten- en binnenmuren en kon men, met behulp dier gewassen, over de muren zien en op enkele plaatsen er zelfs vrij gemakkelijk opklimmen.

Het oostelijk gedeelte van de noordelijke gang was op 75 M. van den westkant door een dwarsmuur grootendeels afgesloten, zijnde beoosten dezen muur het terrein zoodanig met aarde opgehoogd, dat het zelfs iets boven het plateau lag.

Dat plateau was nog voor een groot gedeelte met steenen bevloerd en ongeveer in het midden werd een gemetseld fundament aangetroffen, waarop het eigenlijk houten moskeegebouw gestaan had en dat zonder torens of balcons van twee naast elkander staande spits toeloopende daken, met atap (palmblad) gedekt, voorzien was geweest.

Vermoedelijk was, te oordeelen naar de fundamenten en de overblijfsels der verbrande stijlen, de inwendige verdeeling van het gebouw geweest: een rechthoekig middengedeelte (schip) met een oppervlakte van ongeveer 320 M^2 — 20 op 16 M.— en omgeven door een rondgaande galerij, aan de voor (oost) zijde 10 M., de achterzijde 7 M., en de zijgalerijen 9 M. breed.

Het grondvlak der geheele binnenruimte van het gebouw bedroeg bij de 1200 M^2 en wel 38 op 32 M.

Het kon dus voor het aanhooren van preeken ongeveer 2000 menschen bevatten, doch voor het doen van gemeenschappelijke gebeden [1]) hoogstens een 600 tal.

Binnen de ringmuren van de Missigit vond men drie gemetselde putten met goed drinkwater en wel een ronden, nabij de open oostzijde en waaruit het water naar twee gemetselde bakken geleid kon worden. De wasschingen van de geloovigen, alvorens zij het bedehuis binnentraden, had met dit water plaats en het was ook deze waterput, welke door de Atjehers, zelfs na de verbranding en nadat de plek, waarop de Missigit gestaan had, reeds jarenlang in het bezit van de ongeloovigen was, nog steeds op hoogen prijs werd gesteld. Zijn water werd als heilig beschouwd, medegenomen en met grooten eerbied voor de reinigingen gebruikt.

Een tweede groote, vierkante put werd aangetroffen nabij den zuidwesthoek. Zijn water was zeer koel en wel doordien het dichte gebladerte van een bijzonder grooten prachtigen waringinboom, welks stam tegen en door den binnenenceintemuur was gegroeid, meer dan 20 M. omtrek had en elken zonnestraal belette tot de oppervlakte van het bronwater door te dringen.

De derde put, rechthoekig van vorm, was meer een kleine vijver, daar hij 120 M^2 in oppervlakte bedroeg, 12 op 10 M. Hij was met een stevig gemetselden muur omringd. Hij bevond zich 8 M. van den noordkant en een 25tal M. van den westkant. Zijn water werd, bedriegt het geheugen ons niet, in den loop van den 14den April voor altijd bedorven, doordien lijken van gesneuvelde en door ons gevonden Atjehers in dien put

1) Een Mohammedaan, die bidt, maakt buigingen en werpt zich op den grond zoodanig, dat de punten der voeten, de knieën, de handen, de neus en het voorhoofd, achtereenvolgens den grond raken.

geworpen werden. Nog verdient vermelding het steenen voorportaal bij den ingang van de eigenlijke Missigit en een tweetal overblijfsels van fundamenten, welke op het plateau in de Missigit gevonden werden en waarop vermoedelijk steenen woningen gestaan hadden ten dienste van personen, die aan de godsdienstoefeningen verbonden waren.

Ten slotte zij genoemd de generaal-Köhler'sboom, zijnde een hoog opgeschoten, bijna bladerlooze waringinboom van een drietal Meters in omtrek, staande aan het zuidelijk einde van een vervallen gedeelte van den oostelijken buitenmuur en waaromheen een hoop steenen lag, afkomstig van den vervallen muur. Het was op een viertal passen, ten westen van dezen boom, dat de Generaal Köhler zich bevond op het oogenblik, dat hij door een vijandelijken geweerkogel doodelijk werd getroffen

---

II.

EERSTE VEROVERING OP 10 APRIL 1873.

Nadat onze troepenmacht den 8sten April 1873 op Atjeh's kusten geland was, werd den volgenden dag eene verkenning ondernomen naar het binnenland. Een der resultaten alstoen verkregen was, dat men bij den opmarsch naar de zijde van den Kraton stuitte op een gebouw, waarvan het bestaan reeds vroeger was aangekondigd door een Chineeschen gids en als de groote Missigit werd aangewezen. Op den afstand van 1200 M. genaderd, kon men echter niet veel meer te zien krijgen dan het atappendak met een reusachtigen waringinboom daarnaast.

't Was dus op dien 9den April, dat de naam van groote Missigit door onze officieren en soldaten voor het eerst gehoord werd.

Weinigen dachten toen, dat de verovering van dat gebouw ons zulk eene buitengewone krachtsinspanning en zulke talrijke offers zoude kosten [1]).

Van het verdedigingsvermogen toch was niets bekend en bovendien zag men op den verkenningstocht van den 9den April geene vijanden.

Het had dus den schijn, alsof de Atjehers hunne kampongs verlaten hadden en den strijd opgaven.

Dat woord „groote Missigit" wekte dus niemands bijzondere belangstelling op, daar elk officier begreep, dat bij den Kraton, hier de woning van een Mohammedaansch vorst, ook een groot bedehuis moest zijn.

In den namiddag van den 9den April besloot de Generaal-majoor J. H. R. Köhler, Opperbevelhebber der 1ste Atjehsche expeditie, om den volgenden morgen met het meerendeel der troepen, die aan het strand gebivakeerd waren, naar het binnenland op te rukken.

Het algemeene doel, het object dezer beweging was den Kraton en de vijandelijke versterkingen, welke daarom of daarbij vermoedelijk zouden worden aangetroffen, achtereenvolgens te vermeesteren.

Waar deze gelegen waren, was niet bekend, daar ook de verkenning op den vorigen dag daaromtrent geen licht had gegeven, evenmin als omtrent den vermoedelijken weerstand, welke zou worden ondervonden.

Een- en ander zullen dan ook wel de redenen geweest zijn, waarom de Opperbevelhebber geen bepaalde gedragslijn voorschreef. Hij behield zich voor om naar omstandigheden te handelen of nadere bevelen te geven.

De colonne, die nu op den 10den April 1873 's morgens om

---

1) De drie Missigit-veroveringen kosten ons een verlies van 25 officieren en 350 minderen aan gesneuvelden en gewonden.

7 uur van het strandbivak naar het binnenland van Atjeh oprukte, was samengesteld en ingedeeld als volgt:

I. VOORHOEDE.

Voorwacht.

1ste compagnie van het 3e bataljon Infanterie, commandant Kapt. A. M. de Buck;

een peloton 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, commandant 1e Luit. H. L. J. Ligtenberg;

een peloton mineurs, commandant 1e Luit. A. S. H. Booms der Infanterie, gedetacheerd bij de Genie;

een sectie (2) berghouwitsers [1]) van 12 c.M., commandant 2e Luit. der Artillerie C. J. Zwager;

een peloton 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie tot dekking van de Artillerie, onder commando van den 2e Luit. A. K. Eichholtz.

De voorwacht werd gecommandeerd door den Kapitein J. P. van Lier, commandant van de 6e compagnie van het 3e bataljon, waarbij zich nog bevonden de 1e Luitenant van de verkennings-brigade en twee opnemers, zoomede de Chineesche gids Khoé Tjian Gie.

Hoofdtroep.

2e comp. v/h. 3e batalj. Inf., comm. 1e Luit. A. E. Albrecht;
3e „ „ „ „ „ „ Kapitein J. Lauer;
4e „ „ „ „ „ „ „ W. Pordon;
ambulance van het 3e bataljon Infanterie, waarbij zich be-

1) Een berghouwitser wordt door twee voor elkander geplaatste paarden getrokken.
De munitie wordt door menschen gedragen.

vonden de officieren van Gezondheid 2e klasse M. J. van Geelkerken en L. H. N. Vriesman;

5e compagnie van het 3e bataljon Infanterie tot dekking van de ambulance, onder commando van Kapitein C. H. Visscher.

De geheele voorhoede stond onder bevel van den commandant van het 3e bataljon Infanterie, Majoor F. P. Cavaljé, aan wien was toegevoegd de 1e Luit. van den Staf J. H. van der Veen.

II. HOOFDMACHT.

De marine-landingsdivisie, onder bevel van den Kapitein-luitenant ter zee J. W. Binkes, bestaande uit:

1ste compagnie, onder bevel van den Luit. ter zee 1e kl. J. J. Engelvaart;

2de compagnie, onder die van den Luit. ter zee 1e kl. J. M. H. Bervoets;

ambulance der landingsdivisie, waarbij zich bevonden de Officieren van Gezondheid van de Marine C. Noordewier en J. J. Borst;

eene sectie (2) berghouwitsers van 12 c.M. en 4 mortieren [1]) van 12 c.M., onder bevel van den Kapitein der Art. J. H. Wagener;

vier compagnieën van het 9de bataljon Infanterie, onder bevel van den commandant van dat korps, den Majoor C. J. Knoote; zij marcheerden in de onderstaande volgorde:

1ste comp., Kapitein E. G. H. F. van Schendel,
2de „ „ C. E. Sepp,
3de „ „ J. H. A. Yssel de Schepper,
4de „ „ J. H. Huijer;

ambulance van het 9de bataljon Infanterie, waarbij waren de Officieren van Gezondheid 2e kl. W. J. Oosterhoff en H. C. J. F. Hardenberg;

---

1) Een muildier draagt twee mortieren.

koelies met vivres voor één dag, kookgerei, reserve-munitie en officiersgoederen;

rechterhalf bataljon barisans, sterk 3 compagnieën onder den Madureeschen Majoor Majang Koro, waarbij zich de Kapitein-instructeur O. H. J. Muller bevond.

ambulance van de barisans, waarbij de Officier van Gezondheid 1e kl. H. Theunissen, aan wien als oudsten Officier van Gezondheid de regeling van den geneeskundigen dienst van de geheele colonne was opgedragen.

Bij de hoofdmacht waren speciaal ingedeeld:

de Kapitein van den Staf G. de Bont, alsmede de Chineesche gids Khouw Beng Soei.

Voorts hielden zich daarbij op:

de Opperbevelhebber;

de Kolonel A. W. Egter van Wissekerke, Chef van den Staf;

de Luitenant-kolonel der Artillerie H. G. Boumeester, Commandant der Artillerie;

de Kapitein der Infanterie E. von Balluseck, Chef der verkenningsbrigade met een viertal opnemers;

de Kapitein der Genie E. B. Kielstra, Commandant der compagnie mineurs en sappeurs;

de Officier van Gezondheid 2e klasse N. P. van der Stok.

III. ACHTERHOEDE.

5e comp. van het 9e batalj. Inf., Kapt. A. P. W. Meis,
6e „ „ „ „ „ „ „ T. C. J. B. de Steenhuijzen.

Zij stond onder bevel van den Kapitein Meis, aan wien de 1e Luit. van den Staf J. Schneither was toegevoegd.

De Infanterie had 50 patronen, de landingsdivise 70 en de barisans 20 bij den man, en de helft van de bataljons-reserve-munitie, zijnde 20 patronen — 35 voor de barisans — per man, werd in expeditie-kisten door koelies gedragen medegevoerd.

De ransels werden achtergelaten, maar de broodzakken en de spreien, de laatsten en bandoulière meêgevoerd. De landingsdivisie liet de zware wollen dekens in het strandbivak achter.

De bergbatterij voerde aan munitie mede:

houwitsers.		mortieren.	
16 granaten 8 kartetsen	bij den vuurmond.	14 granaten 4 lichtkogels	bij den vuurmond.
4 granaten 2 kartetsen	per vuurmond, batterijpark of reserve.	7 granaten	per vuurmond, batterijpark of reserve.

Voor den opmarsch gebruikten de manschappen een stevig ontbijt, zij ontvingen hun oorlam en de veldflesschen werden gevuld.

Hoewel door de aanhoudende alarmeeringen gedurende de twee nachten, dat de troepen aan wal waren, niemand langer dan hoogstens twee uur achtereen geslapen had en bovendien het logeeren op den naakten grond en onder den blooten hemel de lichaamskrachten niet had versterkt, werd toch, vooral met het vooruitzicht en de hoop om zich met den vijand te meten, de marsch, zoowel door officieren als manschappen, in de opgewektste en beste stemming aanvaard.

Na een honderdtal Meter door de strandstrook tusschen de zee en de koewala Tjangkoel, welke uit zand met spichtig gras bestond, te zijn geloopen, moest deze koewala of lagune worden doorgemarcheerd.

Zij was, daar het laag water was, bijna geheel droog en de soldaten zakten slechts tot de enkels in de modder. Aldus werden 300 M. afgelegd, toen gestuit werd op een 20 M. breeden en ondoorwaadbaren waterloop, bekend onder den naam van cunette, welke door de lagune liep.

Eene jukbrug van klapperhouten palen met dwarsliggers en dekplanken van zeer hard hout, ter breedte van 0.75 M., met eene leuning aan ééne zijde en met vrij steile op- en afgangen, lag over deze lunette.

De hellende toegangen naar de brug waren eenigszins met koraalsteen en zand opgehoogd, zoodat de eerste sectiën gemakkelijk en vrij spoedig aan de overzijde kwamen en wel op een dijkje, dat aldaar door het zuidoostelijk gedeelte van de lagune naar K. Merasa liep.

Spoedig veranderde dit echter, de bemodderde schoenen van de Europeanen en Amboineezen brachten natte modder en slijk op de dekplanken van de brug, terwijl het zand en de koraalsteen aan den opgang weldra waren afgeloopen. Bovendien was door gebrek aan bamboe, geen sessak [1]) over het bruggedek gelegd en werd dit dek en vooral de steile op- en afrit spoedig zoo glibberig, dat de overgang niet meer twee aan twee, zooals in den beginne, doch man voor man, achter elkander, en dan nog wel schuivende en zich aan de leuning vasthoudende, moest geschieden.

Het materieel van de artillerie moest al dadelijk uit elkander genomen worden, waardoor reeds een belangrijk oponthoud ontstond.

Met veel inspanning gelukte het nog enkele paarden van bereden officieren en van de artillerie over de brug aan den overkant te krijgen. Toen echter een tweetal paarden na elkander uitgleden en een daarvan, een munitie-draagpaard, in het water was gevallen, waardoor de munitie onbruikbaar was geworden, was men wel genoodzaakt de paarden en muildieren te ontzadelen en te laten overzwemmen.

Het oponthoud door die brug bij den opmarsch ondervonden was kolossaal groot.

Bijna vier en een half uur waren noodig om de geheele colonne aan den overkant te krijgen.

Licht geneigd zou men zijn, dit hoorende, te vooronderstellen dat officieren en kader niet diligent genoeg geweest waren om den overtocht zoo spoedig mogelijk te doen plaats hebben.

---

1) Vloer — gevlochten van gespleten bamboe.

Doch wanneer men bedenkt, dat in de vier en een half uur overgingen: 110 officieren, ongeveer 2100 onderofficieren en minderen, 650 bedienden en koelies, 59 geleiders van overzwemmende paarden, en dat bovendien 4 houwitsers, 4 mortieren, artillerie- en infanteriemunitie, vivres, kookketels, tandoes met toebehooren, officiersgoederen werden overgedragen — dus per minuut 10 à 11 personen de brug bestegen en afgleden, — dan moet onvoorwaardelijk worden toegegeven, dat elkeen zich beijverd heeft om den brugovergang, zooveel in zijn vermogen was, te bespoedigen.

De infanterie der voorwacht hield, gekomen op het pasirpleintje [1]) van K. Merasa, dat een 200tal M. ten zuidoosten van de lagunebrug gelegen was, halt, totdat de sectie houwitsers zich bij haar gevoegd had. Daarna werd nog een 200 M. over een' kampongweg gemarcheerd en deboucheerde het hoofd der voorhoede, te 9 uren op de groote sawahvlakte, welke door de kampongs Merasa en Lampasei ten noorden en Blang Oe en Lambenoel ten zuiden begrensd wordt. Door de modderige sloot (slokkan), welke eerstgenoemde kampong van de sawah scheidde, werd ten behoeve van de artillerie door de mineurs een knuppelweg gelegd.

Al spoedig wees nu de sergeant-opnemer Fritz, die de verkenning van den vorigen dag had medegemaakt, in oostelijke richting en op een afstand van 1500 à 2000 M. een grijzen muur aan, waarboven een bruinachtig dak uitstak en dat tegen een hoogen, dicht gebladerden boom aansloot. Dit gebouw was, zooals hij zeide, en wat ook door den Chineeschen gids Khoé Tjian Gie bevestigd werd, Atjeh's groote Missigit.

Daar, volgens dien gids, de Kraton nabij dat bedehuis gelegen was en bovendien de sawah voor opmarschterrein van een aanzienlijke troepenmacht bijzonder geschikt was, werd de richting op dit gebouw genomen.

---

1) Pasirpleintje, marktpleintje.

Nadat een peloton der voorwacht en tirailleur was uitgezwermd en een ander peloton in sectiën achter de vleugels dier linie was opgesteld, marcheerde de colonne in pelotons in oost zuidoostelijke richting over de sawah. Telkens werd halt gehouden om de compagnieën en de artillerie van den hoofdtroep, die achtereenvolgens uit K. Merasa deboucheerden, in te wachten.

De marsch over de sawah leverde geene moeilijkheden op en wel doordien zij droog was.

De padi was daarbij blijkbaar pas gesneden, want de stoppels waren nog aanwezig. De galangans (dijkjes), ter hoogte van een kwart à driekwart meter, welke zich op onderlinge afstanden van 50 à 100 M. in de sawah bevonden, maakten het rijden eenigszins moeilijk en lastig; toch volgde de artillerie gemakkelijk de infanterie.

Van den vijand werd niets bemerkt; zelfs scheen het iedereen toe, dat de uitgestrekte kampongs, welke de sawah omringden, geheel waren verlaten. Wat echter wel de aandacht van eenige officieren trok, was, dat enkele Atjehers, waaronder sommigen, die behalve met den onafscheidelijken klewang, ook met lansen bewapend waren, het hoofd der colonne op een afstand van 3 à 500 M. omringden en voorafgingen. Zelfs kon men opmerken, dat eenigen hunner nu en dan door anderen werden afgelost en zich dan snel verwijderden, vermoedelijk om aan hunne hoofden te berichten, wat zij gezien hadden.

Geen schot werd echter van onze zijde gelost en ook uit de verlaten huizen van de aan de sawah grenzende kampongs niets weggehaald of vernield. Stipt werd de mondeling gegeven order opgevolgd om de vijandelijkheden niet te beginnen, noch roof te plegen of brand te stichten.

Ongeveer tien uur was de tirailleurlinie der voorwacht genaderd tot de z.g. terreinafscheiding, welke de sawah, waarop onze troepen nog opgesteld waren, afscheidde van een andere groote sawah, welke zich tot aan den westelijken muur van

de groote Missigit uitstrekte, (en die wij reeds hiervoren beschreven.)

Deze terreinafscheiding was in den oostmoeson (drogen tijd) een drassige sloot, welke van zuid naar noord liep. In diezelfde richting nam tevens hare bovenbreedte en diepte af en wel de eerste van 4 tot 1, de laatste van 2 tot een halven Meter.

De kanten van deze sloot waren vrij steil en de randen, welke een halven meter boven de omliggende sawah's uitstaken, waren met klapperboomen en laag struikgewas begroeid.

De mineurs staken de kanten af en maakten door het leggen van een knuppelweg den doorgang voor de troepen gemakkelijker.

De voorhoede-commandant besloot niet verder voort te rukken, vóórdat bericht ontvangen was, dat de geheele colonne de lagunebrug was overgetrokken.

Ruim anderhalf uur werd dus nog in de heete droge schaduwlooze sawah, terwijl de hitte gaandeweg tot bij de 100° F. steeg, gewacht.

Het gevolg hiervan was niet enkel lusteloosheid, doch ook bij velen deden zich reeds de kenteekenen voor van een groote mate van afgematheid, terwijl daarbij de geestdrift zelfs niet door een enkel vijandelijk schot, dat dan door de onzen kon worden beantwoord, werd opgewekt of gaande gehouden. Dit langdurig wachten scheen ook de Atjehers, die — zooals wij reeds zooeven zeiden, onze voorhoede met eene, wij zouden kunnen zeggen, dunne tirailleurlinie omringden, — te vervelen, ten minste zij gingen heen. Een put met goed drinkwater, welke in een kampongrand gevonden werd, gaf gelegenheid aan de manschappen om hunne veldflesschen te vullen, wat reeds bij velen zeer noodig was, daar zij van dorst versmachtten en geen druppel water meer in voorraad hadden.

De hoofdmacht der colonne verscheen achtereenvolgens op de sawah en ook bij dat troependeel viel niets bijzonders voor, enkel namen de barisans, die op hun rechtervleugel eene tirail-

leurlinie hadden uitgezet, een drietal Atjehers gevangen, die later bleken te zijn bewoners van het ons niet vijandig gezinde Merasa.

Kwartier over elven zond de Opperbevelhebber, die thans op de sawah gekomen was, order aan de voorhoede om in de richting van de groote Missigit verder op te rukken.

Jammer slechts, dat ook thans weder zoo dikwerf halt moest worden gehouden om de achterhoede, die nog bezig was de lagunebrug over te trekken, in te wachten.

Ruim half twaalf had deze den overtocht volbracht en een kwartier uur later verscheen zij in de sawah.

De voorhoede rukte ondertusschen verder voort en de voorste sectie, — de tirailleurlinie had zich vereenigd — was gekomen tot een grafheuvel van anderhalven Meter hoogte en een 20-tal Meter in omtrek, waarop een vrij hooge waringinboom stond, gelegen op een afstand van ongeveer 300 M. van den westelijken muur der Missigit.

Dit heuveltje eigende zich bijzonder tot het doen van waarnemingen.

De 1e compagnie en een peloton van de 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie stelden zich nu aan en nabij zijn voet op, terwijl enkele officieren dier compagnieën en de luitenant der opnemingsbrigade met zijne opnemers, zoomede de commandant der voorwacht op het heuveltje gingen staan om het omringend terrein en voornamelijk de omgeving van de Missigit gade te slaan.

De muur van dit gebouw was thans zeer duidelijk zichtbaar, doch geen enkel Atjeher werd gezien.

Het scheen nu werkelijk, dat het geheele land verlaten was.

Ook den Kapitein J. H. Romswinckel, Adjudant van den Opperbevelhebber, die kwam mededeelen, dat de Generaal aan de terreinafscheiding gekomen was, kon niets anders worden gezegd dan dat nergens iets van den vijand te bespeuren was en de Missigit vermoedelijk niet door de Atjehers bezet en verdedigd zou worden.

Hoe veranderde in korte oogenblikken deze toestand!

De luitenant der opnemingsbrigade zag achter den muur van de Missigit eensklaps een hoofd uitsteken en daarnaast de punt van een lans.

Den grafheuvel afspringende, liep hij naar den commandant der voorhoede om dit te rapporteeren.

Bijna op hetzelfde oogenblik, — het was toen ongeveer half één, — werd een vijandelijk salvo van uit den noord-oosthoek van K. Poengej en van achter de paggers, welke den klappertuin ten oosten van die kampong omringen, gelost op den hoofdtroep van onze colonne, die juist tusschen de terreinafscheiding en de twee ommuurde begraafplaatsen, ten zuiden van K. Merdoehati, marcheerde.

De vijandelijke kogels sloegen voor en tusschen de pelotons van de landingsdivisie, die vooraan marcheerde, in den grond. Vele gingen ook over de hoofden der matrozen heen, één kogel echter trof den rechterguide van het voorste peloton der 1ste compagnie, en wel den sergeant der mariniers H. M. Rood, n°. 11952, doodelijk in het hoofd.

Dit vijandelijk salvo was voor den commandant der voorhoede een afdoend bewijs, dat de Missigit of wel hare omgeving verdedigd zou worden en dat het thans zaak was met de meeste energie en de grootste voortvarendheid te handelen en geen oogenblik tijd te verliezen. Te meer niet, omdat de groote menschenmassa, die zich in de open sawahvlakte voortbewoog, den vijand eene prachtige schijf aanbood, en hoe gebrekkig zijne vuurwapenen ook mochten zijn, of juister gezegd, — want het waren vrij goede gladde trompladers, — hoe onvolledig de richtmiddelen dier wapens waren, zijn geweervuur ons op den langen duur toch zeker talrijke offers zou gekost hebben.

Terwijl nu bij de hoofdmacht maatregelen werden genomen om het vijandelijk vuur op onze rechterflank — waarover later meer — tot zwijgen te brengen, gaf de majoor Cavaljé den kapitein van Lier, commandant der voorwacht, bevel om de

Missigit aan de rechter- en linkerzijde — zuid- en noordkant — te doen verkennen.

Deze wees daarvoor de 1ste compagnie van het 3de bataljon infanterie aan.

Het 1ste peloton onder den compagniescommandant moest ter rechterzijde en het 2de peloton dier compagnie onder den 1sten luitenant H. J. de Bordes, ter linkerzijde eene verkenning verrichten.

Het 1ste peloton maakte rechtsom en marcheerde met geweer over en met versnelden pas uit de flank en dus met den rechterguide — sergeant Braskamp, waarnaast zich de pelotonscommandant de 1ste luitenant de Sturler voegde — aan het hoofd op het boschje aan, dat zich op ongeveer 90 M. zuidwaarts van zijne standplaats bevond.

Zoowel de compagniescommandant, die zich op de flank van het peloton ophield, als de soldaten waren blijkbaar verheugd, dat zij, na reeds een zestal uren op de been te zijn geweest, en gedurende dien tijd niets te hebben uitgevoerd, dan als het ware langs den grond te zijn gekropen, eindelijk eens wat konden verrichten.

Het élan, dat dien troep dan ook vervulde, was dus zeer begrijpelijk en alleszins te verklaren, doch minder duidelijk is het, waarom de compagniescommandant dacht, dat de vijand, dien hij moest verkennen, nog ver af en niet in zijne nabijheid was.

Hij toch nam geen veiligheidsmaatregelen en marcheerde af, alsof er geen vijand te duchten was.

De voorwachtcommandant zag dit dadelijk in, riep den kapitein nog terug en maande hem aan voorzichtig te zijn. Deze snelde daarop zijn peloton, waarvan een gedeelte den pas had ingehouden en waardoor het verband tusschen de twee sectiën en verschillende rotten reeds gedeeltelijk verbroken was, na, en trachtte aan het hoofd te komen.

Op dat oogenblik waren de voorste manschappen het boschje tot enkele passen genaderd, toen er een zwaar schot, gelost

uit een donderbus of lilla, dat blijkbaar een afgesproken sein was, viel en onmiddellijk daarop een 15 à 20tal vijanden, met klewang en lans bewapend, uit het boschje stormde en onze soldaten te lijf viel.

Deze waren op dien aanval in het geheel niet voorbereid, ja zelfs hadden zij geen tijd om een schot te doen op de aanstormende Atjehers, want de geweren werden overgedragen en de hanen waren nog in de rust.

Doordien uit de flank op twee gelederen gemarcheerd werd, zagen slechts weinigen onzer dadelijk in, aan welk gevaar zij waren blootgesteld.

De vreeselijke kreten van „lâ ilâha illa'llâh" (er is geen God dan God) klonken echter allen spoedig zoo duidelijk in de ooren, dat geen twijfel aangaande den toestand, waarin men zich bevond, overbleef.

Die onverwachte, ontzettende aanval in den onslagvaardigen toestand, waarin dat 1ste peloton van de 1ste compie van het 3e bataljon Infanterie zich bevond, gevoegd bij de omstandigheid, dat noch officieren, noch kader tijd hadden om eenig commando te doen of zelfs eenig woord te spreken, was vermoedelijk wel de oorzaak, dat bij velen, wij mogen het gerust noemen de bij elk mensch aangeboren neiging tot zelfbehoud niet alleen ontwaakte, doch ook bij enkelen tot uitvoering kwam.

Zij weken terug en noodzaakten daardoor de op hen volgende manschappen insgelijks halt te houden. Toen nu de Atjehers schreeuwende en om zich heen houwende tusschen de voorste rotten drongen, ging de wijkende en halthoudende beweging over in eene terugkeerende, en het grootste gedeelte van het 1ste peloton door een paniek bevangen, maakte rechtsomkeert en trok in den looppas op het gros der voorhoede terug, den compagniescommandant, die zelf struikelde en viel en ook zijne tegenwoordigheid van geest verloor, medesleepende.

Voor de eer onzer wapens haast ik mij hier dadelijk bij te voegen, dat een 11tal van de onzen geen voetbreed gronds

terugweken en dat zij zonder eenige weifeling den wanhopigen strijd aanvaardden.

Gelukkig gevoel ik mij, Mijne Heeren, omdat ik U de namen van die elf dapperen, van wie meer dan de helft hun moedig standhouden met den dood en allen, zonder uitzondering, met hun bloed betaalden, te kunnen mededeelen.

Zij zijn: de 1ste luitenant der Infanterie Bernhard Lodewijk Rudolph de Sturler, de sergeant der Infanterie J. M. E. Braskamp n°. 62855 en de fuseliers C. van Overmeiren n°. 38944, C. Fuchs n°. 45327, S. Scherzinger n°. 45501, L. F. A. Pothuijsen n°. 52374, A. G. Heuders n°. 54165, H. J. Navarro n°. 55627, G. A. J. Miestel n°. 61841, J. B. de Bonte n°. 62549 en J. Westerhout n°. 64571.

Van deze elf braven bleven dadelijk *vier*, met houwen en steken overladen, dood op het slagveld, en wel de fuseliers Scherzinger, Pothuijsen, Miestel en de Bonte, *twee* anderen, de fuseliers Fuchs en Heuders, bleven bewusteloos liggen en stierven nog dienzelfden dag in de ambulance, aan de gevolgen van hunne talrijke wonden.

De aard der bekomen wonden van de vijf niet-gesneuvelden waren:

Luitenant de Sturler, gehouwen wond in de rechterzijde; sergeant Braskamp, gehouwen wond linkerbeen en dij, gestoken wond in den linkerarm en in de linkerhand; fuselier van Overmeiren, steekwonden aan het hoofd, de linkerhand en den linkerarm en afkapping der vier vingers der rechterhand; fuselier Navarro, houw over den duim en het voorhandsbeen van de linkerhand; en fuselier Westerhout, houw in de slaapbeenstreek en over het linkeroor.

Het is ons niet mogelijk, hoewel wij, staande op den grafheuvel op slechts 70 M. afstands, ooggetuige waren van het vreeselijk gevecht, dat plaats greep, U al de bijzonderheden ervan mede te deelen. Het gevecht ontstond zoo geheel onverwachts en zoo plotseling en duurde daarbij zoo kort, dat de

Het eerste gevecht; pag. 23.

vele aangrijpende indrukken, welke wij toen verkregen, elkander verdrongen. De geheele strijd, die geen vijf minuten duurde, was afgeloopen, alvorens wij eigenlijk begrepen, dat het werkelijkheid en geen droom was.

Toch wil ik trachten het visioen, dat zich toen aan mijne oogen voordeed, hier te beschrijven.

Op het oogenblik, dat het zware schot viel, stormden 15 à 20 Atjehers bijna gelijktijdig uit verschillende punten van het boschje op het tot een tiental passen genaderde peloton, dat, zooals ik reeds zooeven zeide, op twee gelederen uit de flank met den versnelden en zelfs gedeeltelijk met den looppas liep, aan.

De luitenant de Sturler en de sergeant Braskamp, die de voorsten van het peloton waren, bleven, evenals de negen reeds genoemde soldaten, moedig stand houden. Zij allen werden in enkele sekonden omsingeld door de Atjehers, waarvan de meesten in de linkerhand eene lans en in de rechterhand een klewang hielden. Onder aanroeping of juister onder uitgalming van Allah's naam en even als slangen zich kronkelende, buigende en dicht langs den grond voortschuivende, stortten de Atjehers zich in blinde woede en met ware doodsverachting op onze soldaten.

Enkelen dezer ontvingen reeds een houw of een steek, alvorens zij met hun geweer, dat van „Over" in de positie van „Velt" gebracht moest worden, een steek gegeven of een schot gedaan hadden.

Zoo kreeg o. a. de sergeant Braskamp al dadelijk een flinken klewanghouw boven den enkel van den linkervoet en viel neder.

Daarop met moeite opstaande, zag hij op enkele passen afstand van zich den luitenant de Sturler, wiens sabel blijkbaar niet bestand tegen de uitmuntende klingen, waarvan de klewangs vervaardigd zijn, krom geslagen was en die reeds een houw in de rechterzijde even boven de heup ontvangen had, zijn revolver trekken en op de hem omringende Atjehers schieten.

Sergeant Braskamp, hoewel bijna niet meer in staat te loopen, wil toch zijn luitenant te hulp komen, doch alvorens hij hem bereikt heeft, wordt hij zelf weder aangevallen door een paar Atjehers en ontvangt lanssteken in den linkerarm en linkerhand en een klewanghouw over de linkerdij.

Dapper weerden zich onze soldaten, geschoten werd er, meenen wij, behalve de enkele revolverschoten van den luitenant de Sturler, in het geheel niet. Het was de bajonet, die zich kruiste met klewang en lans. Aan onze oogen deed zich een mêlée, een kluwen van soldaten en Atjehers voor, die onderling stieten, hieuwen en sloegen.

De meesterlijke wijze, waarop de Atjeher zijn klewang hanteert, gevoegd bij zijne groote lenigheid, vlugheid en buigzaamheid, waren zeker de oorzaken, dat in dit handgemeen onze soldaten meer houwen ontvingen, dan steken uitdeelden.

Na enkele minuten van een verwoed gevecht kwam er een stilstand en de Atjehers, een drietal dooden achterlâtende en eenige gewonden medesleepende, trokken zich in het boschje terug, terwijl bijna gelijktijdig de gewonde luitenant de Sturler met den zwaar gewonden sergeant Braskamp en de gewonde fuseliers Navarro en Westerhout naar den hoofdtroep van de voorhoede, staande westwaarts van den grafheuvel, terugweken.

Zeven onzer soldaten bleven nabij het boschje op den grond liggen, zes hunner waren reeds dood of bewusteloos. Eén echter en wel de fuselier van Overmeiren leefde nog, doch was niet meer in staat op te staan, noch zich op te richten. Slechts nu en dan stak hij eene bloedende hand in de hoogte, ongetwijfeld om aan zijne kameraden te toonen, dat hij nog leefde.

Maar ook voor de bloeddorstige Atjehers, die zich nog altijd in het boschje in zijne onmiddellijke nabijheid ophielden, was dat opsteken van de handen een teeken, dat er nog meer menschenbloed te vergieten viel. Herhaaldelijk zagen wij dan ook een Atjeher uit het boschje te voorschijn komen, langs den

grond voortkruipen en den reeds zwaargewonden van Overmeiren met lans of klewang een steek of houw, en wel bij voorkeur gericht op het hoofd, toebrengen.

Geen kreet werd echter van dien van Overmeiren gehoord, enkel gingen de bloedende handen nog telkens in de hoogte. Zijn lichaam scheen bewegingloos en bleef op dezelfde plaats liggen.

Thans werden door eenige goede schutters van de voorhoede, die tijdens het handgemeen zijn niet hadden durven schieten enkele schoten op de uit het boschje te voorschijn komende Atjehers gedaan en had dit tengevolge dat wij spoedig geen vijanden meer zagen.

De Majoor Cavaljé had — daar tijdens den aanval de voorhoede, zoowel in front van uit de Missigit, als van achter de heggen op de rechterflank hevig beschoten werd en niet wetende of de vijand een algemeenen aanval beoogde — een groot carré doen formeeren met de twee berghouwitsers op de hoeken.

Aldus werd nog een tiental minuten gewacht, en toen nu van aanvallende bewegingen van den vijand niets meer bespeurd werd, kreeg de officier van gezondheid 2e klasse M. J. van Geelkerken en de ziekenvader A. Gerzner no. 37517, last om onder dekking en met behulp van tandoes door dwangarbeiders gedragen, de gewonde en gesneuvelde soldaten te gaan halen.

Een treffend oogenblik brak toen voor ons allen aan.

Te verwonderen was het toch zeker niet, dat elkeen den dokter wel tot spoed had willen aanzetten, zoo verlangend was men om den braven van Overmeiren weder in ons midden te hebben.

Spoedig daarop wordt dan ook in een tandoe [1]), waaruit het bloed van alle zijden droop, een lichaam dat aan hoofd, armen en handen een negental breede, gapende wonden vertoonde, aangebracht.

---

1) Tandoe is een hangmat van zeildoek en wordt met behulp van een bamboe door twee personen gedragen.

Daar ziet men een hand, waarvan de vier vingers waren afgekapt, in de hoogte steken; het hoofd, dat mede twee lange, breede wonden had, beweegt zich; het lichaam tracht zich op te richten, een paar donkere oogen beginnen te schitteren, de mond opent zich, en in stede van een smartkreet, zooals elkeen verwachtte, is het een luid: „Leve de Koning," „Vive de Koning," dat ons allen tegenklonk en welke kreet, herhaaldelijk met luider stemme geuit, al de omstanders in vervoering bracht en hen als uit één mond met dien kreet deed instemmen, onder toevoeging van „leve de dappere van Overmeiren." [1])

En al moge er ook sedert dien 10[den] April 1873 bijna 16 jaren verloopen zijn; al moge ook eenige meerdere kalmte en bezadigdheid voor jeugdige opgewondenheid en onbedachtzaamheid hebben plaats gemaakt, toch kunnen wij niet aan die

---

1) De wensch, toen zoo hartgrondig door velen uitgesproken, is boven alle verwachting verwezenlijkt.

Niettegenstaande zijne vreeselijke wonden is de kloeke, onversaagde van Overmeiren, die tijdens de zeer pijnlijke samenhechting zijner wonden, waarmede meer dan een uur verliep, nooit een kreet of zucht, doch wel een „Leve de Koning" deed hooren, geheel hersteld.

Het gemis der vier vingers van de rechter- en eene verlamming van de strekspieren van de linkerhand herinnert hem nog aan den 10den April 1873.

Van Overmeiren werd wegens geheele ongeschiktheid voor den militairen dienst met f 300 's jaars gegageerd, vertrok in 1875 naar Nederland en woont thans te Amsterdam. Hij is weduwnaar en in het bezit van vier kinderen.

Wie die kinderen wil gedenken, onze tusschenkomst verleenen wij daartoe volgaarne.

Ook de zwaar gewonde sergeant Braskamp is hersteld. Atjeh moest hem echter noodlottig worden en den 15den November 1878 overleed deze dappere onderofficier in het hospitaal te Panteh-Perak aan uitputting na moeraskoortsen.

De 1ste luitenant de Sturler, wiens wond mede eene pijnlijke samenhechting noodig maakte, vroeg daarna onmiddellijk vergunning „om

gebeurtenis denken, zonder dat elke zenuw in ons lichaam trilt, zonder dat wij met diepe bewondering vervuld worden voor den man, die daar als een bebloede klomp het carré van de voorhoede werd binnengedragen en wiens kreten van „Leve de Koning," „Vive de Koning," ons allen met de grootste geestdrift bezielde.

Voorzeker had die eenvoudige soldaat ons geleerd, hoe men voor zijn Koning sterft!

Volledigheidshalve niet alleen, maar ook om u te doen zien, hoe het woord van een gewoon soldaat vertrouwen verdient, voeg ik hier, omtrent dien braven van Overmeiren, nog het volgende aan toe:

Eenige dagen vóór het vertrek van het 3de bataljon infanterie uit Semarang naar Atjeh, verschijnt de fuselier van Overmeiren op het rapport bij zijn bataljonscommandant, majoor Cavaljé. Hij heeft zich, hoe goed soldaat hij overigens ook in alle opzichten is, weder schuldig gemaakt aan dronkenschap en valt dus in de termen om weder in de strenge categorie van de 2de klasse van militaire discipline te worden teruggeplaatst. Daar in die dagen nog de bepaling bij het Indische leger van kracht was, dat zij, die zich in de strengere categorie van de 2de klasse van militaire discipline bevonden, hun korps op expeditie niet mochten volgen, zou het gevolg van

---

er weer op los te gaan." De dokters hadden groote moeite om dit te verhinderen. Op hun uitdrukkelijk bevel bleef hij in de ambulance en werd den volgenden dag naar het ziekenschip overgebracht.

Tijdens de 2de Atjehsche expeditie had deze officier echter meermalen de gelegenheid er met zijne soldaten wakker op los te gaan, dat hij dan ook niet naliet, o. a. op 25 December 1873 bij de bestorming der vijandelijke versterkingen in K. Lemboe en op den 15 Februari 1874 als waarnemend compagniescommandant bij het nemen der versterkingen bij Ketapang Doewa.

In Januari 1879 werd de Sturler, wegens lichamelijke ongeschiktheid voor den djenst, als kapitein eervol met aanspraak op pensioen ontslagen en woont thans op het eiland Ternate.

die straf geweest zijn, dat van Overmeiren niet meê naar Atjeh gegaan ware.

Die schande van zijn bataljon te velde niet te volgen, zou voor hem te groot zijn geweest, daar kwam zijn soldatenhart tegen op.

Hij waagt het dan ook met bevende stem te vragen om niet in de 2e klasse van militaire discipline teruggesteld te worden en geeft daarbij de verzekering, dat hij op Atjeh zijn plicht zal doen en, zooals hij het uitdrukt, „zich liever in stukken wil laten hakken, dan aldaar ooit een pas achteruit te gaan."

De majoor ziet hem aan, stelt vertrouwen in zijn woord en antwoordt: „Sergeant-majoor van Overmeiren wordt nog niet in de klasse teruggeplaatst, hij mag dus mede naar Atjeh."

Hoe schitterend van Overmeiren zijn woord heeft gehouden, vertelde ik U reeds, maar ook dit, als zijnde U nog niet bekend, moet ik U nog mededeelen.

Toen van Overmeiren, al spoedig aan zijne armen en handen gewond, zijn geweer niet meer kon hanteeren en dit hem uit de handen viel, was hij niet meer in staat eenigen tegenweer te bieden. Zijne voeten en beenen waren echter nog ongewond en hij had dus zeer goed kunnen vluchten. Hij wil echter zijn woord houden, blijft geheel weerloos staan, wijkt niet terug, valt door bloedverlies verzwakt op den grond neder en laat zich, zooals wij gezien hebben, in den waren zin des woords liever in stukken hakken, dan een pas terug te doen.

Keeren wij, na deze uitweiding, welke gij zeker wel zult billijken, dat ik hier heb ingelascht, thans naar den loop der gebeurtenissen, welke ondertusschen waren voorgevallen, terug.

Het 2e peloton van de 1e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, onder den 1en luitenant de Bordes, die de verkenning links van de Missigit verrichtte, had een voetpad gevonden, dat van uit de sawah langs den zuidkant van het suikerrietveld en verder tusschen dit veld en de aardophooging — ± 40 M. westwaarts van de Missigit — liep.

Het peloton keerde terug, vermoedelijk toen het zag en hoorde op welk eene hevige wijze het 1e peloton werd aangevallen, of wel toen het van uit de Missigit hevig werd beschoten en stelde zich bij het carré, dat de geheele voortroep ondertusschen geformeerd had, op.

De maatregelen, intusschen bij de hoofdmacht genomen, om het vijandelijk vuur op haar rechterflank tot zwijgen te brengen, waren de volgende:

De 2e compagnie van het 9e bataljon, die de ambulance van dat korps reeds op de rechterflank en tirailleur gedekt had, kreeg den last met de 1e compagnie en ondersteund door de 2de sectie 4e compagnie artillerie, tegen den zuidelijken kampongrand te ageeren, om den vijand, die voornamelijk uit een der in dien rand gelegen huizen vuurde, te verdrijven.

De beide houwitsers werden in batterij gesteld en uit elk dier vuurmonden op 600 pas een schot gedaan.

Daar die afstand, blijkbaar uit den aanslag der projectielen, te klein was, en intusschen eene tirailleurlinie, gevormd uit de rechterpelotons van de 1e en 2e compagnie 9e bataljon Infanterie, langzaam in de richting van de vuurlinie in de sectie avanceerde, werd op 700 pas geworpen. Twee der granaten sloegen vóór de kampong aan en kwamen in de kampong; de overige granaten vielen rechtstreeks in den kampongrand, door de elevatie iets grooter te nemen.

In het geheel werden 2 schoten en 13 worpen door de sectie gedaan.

Het vuur werd gestaakt, omdat de tirailleurlinie, die steeds geavanceerd was, zulks noodzakelijk maakte. De sectie artillerie trok daarop terug en stelde zich nabij de ambulance van het 9e bataljon Infanterie op, welke zich bij die van de landingsdivisie gevoegd had en die nabij en op den noordelijken grafheuvel eene goede lommerrijke plaats gevonden hadden.

Spoedig sloot zich hierbij aan de ambulance van het 3e bataljon Infanterie en later ook die van de Barisans.

De tirailleurs van de twee compagnieën van het 9e bataljon Infanterie waren onderwijl de kampong Poengej binnengedrongen, verdreven den vijand en bezetten de verlaten kampong, terwijl de linkerpelotons dier compagnieën gesloten in de sawah bleven opgesteld.

De 3e en 4e compagnie van het 9e bataljon Infanterie stonden, evenals de drie compagnieën Barisans, waarvan de 1e compagnie speciaal tot dekking van den Opperbevelhebber en zijn staf diende en één compagnie den kampongrand Lambenoel—Poengej bezet hield, bij de terreinafscheiding. Aldaar bevonden zich ook de koelies met bagage, gedekt door een peloton van de 5e compagnie 9e bataljon Infanterie, terwijl even westwaarts van die terreinafscheiding, met front naar het westen, het andere peloton van deze compagnie met de 6e compagnie van dat bataljon waren opgesteld.

De 1e compagnie van de landingsdivisie, die langzaam was voortgerukt, stelde zich met een peloton en tirailleur voorwaarts — zuidoost — van den zuidelijken grafheuvel op, terwijl hare 2e compagnie de linkerflank dekte en wel door den zuidelijken rand van K. Merdoehati, ter hoogte van den noordelijken grafheuvel, te bezetten.

In dien tijd had de 1e sectie houwitsers van de voorhoede achtereenvolgens op 500 en 700 pas met een 12tal granaten de Missigit, waaruit het vuur in hevigheid was toegenomen, beworpen, en hoewel vele dezer projectielen binnen de ommuring van dat gebouw waren gesprongen, bleef dit vuur echter zonder zichtbare werking.

Toen kort daarna enkele Atjehers in en buiten het boschje, waaruit zij vroeger den verwoeden aanval gedaan hadden, werden waargenomen, werd daarop met de kartets op 300 pas een schot gedaan.

Majoor Cavaljé had onderwijl mortieren aan den opperbevelhebber laten vragen en deed eene stormcolonne onder den kapitein van Lier, samengesteld uit de 1e, 4e en een peloton

van de 6_e compagnie van het 3e bataljon infanterie formeeren. Deze colonne, die het pad zou volgen, zooeven door den luitenant De Bordes verkend, werd in colonne met sectiën opgesteld, met de 4e compagnie (Amboineezen) aan het hoofd en kreeg den last, zoover mogelijk te avanceeren en te trachten, als het oogenblik daartoe gunstig was, te stormen.

De richting werd genomen op den linkerhoek van de Missigit.

Het voortrukken ging door het hevig vuur van den vijand vrij langzaam; toen echter een peloton van de 3e compagnie onder kapitein Lauer den linker- en een peloton van de 6e compagnie onder luitenant Eichholtz den rechtervleugel door hun vuur dekten, kon de stormcolonne sneller vooruitkomen en was weldra uit het gezicht der overige troepen verdwenen.

Wat gebeurde er verder?

Toen de stormcolonne op ongeveer 100 pas van de Missigit gekomen was, leunde de linkervleugel aan het suikerrietveld, en de rechter aan eene kleine vervallen begraafplaats en eenig laag geboomte, dat eenige tientallen passen verder door een muurtje van 1 M. hoogte begrensd werd.

Een boomstam, welke dwars over het voetpad lag, moest worden overgeklommen, en nauwelijks was de 1_e sectie en een gedeelte van de 3e sectie van de 4e compagnie hierover heen, of zij werden door een 30 à 40tal Atjehers, die zich achter het zooeven genoemde muurtje schuil hadden gehouden, met klewang en lans en onder het uiten van hun woesten Allahkreet, met de grootste verwoedheid aangevallen.

Onverschrokken hielden onze brave Amboineesche soldaten stand; niet alleen weken zij geen duim gronds terug, doch zelfs haastten de manschappen van de 3e sectie zich om den boomstam over te klimmen en hunne makkers te hulp te komen.

Ook zonder ooit van het gezegde van den Russischen generaal Suwarow, „dat de kogel liegt en de bajonet waarheid spreekt," gehoord te hebben, vielen de Amboineezen zonder

3

tijd te verliezen met — hoe kort de afstand ook ware — een toch altijd onzeker schot te doen, de Atjehers met de bajonet te lijf.

Een bloedig en hevig gevecht, dat wederom slechts enkele minuten duurde, had hier plaats.

De Atjehers gilden daarbij hun Allahkreet op schelle, huilende wijs uit, doch daartegenover hoorde men van onze zijde slechts deze enkele woorden, geroepen door den wakkeren kapitein van Lier, „orang ambon, toesoeq, toesoeq," „Amboineezen, steek, steek." Een kreet onmiddellijk door alle aanwezige officieren herhaald en die, omdat de opvolging zoo uitstekend was, zeker den vijand met schrik vervulde.

Dank het onverschrokken voorbeeld van den 1e luitenant-adjudant J. Brondgeest, die van zijn chef de vergunning had verkregen de stormcolonne te volgen en zich met de luitenants C. E. J. Schweys en R. H. van Schaik onder de voorsten bevond, dank ook den dapperen kapitein Pordon, commandant der 4e compagnie en den reeds genoemden onverschrokken kapitein van Lier en ten slotte ook het moedig gedrag van den sergeant L. J. de Maaker no. 41394, den korporaal G. van Santen no. 54330, zoomede van den Amboineeschen sergeant Tiwoh 1) no. 58890 en de Amboineesche fuseliers Wilkias no. 54661, Impal no. 62765 en Sendok 1) no. 58318, die allen den eersten aanloop van de Atjehers te doorstaan hadden, doch waaronder velen zich liever met wonden lieten bedekken dan een voet breed gronds terug te gaan, behaalde hier de bajonet eene schitterende overwinning op klewang en lans.

De Atjehers trokken weldra overhaast terug, velen hunner met zich sleepende en elf dooden voor de 1e sectie achterlatende, terwijl aan onze zijde gesneuveld was de Amboineesche

1) De Amboineesche sergeant Tiwoh bekwam dien dag een matten kogel aan den schoudertop en de Amboineesche fuselier Sendok een schot in de rechterdij.

fuselier Rasoet R. n°. 53727. Bovendien werd de 1e luitenant-adjudant Brondgeest aan de wang door een lanssteek licht gewond, en ontvingen de korporaal van Santen n°. 54330 en de Amboineesche fuseliers Wilkias M. n°. 54661, Turang H. n°. 61565, Impal 1) K. n°. 62765, Jacob S. n°. 67923 en Petrus K. n°. 81933 klewanghouwen of lanssteken.

De stormcolonne rukte nu nog een 30 pas verder voort, doch werd toen in front en flank zoo hevig beschoten, dat voorloopig halt werd gehouden, ook omdat eenigszins zijwaarts eene terreingolving — ongeveer 100 pas van den noordwesthoek der Missigit — wat dekking aanbood en het daarbij toch onmogelijk was om zonder stormladders of andere klimmiddelen de 2,5 M. hooge Missigitmuren te bestormen. Onderwijl liet kapitein van Lier om mortieren vragen en deed mede het verzoek om het suikerrietveld op zijn linkerflank door een compagnie te doen bezetten.

De mortieren, welke de majoor Calvaljé reeds vroeger gevraagd had, waren onder commando van den 1e luitenant der artillerie J. J. K. De Moulin, adjudant van den commandant der expeditionnaire artillerie, bij de voorhoede aangekomen.

---

1) De Amboineesche fuselier K. Impal no. 62765 mag zeker wel als voorbeeld aangehaald worden, hoe sommige soldaten op Atjeh meermalen gewond zijn.

Zoo lezen wij in zijn staat van dienst:

10 April 1873. Bij de bestorming der Missigit, „hakwonden aan hoofd, schouder en hand."

6 Januari 1874. Bij den aanval op de Missigit, „schampschot linkeroog met belangrijke kneuzing."

26 Juli 1874. Bij de affaire tegen kampong Soerian, „schampschot ter hoogte van den linkertepel."

24 September 1878. „schampschot aan den rechterschouder."

Deze fuselier, wiens borst versierd is met de bronzen medaille voor moed en trouw, de zilveren medaille voor trouwen dienst, de Atjeh-medaille en het eereteeken voor belangrijke krijgsbedrijven, verliet in December 1883, wegens volbrachten diensttijd, het leger met een gagement van f 240 's jaars en woont thans te Buitenzorg.

Zij werden opgesteld ter rechterzijde van het carré der voorhoede en van daar op 600 pas met granaten eenige worpen op de Missigit gedaan. Deze vielen binnen de enceinte en sprongen op een na alle.

Daar dit granaatvuur echter weinig uitwerking scheen te hebben en bovendien de kapitein van Lier om mortieren gevraagd had, werd den luitenant De Moulin last gegeven vooruit te gaan en zich onder de bevelen van dien kapitein te stellen.

De Opperbevelhebber had, toen het vuur uit de Missigit in hevigheid toenam en het aantal gekwetsten vermeerderde, bevelen gegeven, dat compagnieën van het 9e bataljon infanterie naar de voorhoede moesten oprukken en door deze omstandigheid laat het zich verklaren, dat, nu de vier mortieren naar de stormcolonne vooruitgingen, zij gedekt werden door een peloton van de 2e compagnie van het 9e bataljon infanterie onder den 2en luitenant M. J. Nix.

In colonne met muildieren werd langs het pad, dat ook de colonne van Lier gevolgd had en met een sergeant-opnemer als wegwijzer, gemarcheerd en op het punt, alwaar het kreupelhout het dichtst het suikerrietveld naderde, meende de luitenant De Moulin, die vooruit was gegaan, een geschikt punt voor de opstelling van twee mortieren, — meer liet de breedte van het pad niet toe, — te hebben gevonden.

De noordwesthoek van de Missigit was toch van hier op een afstand van ongeveer 200 pas zichtbaar.

Twee mortieren werden alhier in batterij gebracht en daaruit het vuur met de kleinste lading, de kardoes n°. 6, voor een afstand van 300 pas geopend. Om echter de granaten toch binnen de ommuring en niet daarachter te doen vallen, moest de schootsverheid kleiner worden en verkreeg de luitenant De Moulin dit door de normale elevatie van 45° te vermeerderen, door aan den voorkant steenen onder het blok te leggen en aldus eene elevatie van nagenoeg 60° te geven.

Dit gelukte en de granaten vielen binnen de enceinte.

Doch de uitwerking van dit vuur op den vijand was schijnbaar gering. Ten minste hij gaf over den muur telkens salvo's uit geweren en donderbussen op de troepen, die zich in den omtrek bevonden.

Viel er een granaat binnen de enceinte, dan hoorde en zag men soms de Atjehers wegloopen, vermoedelijk om zich op den grond te werpen of zich achter een muur, boom of in een gat te dekken. Na het springen begon hun geweervuur weder dadelijk.

Terecht begreep de luitenant De Moulin, dat zijn werpen, door het aanhoudend van elevatie veranderen met behulp van steenen, en door de omstandigheid, dat de korte afstand oorzaak was dat de granaten eerst sprongen een acht à tiental seconden, nadat zij op den grond gekomen waren, weinig uitwerking had en zeer zeker bij den vijand geen indruk teweegbracht. Hij begaf zich daarop alleen langs den noordwesthoek der Missigit naar den kapitein van Lier, om vergunning te vragen eene betere stelling te kiezen.

Die toestemming werd gegeven en de wakkere artillerie-luitenant keerde thans niet meer als het ware langs de trompen der Atjehsche geweren, doch door het suikerrietveld naar zijne mortieren terug en gaf bevel de muildieren op te laden.

Hiermede bezig zijnde, kwam de luitenant-kolonel Boumeester, commandant der expeditionnaire artillerie, en vroeg naar De Moulin's verdere plannen. Deze deelde ze mede, onder bijvoeging, dat hij plan had wederom nabij zijne eerste positie in stelling te komen. Tevens vroeg hij vergunning het Atjehsche heiligdom met lichtkogels [1]) in brand te schieten, waarvoor de toestemming gegeven werd.

De sectie mortieren marcheerde nu af en kwam tusschen

---

1) Brandkogels behooren niet tot de uitrusting der mortieren.

de hoogte met boom en het suikerrietveld op een kleine 400 pas van den ringmuur in batterij.

Alvorens de verrichting van deze artillerie verder te volgen, moet ik thans nog het een en ander aangaande de overige troepen mededeelen.

De twee en een halve compagnie sterke stormcolonne was op ruim 100 pas noordwaarts van den Noordwesthoek der Missigit opgesteld en onderhield aldaar een levendig geweervuur met den vijand, daarbij wachtende op een gunstig oogenblik, om tot den storm over te gaan.

Doordien zij echter geen stormladders had, kon zij, zoolang de vijand den muur op verschillende plaatsen bezet hield, onmogelijk den storm tegen dien 2,5 M. hoogen muur wagen.

Het zoude eene dwaze roekeloosheid geweest zijn.

Het 2e peloton van de 6e compagnie was op dat tijdstip opgesteld bij de hoogte met boom.

Het 1e peloton der 3e compagnie bevond zich enkele honderden passen rechts daarnaast.

In carré 200 pas ten westen van evengenoemde hoogte, stonden de 2e compagnie en een peloton van de 5e compagnie met het vaandel van het 3e bataljon Infanterie en de vlag der landingsdivisie. Later plaatste zich binnen dat carré ook het vaandel van het 9e bataljon Infanterie.

De voorhoede-commandant, majoor Cavaljé, hield zich op deze hoogte op, zoomede het grootste deel van het peloton mineurs. Het 2e peloton van de 3e compagnie van het 3e bataljon Infanterie was enkele honderden passen links voorwaarts van het carré opgesteld.

In de positie van de landingsdivisie was geen verandering gekomen.

De twee secties artillerie, met afgestegen stukrijders, stonden nabij de noorderbegraafplaats, alwaar thans de verschillende ambulances vereenigd waren en waarheen aanhoudend tal van door kogels gewonden werden aangebracht. In de nabijheid

bevonden zich een peloton van de 5e compagnie, 3e bataljon Infanterie en een peloton van de 2e compagnie, 9e bataljon Infanterie.

De 1e compagnie van dit korps was nog in hare eerste stelling en wel een peloton in en een peloton vóór K. Poengej.

De 3e, 4e en 5e compagnie 9e bataljon Infanterie rukten nu achtereenvolgens naar de voorhoede op, terwijl de 6e compagnie nog bij de terreinafscheiding was, alwaar zich tevens tweé compagnieën Barisans en de koelies met vivres, reservemunitie en bagage bevonden.

De derde (1e) compagnie Barisans diende voortdurend tot bijzondere dekking van den Opperbevelhebber.

Het directe verband tusschen de stormcolonne en de voorhoede was verloren gegaan en dit had dan ook tengevolge, dat compagnieën van het 9e bataljon Infanterie, die ter ondersteuning van die colonne gezonden werden, haar niet dadelijk of in het geheel niet vindende, instede van door te marcheeren, zich met den vijand, die nog steeds van achter de muren een hevig vuur onderhield, in een vuurgevecht begaven.

De 3e compagnie van het 9e bataljon Infanterie en later de 4e compagnie kregen last om links van de Missigit langs den noordkant op te rukken en zich met de colonne van Lier te vereenigen, die nu de order ontvangen had te stormen, zoodra de Missigit in brand was geschoten.

Der 5e compagnie van het 9e bataljon Infanterie werd bevolen om den vijand aan den zuidkant van de Missigit te verdrijven.

Door welke omstandigheden is niet duidelijk, doch de 4e compagnie voerde haren last verkeerd uit en kwam, zooals wij straks zullen zien, instede van aan den noordkant, aan den zuidwesthoek van de Missigit.

Wij naderen nu het beslissende oogenblik.

De toestand werd gaandeweg onhoudbaarder.

Niet alleen dat de afmatting der troepen door de kolossale

hitte in de open, droge sawahvlakte toenam, doch het geheele 3e bataljon Infanterie, vier compagnieën van het 9e bataljon Infanterie, eene compagnie van de landingsdivisie, eene sectie artillerie en een peloton mineurs waren thans reeds — op een afstand van 60 tot 400 M. de westzijde en de noordwest- en zuidwesthoeken van de Missigit omvattende — voortdurend en daarbij voor het meerendeel ongedekt aan een hevig vijandelijk geweervuur blootgesteld.

Er moest dus eene verandering komen, want niets mat meer af, drukt meer neder, beneemt meer de geestdrift, dan het wachten op dezelfde plaats onder vijandelijk vuur.

Toch handelde de majoor Cavaljé zeer verstandig door niet aan het ongeduld van officieren en manschappen gevolg te geven en bevel tot stormen te geven tegen die rechtopstaande twee en een halven Meter hooge muren.

Hoe was het ondertusschen met het werpen uit de mortieren gegaan?

De luitenant De Moulin had de vier mortieren met lichtkogels laten laden. Hij zag de richting van den rechtermortier na. Deze was op het midden van het Missigitgebouw gericht en werd afgevuurd.

Juist verhief zich een windvlaag, welke van rechts naar links inviel. De lichtkogel, welke, zooals met deze soort van projectielen het geval is, langzaam en voor elks oog duidelijk zichtbaar door de lucht vloog, week links af en sloeg tusschen het gebouw en den linker (noordelijken) ringmuur binnen de enceinte neer.

De afstand, 400 pas, bleek goed.

Het vuur werd nu uit alle mortieren geopend en de richting genomen op de rechter (zuidelijke) helft van het gebouw.

Al de lichtkogels zag men nu door het atappen (rieten) dak van het Missigitgebouw heenslaan.

Veel geschreeuw en beweging werd binnen de enceinte gehoord.

Om het blusschen te bemoeilijken werd verder door twee mortieren met granaten doorgevuurd.

Spoedig zag men enkele rookwolkjes uit het gebouw opstijgen.

Weder sloegen er een tweetal lichtkogels door het dak heen.

Geschreeuw en geloop binnen de enceinte namen hoorbaar toe, terwijl het vijandelijk vuur verminderde.

Ieders aandacht was nu gericht op de rookwolken, welke in de lucht opstegen.

Knielende en liggende houdingen, zoowel als dekkende voorwerpen worden reeds verlaten en allen staren naar de Missigit, om te zien of het lang verbeide oogenblik eindelijk is aangebroken.

Daar wordt een donkere rookwolk zichtbaar, welke loodrecht ten hemel stijgt.

Gedurende de seconden, die nu volgen, wordt de rookwolk elk oogenblik donkerder en grooter van omvang; tevens hoort men een vreeselijk en ontzettend geschreeuw binnen de enceinte.

Doch ook bijna op hetzelfde oogenblik hoort men een juichtoon, een hoerah, een leve de koning, een voorwaarts, door enkele monden begonnen en spoedig door honderden, zoo niet door allen, die zich toen in de sawahvlakte bevonden, herhaald.

Die kreten schenen elkeen kracht te verleenen.

Afmatting, vermoeidheid, uitputting, dit alles werd vergeten en eene algemeene, versnelde voorwaartsche beweging, of juister een algemeene storm op de Missigit had nu plaats.

Laat ik trachten dit moment — het was toen ongeveer twee uur — te beschrijven en daartoe beginnen met den linkervleugel, alwaar de stormcolonne zich op 100 pas noordwaarts van den noordwesthoek der Missigit bevond.

De doortastende commandant dier colonne, de kapitein Van Lier, was de eerste, die hier het „voorwaarts" uitriep.

Met groote onverschrokkenheid en onder een algemeen élan, stormden die soldaten van het 3e bataljon Infanterie, hoewel het vijandelijk vuur daar nog niet ophield, op den muur aan,

waarin geen opening gevonden werd. Langs een arengboom of met behulp van een paar struiken, welke uit den muur groeiden, of wel staande op elkanders schouders, klom men op den muur.

De 1e luitenant C. E. J. Sweijss was het eerst boven, hij riep Den kapitein Van Lier toe, dat hij vele vijanden zag vluchten, daarna hoorde men hem eenige malen „hoerah" roepen en terstond daarop sprong hij aan de andere zijde van den muur neer. Dit moedig voorbeeld werd door den 1en luitenant Brondgeest, den kapitein Van Lier en vervolgens door onderscheidene manschappen gevolgd.

Op een ander punt en slechts enkele seconden later klauterden de adjudant-onderofficier E. C. O. von Bredow n°. 39861, de Amboineesche sergeant M. Doringin n°. 54061 en de Europeesche korporaal K. F. Bonger n°. 65038 naar boven en sprongen daarna onverwijld naar binnen.

In het midden snelden tegen den westelijken enceinte-muur vooruit, het 1e peloton van de 3e compagnie, 3e bataljon Infanterie, kapitein Lauer en de 3e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, kapitein Yssel de Schepper.

De Amboineesche fuselier J. Paulus n°. 61572, die kort daarna een schot in den linkerelleboog kreeg, is van het 3e bataljon Infanterie hier het eerst op den muur; terwijl van het 9e bataljon Infanterie de 1e luitenant F. P. Sievers, met behulp van een zijner manschappen, die zijn arm tegen den muur hield, het eerst naar boven klom. Daarop trok Sievers dien soldaat naar zich toe en op gelijke wijze hielp de een den ander.

Op den rechter vleugel trokken de 4e en 5e compagnie van het 9e bataljon Infanterie met den looppas tegen den zuidwesthoek van de Missigit aan.

Hier bevond zich eene opening in den muur, welke met takken en doornen was dichtgemaakt. Die versperring werd echter gemakkelijk opgeruimd en de 2e luitenant W. F. Kroe-

sen van de 4e compagnie ging met den sergeant-opnemer J. Janssens no. 57773 en dadelijk gevolgd door manschappen van zijn peloton, door de opening naar binnen; terwijl de commandant dier compagnie, de kapitein J. H. Huijer, door een spleet in den muur, 1.5 M. boven den grond, aan den zuidkant binnenkwam.

Door de eerst binnenkomenden werden met geweer of revolver nog vele schoten gelost op de Atjehers, die men binnen de enceinte hier en daar zag, doch die in allerijl vluchtten.

Het groote, houten Missigit-gebouw was onderwijl in lichte laaie vlammen geraakt en verspreidde eene ontzettende hitte, welke ook wel de oorzaak geweest zal zijn, dat de Atjehers ons het eigenlijk binnendringen zoo weinig bemoeilijkten.

Het was in het eerste kwartier, na de verovering van de Missigit, binnen de muren niet uit te houden.

Niet alleen, dat men door den rook van het brandende gebouw niet om zich heen kon zien en de oogen onmogelijk kon openhouden, doch de hitte ging alle beschrijving te boven.

Oogleden en lippen zwollen op, de ademhaling werd moeilijk en elkeen hijgde en snakte naar versche lucht, terwijl een onuitstaanbare dorst zich bij elk onzer deed gevoelen.

Velen zegen neder en daaronder enkelen, om niet meer op te staan.

Dit was het geval met den dapperen, onvermoeiden 1en luitenant-adjudant J. J. Brondgeest, die te veel van zijn lichaam vorderend, thans bewusteloos neerviel en enkele minuten later overleed.

Daar ontdekte men binnen de enceinte putten met water en de dorst, de behoefte om te drinken, deed zich bij velen zoo geducht gevoelen, dat niettegenstaande de vrees, welke er bestond, dat het water vergiftigd of verontreinigd kon zijn, toch velen zonder eenig onderzoek af te wachten op het water aanvielen en er van dronken.

Bedreigingen, zelfs die van met de revolver te zullen schieten op diegenen, die dorsten drinken, hielpen hier niet. Het antwoord luidde: „al weet ik ook, dat ik vergif drink, ik moet en ik zal drinken."

En onder het uitspreken van zulke woorden vielen de soldaten bij de putten neder en dronken met glinsterende oogen en met innig genot dat water, dat hen in het leven terugbracht, dat hunne krachten herstelde, als de overheerlijkste drank, welke ooit over hunne lippen gevloeid was.

Waarlijk, bij zulk tooneel hield alle krijgstucht op, en wendde ook geen officier meer pogingen aan om een eens uitgevaardigd bevel te handhaven.

De uitkomst leerde later, dat het water gelukkig niet vergiftigd of nadeelig voor de gezondheid was.

Onderwijl brandde het gebouw af en verminderde dus langzamerhand de hitte. De rook trok weg, zoodat de troepen elkander goed konden zien en er kon worden overgegaan tot nieuwe indeeling en opstelling.

Drie sectiën van de 1e compagnie van de landingsdivisie, commandant de luitenant ter zee 1e klasse J. J. Engelvaart, waarbij zich de kapitein-luitenant ter zee Binkes voegde, kregen van den Opperbevelhebber last naar de Missigit op te rukken. Zij werden daarheen geleid door den luitenant van de opnemingsbrigade. Deze marinehoofdofficier nam daarop als oudst-aanwezende officier het bevel in de Missigit op zich.

De toestand daar binnen, hoewel nog verre van gezellig, begon toch eenigszins draaglijk te worden en wel doordien de daken en de omwanding waren uitgebrand en het gebouw ingestort. Tal van stijlen, balken en planken echter brandden of smeulden nog.

Een nieuw smartelijk verlies trof ons thans weder en wel doordien de luitenant ter zee 1e kls. Engelvaart plotseling door de hitte bevangen, een aanval van waanzin kreeg.

Wel werd hij dadelijk door zes matrozen buiten de Missigit

gebracht, wel snelde de officier van gezondheid 1e klasse der marine C. Noordewier toe en beproefde deze, toen Engelvaart bewusteloos viel, door het toedienen van een opwekkenden drank en toen dit niet hielp, door een aderlating, de levenskrachten te doen terugkeeren, doch het mocht helaas niet baten en zonder tot bewustzijn te zijn gekomen, overleed die marineofficier enkele minuten later.

Het was nu ongeveer drie uur en de uren, gedurende welke onze troepen dien dag de Missigit nog bezet hielden, waren verre van rustig.

Niet alleen, dat zij steeds een hevig geweervuur met den van drie zijden opdringenden vijand onderhielden, doch zelfs moesten er meermalen uitvallen gedaan worden, om hem van het lijf te houden.

Onze voordracht zal toch reeds zeer lang worden en daardoor ontbreekt mij de tijd om U het verblijf en het standhouden onzer troepen in de Missigit op 10 April 1873 uitvoerig, zooals ik anders gaarne gewild had, of in het kort te beschrijven.

Wij moeten dus een sprong van enkele uren doen.

Tegen half zes ontving de generaal Köhler, die zich toen op den grafheuvel met den alleenstaanden boom bevond, en in wiens nabijheid zich slechts een officier en wel de luitenant van de opnemingsbrigade ophield, een rapport, dat overgebracht werd door zijn adjudant, den luitenant ter zee 1e klasse C. J. Marinkelle. Dit rapport was afkomstig van den commandant der landingsdivisie en bevatte in hoofdzaak het bericht dat de toestand in de Missigit niet langer houdbaar was en de troepen er niet in konden blijven.

De Generaal antwoordde daarop dadelijk: „dan moet de Missigit verlaten worden." De luitenant ter zee Marinkelle keerde daarmede terug en een kwartier uur later marcheerden de eerste troepen door de opening aan den westkant, nabij den zuidwesthoek, de Missigit uit.

Van een overhaasten terugtocht was gelukkig geen zweem te ontdekken.

Uit de flank en zoodra de troepen door de opening waren, in colonne met sectiën marcheerde het 9e bataljon Infanterie, de compagnie van de landingsdivisie en de vier compagnieën van het 3e bataljon Infanterie in de grootste orde en regelmaat naar de bivakplaats in de sawah, om de noordelijke begraafplaats bij K. Merdoehati.

De juichtonen, die ons als huilende kreten in de ooren klonken, van den vijand, die spoedig was komen opzetten en weder bezit had genomen van zijn heiligdom, werden met luide hoera's beantwoord.

Van zijn geweervuur, dat al dadelijk met vernieuwde woede begon, werd geen notitie genomen, hoewel het ons weldra een paar gekwetsten en wel de mariniers S. H. Aalsvel n°. 12182 en H. J. Menke no. 11751 kostte, terwijl iets later de kapitein der genie Kielstra, zich bevindende op de oostflank van het bivak, gewond werd.

De kapitein Van Lier, wien met zijn stormcolonne de eer toekomt van het eerst binnen de enceinte van de Missigit geweest te zijn, en tot hare verovering het meest te hebben bijgebracht, verzocht thans haar het laatst te mogen verlaten.

Dat verzoek werd natuurlijk toegestaan.

En zeker maakte het op een ieder een diepen indruk, toen men die dappere schaar met de grootste kalmte en in den gewonen pas, alsof zij van een militairen marsch terugkeerde, met opgerichte hoofden en schitterende oogen waaruit de voldoening sprak, dat zij dien dag hun plicht in alle opzichten hadden volbracht, zag terug marcheeren.

Zelfs de zoo bedaarde en meestal zwijgende Opperbevelhebber geraakte op dat gezicht in geestdrift.

Hij gelastte dat de muziek die colonne zou begroeten en stelde zich zelf bij de voorflank van het bivak op, trok zijn

sabel, salueerde de troepen, die voorbij hem defileerden en juichte hen herhaaldelijk toe.

Een eer door die soldaten diep gevoeld, door hen ten hoogste op prijs gesteld en — laat ons er bij voegen — ook ten volle verdiend!

III.

TWEEDE VEROVERING OP 14 APRIL 1873.

Al was de reveille niet geblazen of geslagen, toch was op den 14den April 's morgens om vier uur een ieder reeds op de been; trouwens veel tijd vereischte dit niet, want elkeen sliep geheel gekleed, zelfs met de wapens om en met geweer, sabel of revolver naast zich op den naakten grond.

Koffie werd bereid en gedronken. Hard brood en rijst met vleesch, dat 's nachts gekookt was, werd uitgedeeld en gedeeltelijk gegeten.

Vervolgens werd aangetreden om het plan uit te voeren, waartoe den vorigen avond was besloten en wel *„het opnieuw oprukken tegen en het veroveren van de Missigit.”*

De uitvoering van dit plan werd weder opgedragen aan den majoor Cavaljé, den commandant van het 3e bataljon Infanterie, den aanvoerder, die ook den eersten aanval, vier dagen vroeger, met zooveel kalmte en doortastendheid had geleid.

Te zijner rechtstreeksche beschikking werden gesteld het geheele 3e bataljon Infanterie, 2 compagnieën van het 9e bataljon Infanterie tot flankdekkingen, de compagnie bergartillerie (4 houwitsers en 4 mortieren), met eene compagnie van het 12e bataljon Infanterie tot dekking, een peloton mineurs met 44 dwangarbeiders voor het dragen van stormladders en eene ambulance.

Den majoor Cavaljé waren verder toegevoegd de 1e luitenant van den staf Van der Veen en 3 cavaleristen voor ordonnancendienst, benevens de luitenant van de opnemingsbrigade met vier opnemers.

Om 5 uur precies werd de reveille geslagen en geblazen.

Dit was voor de Atjehers, evenals de drie vorige dagen, het teeken, dat de Kafirs opstonden en hun ontbijt bereidden en dus over een uur geheel tot den strijd gereed zouden zijn.

Thans echter stond het 3e bataljon Infanterie reeds in gesloten colonne met divisiën bij de oostzijde van het bivak aangetreden.

De majoor Cavaljé gaf in 't kort zijne orders en gelastte, denkende aan de klewangaanvallen van den 8sten, 10den en 12den April, om gesloten te ageeren, met geen kleiner front dan eene sectie en in geen geval en tirailleur.

De opstelling en verdeeling van de aanvallende macht werd nu als volgt:

Centrum. De 4e compagnie, kapitein Pordon, en de 5e compagnie 3e bataljon Infanterie, kapitein Visscher, in gesloten colonne met divisiën voor het midden der westelijke face van de Missigit.

Rechtervleugel. De 3e compagnie, kapitein Lauer en de 2e compagnie 3e bataljon Infanterie, 1e luitenant Albrecht, mede in gesloten colonne met divisiën, en 50 pas voorwaarts van het centrum opgesteld, stonden met hun midden ongeveer tegenover den zuidwesthoek van de Missigit.

Linkervleugel. De tot stormcolonne bestemde 6e compagnie, kapitein van Lier, stond in colonne met sectiën tegenover den noordwesthoek van de Missigit en mede 50 pas voorwaarts van het centrum. Zij werd gevolgd door 44 dwangarbeiders, die 4 dubbele en 3 enkele stormladders droegen en die beschermd en geleid werden door de 1e sectie mineurs onder den sergeant Snijders, daarachter mede in colonne met sectiën de 1e compagnie 3e bataljon Infanterie onder den 1en luitenant De Bordes en de 2e sectie mineurs 1e luitenant Seibert.

Bij het centrum bevond zich de majoor Cavaljé, terwijl in zijne nabijheid de Artillerie onder den kapitein Wagener was opgesteld, onder de speciale dekking van de 6e compagnie 12e bataljon Infanterie, kapitein A. A. F. Lanzing.

De 3e compagnie, 9e bataljon Infanterie, kapitein Yssel de Schepper, was bestemd tot rechterflankdekking en hield zich op bij den rand van K. Poengej, om langs die kampong en de oostwaarts gelegen omheinde klappertuinen en tegalvelden voort te rukken.

De 6e compagnie, 9e bataljon Infanterie, kapitein de Steenhuijzen, was met hetzelfde doel op de linkerflank opgesteld en marcheerde langs den zuidelijken rand van K. Merdoehati op het suikerrietveld ten noordwesten en ten noorden van de Missigit aan.

Beide flankdekkingen marcheerden, meenen wij, met verdubbelde rotten uit de flank.

Ruim half zes was hooger vermelde opstelling door de verschillende compagnieën ingenomen en werd, nadat op het boschje, waaruit op den 10en April de verwoede aanval had plaats gehad, een kartetsschot gelost was, het „voorwaarts" door den majoor Cavaljé uitgesproken.

De Atjehers, vermoedelijk eerst door dit kartetsschot uit hun morgenslaap gewekt, en nu het daglicht aanbrak ziende wat de Hollanders van plan waren, openden weldra van uit de Missigit een geweer- en lillavuur, dat gaandeweg in hevigheid toenam en dat pas door onze colonnes beantwoord werd, toen deze binnen het bereik van het werkzaam vuur des vijands — ongeveer 400 pas — kwamen.

Weldra kregen wij op dien dag onze eerste gewonden, die achter den grafheuvel met alleen staanden boom gebracht werden en alwaar hen onder het vijandelijk vuur met de meeste kalmte en zorg door de officieren van Gezondheid 2e klasse Van Geelkerken, Oosterhoff en Van Hardenbergh het eerste verband gelegd werd.

De colonne Lauer-Albrecht rukte zonder dralen op het evengenoemde boschje aan, doorzocht het, vond er geen vijand, trok het door en onderzocht de begraafplaats Kandang Poth Djemaloon.

Vervolgens stelde zij zich op achter een galangan, nabij den zuidwestelijken hoek van de Missigit en schoot op de Atjehers, die zichtbaar waren, in afwachting van den aanval, welke op den linkervleugel zou worden voortgezet.

Het centrum trok mede vooruit, terwijl de majoor Cavaljé last gaf om de vier mortieren rechts voorwaarts van den grafheuvel met alleen staanden boom in stelling te brengen en van daar eenige worpen te doen.

Dit geschiedde; die mortieren, onder bevel van den 2en luitenant A. Lugt, kwamen op 300 passen van de Missigit in batterij en deden een viertal worpen met granaten.

Onderwijl was de geheele linkervleugel in den looppas en zonder een schot te lossen vooruitgegaan. Op 150 pas van den noodwesthoek gekomen, werd de colonne echter zoo hevig beschoten, dat de kapitein Van Lier halt deed houden om het vuur te beantwoorden.

Daar nu tevens vuur werd gekregen uit eene richting evenwijdig met den noordkant van de Missigit, waaruit dus afgeleid kon worden, dat de vijand zich ook buiten en noordwaarts van de Missigit opgesteld had, hield de stormcolonne onwillekeurig rechts aan en kwam daardoor meer voor de westzijde dan wel oorspronkelijk de bedoeling was geweest.

Gelijktijdig dat kapitein Van Lier halt deed houden, liet hij majoor Cavaljé verzoeken nog een paar granaten in de Missigit te werpen. Deze liet kapitein Van Lier weten, dat nog vier worpen gedaan zouden worden en dat na den vierden worp onmiddellijk en zoo snel mogelijk naar den muur moest worden opgerukt.

Met de grootste voortvarendheid werd die last opgevolgd en nog zag men de vierde granaat door de lucht vliegen, of reeds

stormden de dappere Europeanen van de 6e compagnie, gevolgd door de dwangarbeiders met de ladders, de mineurs en de 1e compagnie in den looppas vooruit en kwamen bij den westelijken muur, ongeveer 50 pas van den noordwesthoek, terwijl in dien tijd het centrum, dat reeds tot 100 passen den muur genaderd was, een hevig vuur op den vijand opende.

De batterij-commandant, kapitein Wagener, die mede order had gekregen vooruit te rukken, om met zijne vier houwitsers de binnenruimte der Missigit te bewerpen, kon, omdat de Infanterie reeds te dicht den muur was genaderd, het vuur niet meer openen en zocht daarom, even als de mortieren, in de nabijheid op ruim 300 pas van de westzijde van de Missigit, een eenigszins gedekte stelling op.

Een vijftal stormladders werden nu door de dwangarbeiders, die flink hun taak volbrachten, geholpen door de mineurs, naast elkander tegen den muur geplaatst.

Daar die ladders ongeveer 5 M. lang waren en de muur slechts 2,5 M. hoog was, staken de boveneinden nog bijna 1,5 M. boven den muur uit.

De Atjehers beproefden dan ook onmiddellijk om, met behulp van hunne lansen en geweren, of met stukken hout of bamboe de ladders om te stooten en moesten zij, om dit te beletten, door mineurs en dwangarbeiders stevig worden vastgehouden.

Zonder zich te bedenken beklommen de soldaten van de 6e compagnie, 3e bataljon Infanterie, dadelijk de ladders.

Jammer, dat die ladders, welke den vorigen dag in het bivak van gespleten pinangboomen vervaardigd waren, nog nat en glad waren en daarbij doorbogen, zoodat het beklimmen in volle wapenrusting vrij lastig was en vele soldaten afgleden en tusschen de sporten doorvielen.

Toch waren spoedig een tiental hunner boven op de ladders en schoten hunne geweren over den muur naar binnen af.

Gelijktijdig zag men tevens tal van lansen, klewangs en trompen van geweren op die dapperen gericht en slechts enkele seconden

later vielen vier onzer gewond de ladders af, terwijl de staangeblevenen achter den muur wegdoken.

Het tooneel, dat zich thans in de volgende dertig minuten — ongeveer 6 u. 10 m. tot 6 u. 40 m. — aan onze oogen voordeed en dat wij, staande naast majoor Cavaljé, op ongeveer 60 pas van den muur en van de stormladders, zonder dat wij bemoeienis hadden met eenig troependeel of door andere bezigheden afgeleid werden, in zijn geheel en met de grootste aandacht konden gadeslaan, wil ik trachten hier nauwkeurig te beschrijven.

De geheele westkant van de Missigit was één rookwolk en wel tengevolge van het groot aantal geweren, dat de vijand elk oogenblik afschoot. Zijn vuur berokkende ons, daar de Atjehers ook op dekking bedacht, zich bijna niet boven den muur dorsten vertoonen, betrekkelijk weinig gewonden. De vreemd klinkende woorden golden in die oogenblikken: „hoe dichter bij den vijand, hoe beter gedekt."

Werd een Atjeher zichtbaar, dan vielen op hem dadelijk tal van schoten, gelost door de manschappen uit de midden- of rechtercolonne.

De vijand schreeuwde en gilde harder dan ooit. Vermoedelijk kreten de Atjehers hun Allahroep daarom zoo krassend door de lucht, omdat wij hen door onze vroege komst verhinderd hadden hun morgengebed behoorlijk te doen en zij wellicht dat gebed uitgalmden, terwijl zij ons gelijktijdig honderden van kogels toezonden.

Trouwens spoedig wierpen zij ook groote scherpe, puntige steenen en stukken hout over den muur.

Onze dwangarbeiders, die de ladders gedragen hadden en voor zoover zij die niet mede vasthielden tegen den muur neergehurkt zaten, wilden hun tijd niet in ledigheid doorbrengen en beijverden zich om die middeleeuwsche projectielen weer terug te werpen van waar zij gekomen waren.

Door die steenworpen werden van onze zijde, behalve een

viertal dwangarbeiders, verwond de Europeesche fuseliers H. Platschouw n°. 72876, J. Boom n°. 65093 en F. Huygen n°. 65793 en de Europeesche mineur D. Wolhoff n°. 65281.

Nadat de eerste soldaten gewond van de ladders waren afgevallen, klommen onmiddellijk anderen naar boven, want de stem van hunnen compagnies-commandant, kapitein Van Lier, spoorde hen telkens onder het roepen van „naar boven, jongens, de ladders op!" daartoe aan.

En, wij mogen het hier luide vermelden, de soldaten van de 6e compagnie, 3e bataljon infanterie, gaven zonder dralen aan die aansporing gehoor.

Velen hunner hebben dan ook dat onversaagd beklimmen, dat ons de bestorming van burchten uit de middeleeuwen voor den geest bracht, met het ontvangen van wonden betaald.

Hoe ging het wel op de ladders toe?

Zoodra de soldaten boven waren, schoten zij hunne geweren naar binnen af en weerden dan met de bajonet de op hen gerichte klewangslagen of lanssteken af, deden een stap naar beneden, doken dan achter den muur, lieten hun geweer zakken, ontvingen een ander geladen geweer, klommen weer een of twee sporten hooger, pareerden, staken zoo de gelegenheid gunstig was, verwisselden weder van geweren e. z. v.; totdat zij zelf door steek, houw of kogel getroffen, naar beneden vielen en dan door anderen vervangen werden.

Eene daad trof ons in die oogenblikken tot in het diepste van het hart; zij was de volgende:

Een Europeesch fuselier klom naar boven en schoot zijn geweer naar binnen af. Hij stond op een der hoekladders en bovendien boog hij slechts hoofd en hals voorover, zoodat vermoedelijk dit de redenen waren, dat de klewangs en lansen hem moeielijk konden bereiken. Geen stap deed hij meer naar beneden, telkens liet hij zijn afgeschoten geweer op zijde langs zich zakken, trok dan een geladen geweer naar boven, schoot dit af, liet het weer zakken e. z. v.

Zeker deed hij zoo zeven schoten; toen ontving hij in hoofd, hals of borst een schot, weifelde een oogenblik, strekte zich in zijne volle lengte uit, met zijne armen beschreef de bajonet een grooten kring in de lucht, en viel achterover met de onderbeenen binnen en het lichaam buiten de ladder; zoo bleef hij aan den sport der ladder hangen, terwijl de rechterhand de greep van zijn geweer nog omklemd hield, dit kleinood, dat hij op zulk eene uitmuntende wijze gebruikt had, zelfs zwaar gewond, niet loslatende.

Zijne makkers moesten dan ook het geweer uit zijne hand losmaken en de knieën strekken om het lichaam van de sporten vrij te maken.

Hoe gaarne hadden wij den naam van dezen dappere, ja wij mogen gerust zeggen van dezen held, hier herhaaldelijk en luide uitgesproken.

Helaas, het is mij niet mogen gelukken zijn naam te weten te komen. Na het gebeurde hebben wij den naam niet opgeteekend en nu wist geen der ooggetuigen mij hem meer mede te deelen.

Vermoedelijk was het de fuselier Driessches P. J. 1) n°. 53458, welke dien dag sneuvelde, doch zekerheid heb ik niet gekregen.

Ondertusschen had de wakkere kapitein Van Lier begrepen, dat hij, die zijne soldaten reeds driemaal, doch zonder succes de ladders had opgezonden, zelf het voorbeeld moest geven en dat hij moest trachten het gevecht tot eene beslissing te brengen.

Hij klimt naar boven, buigt zich voorover, ziet over den muur naar binnen en ontvangt reeds op hetzelfde oogenblik een klewanghouw of een scherpen, puntigen steen tegen het voorhoofd en wordt, zoo zwaar bloedende, dat hem het zien belet wordt, door zijne soldaten naar beneden gebracht.

De 1e luitenant Ligtenberg volgde den kapitein Van Lier als

---

1) Pieter Jacobus Driessches was den 23sten October 1844 te Oostburg (Zeeland) geboren.

commandant van de 6e compagnie op, terwijl het bevel over de geheele stormcolonne door den majoor Cavaljé onverwijld aan den kapitein Pordon werd opgedragen.

Reeds vóór de verwonding van den kapitein Van Lier had de majoor Cavaljé bij de Artillerie handgranaten laten vragen, doch deze behoorden niet tot de uitrusting; daarop deed hij, door tusschenkomst van den batterijcommandant, vrijwilligers vragen om granaten — ronde, 12 cM., met houten buis en constanten brandtijd van 12 seconden — naar binnen te werpen.

De korporaal W. Brinkerink n⁰. 59581 en de trompetter L. Muller Kanter n⁰. 58858, beiden der 4e compagnie Artillerie, bieden zich aan, ontvangen elk een ontkapte granaat, loopen er mede naar den muur van de Missigit, steken, met behulp van een brandende lont, de sas aan en werpen de granaten vervolgens onder gejuich van de omstanders binnen de enceinte, alwaar zij enkele seconden later uit elkander slaan.

Wel beproefden nu dadelijk manschappen van de 1e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, die zich met de 6e compagnie bij de ladders vereenigd hadden, aangemoedigd en voorafgegaan door hun' onverschrokken compagnies-commandant, den 1en luitenant De Bordes, naar boven te klimmen, maar de vijand was, niettegenstaande de vele verliezen, welke hij zeker reeds geleden had, nog niet ontmoedigd, of zelfs eenigszins geneigd om zijn heiligdom in onze handen te laten; ten minste de soldaten van de 1e compagnie werden op de ladders al even afdoende met klewangs, lansen, steenen en kogels ontvangen, als hunne makkers van de 6e compagnie eenige minuten vroeger.

Luitenant De Bordes, die met eenige soldaten spoedig boven was, had dan ook evenmin succes. Zijn dapper voorbeeld werd bekroond door een klewanghouw in den linkervoorarm, zoodat ook hij genoodzaakt was de ladders te verlaten.

Ook hij moest naar de ambulance gebracht worden, zoodat

nu reeds de commandanten der twee compagnieën, die de stormcolonne uitmaakten, buiten gevecht gesteld waren.

Majoor Cavaljé had gehoopt, dat de Atjehers, enkele minuten na het openen van het vuurgevecht en na het zien van onze bajonetten boven den muur, den moed zouden laten zinken.

Hij zag zich hierin niet alleen bedrogen, doch was ook getuige van de verwoede en hardnekkige, ja zelfs kranige wijze, waarop zij zich verdedigden.

Onbeweeglijk, hoewel de kogels bij menigte om hem in den grond sloegen, aanschouwde deze kalme, beleidvolle aanvoerder den aanval.

Niets ontging zijn blik.

Hij begreep evenwel, dat waar de compagnies-commandanten van de stormcolonne zulk een uitstekend voorbeeld gaven en hunne manschappen met zulk een élan wisten te bezielen, zijn rechtstreeksch ingrijpen vooralsnog onnoodig was.

Ziende dat kapitein Van Lier gewond werd, en alle pogingen om binnen de Missigit te komen mislukten, zond hij den 1en luitenant van den staf Van der Veen naar den Opperbevelhebber, met verzoek om met den meesten spoed eene compagnie achterladers te zenden.

Zeker is het, dat in onze Indische oorlogen het vertrouwen op de punt der bajonet de overwinning moet geven, doch hier op de muren van de Missigit kon de achterlader uitmuntende diensten bewijzen, ter verdrijving van de honderden Atjehers, die zich nog steeds daarbinnen ophielden en die de bajonet niet kon bereiken.

Te gelijk met het verzoek om achterladers, liet majoor Cavaljé nogmaals aan kapitein Wagener vrijwilligers vragen om granaten naar binnen te slingeren.

Eenige minuten later, het was toen ongeveer half zeven, zagen wij eene compagnie inlanders van het 9e bataljon Infanterie met verdubbelde rotten in den looppas aankomen.

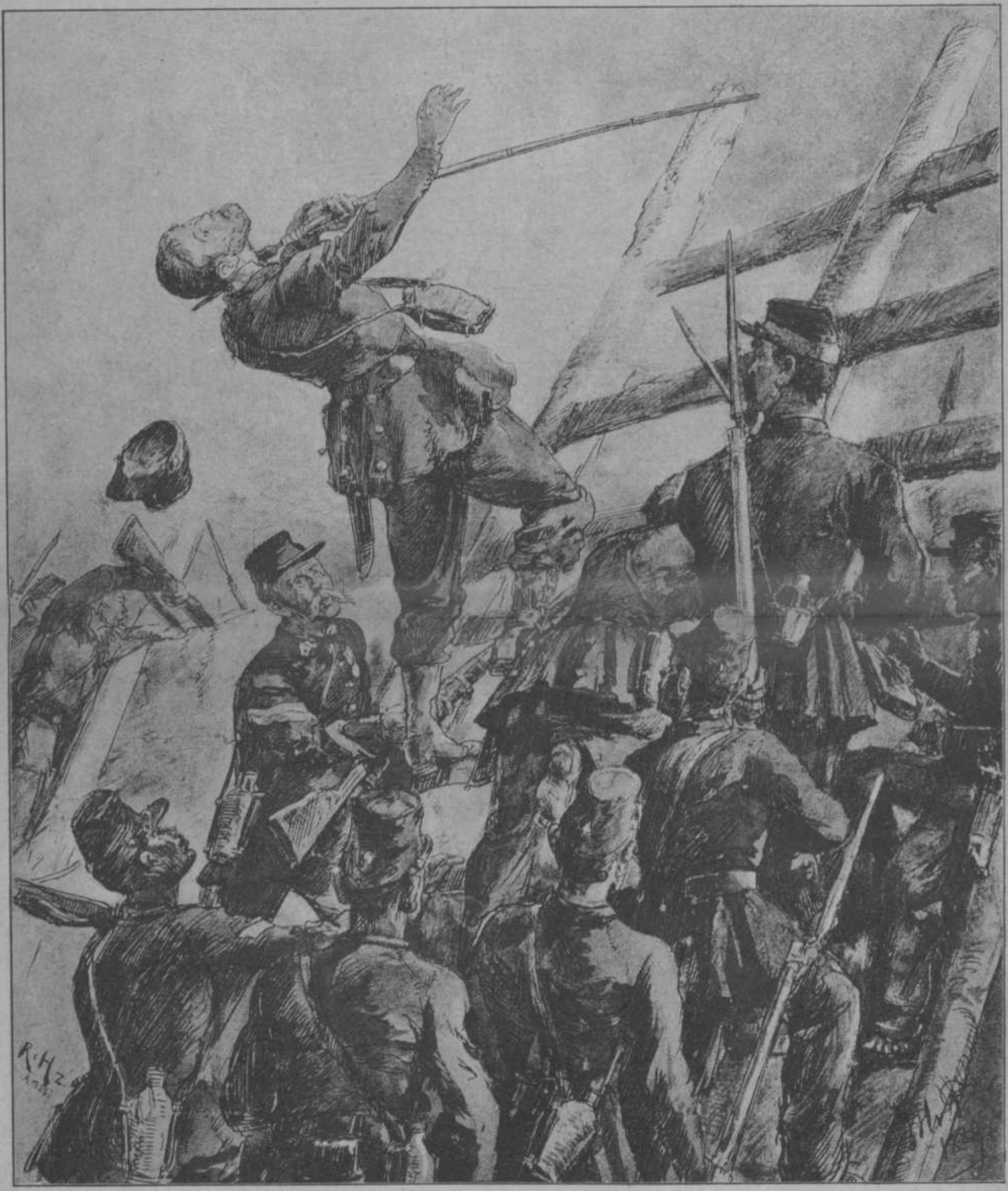

Heldendood van Kool van Heerens; pag. 59.

Aan het hoofd marcheerde de kleine, doch wakkere 2e luitenant Kroesen; op de flank de lange compagnies-commandant Huijer, die toen hij gehoord had, dat er eene compagnie achterladers noodig was, reeds dadelijk zijn bataljons-commandant had toegeroepen „majoor, de compagnie staat al aangetreden en is gereed om af te marcheeren." Die compagnie — 4e van het 9e — ontving dan ook de order met spoed den luitenant Van der Veen te volgen en zich onder de bevelen te stellen van den majoor Cavaljé.

Bij dezen aangekomen kreeg Huijer den last om de stormladders te beklimmen en van boven een snelvuur op de Atjehers binnen de enceinte te openen.

Bij de ladders gekomen, klom luitenant Kroesen met eenige inlanders naar boven, maar de gladde sporten, de overhaasting, de aandrang en het opdringen van de volgenden, zoomede het afdalen van de manschappen van het 3e bataljon, die met hunne voorladers plaats wilden maken voor de achterladers, waren de oorzaken, dat Kroesen en zijne soldaten een paar sporten hoog, uitgleden en naar beneden vielen.

Kapitein Huijer, roepende „wij moeten er op", twee sporten tegelijk nemende en gevolgd door den sergeant Schaeffer J. A. F. n°. 60639, den sergeant-majoor Kottinger A. J. n°. 61660 en eenige inlandsche fuseliers snelden nu de ladders op en staken spoedig met hunne lichamen boven den muur uit.

Onmiddellijk zagen wij daar weder lansen, klewangs en geweren op deze nieuwe aanvallers richten, maar thans konden onder het afweren de geweren geladen worden en de achterladers weldra hunne uitstekende werking uitoefenen.

Evenwel verminderde 's vijands moed en onversaagdheid nog in geenen deele, zijn steken, houwen en schieten bleef even hevig en weldra ontving de sergeant Schaeffer, die zich op de ladder al meer en meer voorover boog, om de verdedigers nabij de ladders met zijn snelvuur beter te kunnen treffen, een klewanghouw over de linker onderkaak.

Bijna gelijktijdig kreeg kapitein Huijer, die een geweer van een soldaat genomen had en daarmede, terwijl hij slechts den grendel opende en sloot en een inlandsche soldaat op een sport bij zijne knieën gezeten, telkens de patronen in den bak legde, een snelvuur opende, een lanssteek langs en gedeeltelijk door zijn rechterpols.

Inmiddels waren ook de vrijwilligers van de 4e compagnie Artillerie en wel de korporaal Brinkerink en de trompetter Muller Kanter, ten tweeden male, zoomede de korporaal J. Kibbe n°. 60486 en de kanonniers C. H. Kool van Heerens n°. 61670, J. Bimmel, n°. 62571, J. Bouwens n°. 64682 en G. van den Bracht n°. 65940 bij den muur gekomen.

Ieder droeg een ontpakte granaat in de hand.

Reeds waren een viertal granaten naar binnen geslingerd, toen de Atjehers ons een granaat terugwierpen.

Die granaat sprong echter niet, omdat de sas der buis uitgedoofd was.

Gelukkig, want onze verliezen zouden onder die 2 à 300 menschen, die bij en tegen den muur en om de ladders opgehoopt stonden, ontzaglijk groot zijn geweest.

Vermoedelijk was die granaat niet goed aangestoken geweest.

Kool van Heerens en Muller Kanter begrepen nu, dat den Atjehers geen tijd moest gelaten worden, om de granaten weder terug te werpen.

De buizen te tempeeren ging niet, zij hebben een constanten brandtijd van 12 seconden.

Het eenigste hulpmiddel was de granaten langer in de hand te houden en om daarbij juister en dichter achter de ladders en den muur te kunnen werpen, moesten die ladders beklommen worden.

Kool van Heerens stak de sas aan, beklom de ladder en om zekerder te kunnen werpen, steeg hij zoo hoog, dat zijn hoofd en schouders boven den muur uitstaken. Hij boog zich daarbij

voorover, zag over den muur naar beneden en wierp de granaat naar binnen, welke een tweetal seconden later uit elkander sloeg en zeer zeker velen onzer vijanden doodde. Gelijktijdig echter, zoo niet iets vroeger, ontving de dappere, onversaagde Kool van Heerens een lanssteek door de keel, doordringende tot in den nek.

Misschien wel doodde zijn granaat den Atjeher, die hem dien steek toebracht, ten minste de lans werd niet teruggetrokken en bleef in de wond zitten.

De dappere kanonnier viel achterover van de ladder, stervende in de armen van zijne makkers, wien een kreet van innige bewondering op de lippen kwam, bij het zien van zulk een schoon heldenfeit.

Aan de nagedachtenis van Carel Hermanus Kool van Heerens 1), geboren den 16^{en} October 1845 te Huizum, gemeente Leeuwarderadeel, zij dan ook heden in deze vergadering een woord van hulde gebracht.

Moge zijne daad niet alleen bij elk Nederlander bekend worden, doch moge zij ook in aller herinnering voortleven!

Als eenmaal bij het einde van den Atjeh-oorlog Neêrlands heldendaden tijdens dien krijg geboekstaafd worden, dat dan een der eerste bladzijden van dit boek de schoone heldendaad van Kool van Heerens bevatte!

De eerste daad in zulk een boek zou wel de volgende zijn:

Den 8sten April 1873 's morgens om half acht sprongen soldaten, behoorende tot de 1^{e} en 6^{e} comp. (kapt. *Luijmes* en *Lanzing*) van het 12^{e} bataljon Inf. (luit.-kol. *v. Thiel*) uit de sloepen in zee en snelden naar het strand.

Honderden Atjehers, die tot op dat oogenblik achter de lage dui-

1) De moeder van dezen held leeft nog; zij woont bij hare dochter, die gehuwd is met den heer J. Boers, adjunct-directeur van de gevangenis te Groningen.

nenrij gelegen hadden en aldus gedekt waren tegen het geschut- en geweervuur der oorlogsschepen, kruisbooten en gewapende sloepen, stormden, toen de eerste soldaten den wal bereikt hadden, tegen hen in en een verwoed, hevig, moorddadig gevecht met de blanke wapens greep plaats.

De 2e luit. *P. D. W. Wilken*, die wij als een der eersten boven op de duinen zagen staan, werd door eenige Atjehers aangevallen en verdedigde zich met sabel en revolver met zeldzame vastberadenheid en dapperheid, zoodat weldra een paar Atjehers doodelijk gewond om hem heen vielen.

Reeds had *Wilken* een klewanghouw over den rechterschouder gekregen toen, terwijl zijn sabel zich kruiste met den klewang van een zijner vijanden, een Atjehsche priester, buitengewoon lang van gestalte, in een witten tabbaard gekleed en met een witten tulband op, plotseling vooruitspringt en *Wilken* een duchtigen houw over voorhoofd, neus en wang geeft, zoodat deze bijna geheel bewusteloos voorover op den grond valt.

De priester, Allah's en Mohammed's naam uitsissende, buigt zich nu dadelijk voorover, brengt *Wilken* een tweeden houw over den rug toe en wil hem onmiddellijk daarna een derden slag geven, vermoedelijk wel om hem het achterhoofd in tweeën te klieven.

Thans echter snelt een Europeesch fuselier toe, een der kleinsten van zijne compagnie, nog geen 16 palm lang.

Die fuselier, reeds handgemeen geweest zijnde, had daarbij een houw over den linkerarm ontvangen, waardoor hij zijn geweer een oogenblik had moeten loslaten. Het gevaar ziende, waarin zijn luitenant verkeerde, toen deze door den Atjehschen priester werd aangevallen, grijpt hij evenwel zijn geweer bij de tromp, denkt niet meer aan zijne wond en ijlt naar de plaats waar *Wilken* neerligt. In diens nabijheid gekomen, heft hij zijn geweer in de hoogte, zwaait de kolf door de lucht, springt gelijktijdig ruim een halven Meter van den grond en laat op het oogenblik, dat hij weder met zijne voeten den grond raakt, tevens de kolf van zijn geweer met buitengewone kracht op het achterhoofd van den priester neervallen, juist toen diens klewang slechts enkele duimen van het hoofd van luitenant *Wilken* verwijderd was; en wel met het gevolg, dat het hoofd van den priester geheel verpletterd en verbrijzeld werd en diens ontzield lichaam, waaraan geen hoofd meer te herkennen was, boven op den luit. *Wilken* viel.

De naam van den dapperen soldaat, die aldus nog juist op het rechte

oogenblik het leven van een offfcier redde, de naam van dien fusilier, hij moge luide en luide door deze zaal klinken, is *Johannes Mieres*, geboren den 19en September 1843 te *Amersfoort*.

Helaas, wij moeten er bijvoegen, dat deze dappere den 11en October 1877 te Weltevreden door den dood aan het Indische leger ontrukt werd.

De trompetter Muller Kanter, die zijn kameraad Kool van Heerens mede in zijne armen opving, trok de lans uit de wonde en haar in de linkerhand houdende, steekt hij zijn granaat aan, beklimt de ladder, telt nog tot zeven en onder den uitroep „de rest is voor de Atjehers" werpt hij de granaat naar binnen.

Deze slaat bijna onmiddellijk daarna uit elkander, terwijl kreten van ontzetting gehoord worden.

Te verwonderen is het zeker niet, dat toen na het verrichten van deze zoo kloeke daad, de dappere zoon van Israël de ladder afdaalde, hij door kameraden en officieren luide werd toegejuicht! [1])

Kapitein Huijer, die wij zooeven verlieten, op het oogenblik dat hij gewond werd, is een paar sporten naar beneden gegaan, heeft zich een zakdoek om den pols laten binden en klimt weer naar boven, waar ondertusschen soldaten van het 9e, zoowel als van het 3e bataljon Infanterie, bezig zijn te schieten en de op hen gerichte slagen of steken afweren.

---

1) Louis Mulder Kanter sloot zich ook den 16den April vrijwillig aan bij de stormcolonne en slingerde onder het hevig vuur des vijands weder eenige granaten over den muur der benting. Hij was een buitengewoon dapper soldaat en door zijne vroolijkheid en bespraaktheid, zoomede door zijne uitstekende eigenschappen als slachter en kok, te velde een onbetaalbare kerel. Zoo b. v. zette hij ons in het sawahbivak van het vleesch van een doodgeschoten paard een biefstuk voor, zooals wij er in „die Porte van Cleve" nooit beter aten. In Februari 1876 werd hij voor den dienst afgekeurd en vertrok met gagement naar Nederland, alwaar hij den 15en October 1884 te Deventer, zijn geboorteplaats, overleed.

Als zeker mag worden aangenomen, dat de zeven naar binnen geworpen granaten, waarvan zes denkelijk sprongen, vooral de twee laatste den vijand vele verliezen berokkenden en zijne hardnekkige, dappere verdediging een gevoeligen knak toebrachten. Ten minste toen Huijer ten tweede male boven op de ladder stond en naar binnen keek, zag hij daar, dat het aantal verdedigers aanmerkelijk verminderd was en daarmede in omgekeerde verhouding het schieten der onzen was toegenomen.

Spoedig hoort nu Huijer naast zich den fuselier C. Gilgien n°. 46244 van het 3e bataljon Infanterie roepen „kapitein, er komt ruimte".

Kapitein Huijer antwoordt hierop „dan moeten wij er in". En de daad bij het woord voegende, stapt hij van de sport op den muur, strekt zijne armen uit, laat een hoera hooren en springt van den 2,5 M. hoogen muur naar beneden onder de Atjehers. Wel verstuikt hij bij den val de rechterknie, doch hij is dadelijk weer op de been en wordt onmiddellijk gevolgd en nagesprongen door den fuselier Gilgien, den korporaal Menzi n°. 44873, de sergeanten van den Horst n°. 65164 en Schutter n°. 66540, den inlandschen hoornblazer Proyodjoyo n°. 69999, den infanterist 1e kl. Pa Sarinna n°. 50434 en de inlandsche fuseliers Todikromo n°. 77789 en Anta n°. 72309 benevens eenige Europeesche fuseliers van het 3e bataljon Infanterie.

De Atjehers, vermoedelijk verbluft door zooveel moed en onverschrokkenheid, weifelen een oogenblik, alvorens de binnengesprongenen aan te vallen.

Dit oogenblik is hun noodlottig, want luitenant Kroesen met een 10-tal inlandsche fuseliers zitten reeds „en cheval" op den muur en openen een snelvuur.

Wel trachten nu nog een hoop Atjehers, die zich in den noordwesthoek en bij den put aldaar ophouden, de onzen met de blanke wapens aan te vallen, doch de kansen zijn nu voor

den vijand te ongelijk, want reeds een vijftigtal soldaten zijn binnen de Missigit afgezakt of gesprongen en een nog grooter aantal zit op de muren en schiet, waar slechts een Atjeher gezien wordt.

Toen, wij mogen gerust zeggen, bij elkeen die den langen Huijer, wiens uiterlijk ons onwillekeurig aan Victor Emanuel deed herinneren, boven op den muur zag staan en naar binnen springen, ging er weder een algemeen hoera op en verschillende afdeelingen rukten onverwijld op de Missigit aan!

Wellicht geen vijf minuten later was dan ook reeds de geheele stormcolonne binnen de Missigit en kondigden luide en herhaalde toejuichingen den Atjehers aan, dat hun heiligdom voor de 2e maal door de ongeloovigen was genomen.

Hoe was het tijdens den aanval gegaan met de overige troepenafdeelingen, die rechtstreeks daaraan deel hadden genomen?

Op den rechtervleugel had de 3e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, even zuidwaarts van de begraafplaats Kandang Poth Djemaloon eene gedekte stelling ingenomen. Zij werd daar in front en op de rechterzijde door vijandelijk vuur bestookt, doch leed geen noemenswaardige verliezen. Zij belette, in vereeniging met de rechtercolonne Lauer-Albrecht, die een 40-tal passen noordwaarts was opgesteld, den vijand op dien vleugel eene omtrekkende beweging te doen, waartoe hij anders zeer zeker ware overgegaan, want zoowel de 1ste als de 2de verovering van de Missigit, droeg van 's vijands zijde duidelijk de bewijzen van eene verdediging in den meest actieven vorm.

Bij de algemeene voorwaartsche beweging bleef de 3e compagnie van het 9e bataljon Infanterie voorloopig in hare stelling om het terrein zuidwaarts van de Missigit gade te slaan, terwijl de compagnieën Lauer en Albrecht het zuidelijk gedeelte van den muur beklommen en voor een groot deel binnen de enceinte kwamen door de gleuf, welke zich daar ook reeds den 10en April bevond.

De centrumcolonne Pordon-Visscher, die steeds dichter en dichter den westelijken muur genaderd was, had op het oogenblik van het binnenspringen slechts enkele tientallen passen te doen. De manschappen kwamen binnen de Missigit, hetzij langs de stormladders, hetzij door op elkanders schouders te staan, op den muur te klimmen en anderen naar boven te trekken.

Spoedig werd nu door de mineurs de opening nabij den zuidwesthoek, welke met balken, planken en steenen versperd was, vrij gemaakt.

De toegang tot de Missigit werd daardoor, zelfs voor de Artillerie, weder zeer gemakkelijk.

Onze linkervleugel, die zooals wij hierboven reeds mededeelden, gedekt werd door de 6e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, kapitein De Steenhuijzen en welke compagnie in het suikerrietveld en tegen K. Merdoehati was opgesteld, had gedurende de geheele bestorming een hevig vuur te doorstaan. Hoewel zij geen enkelen vijand zag, werd zij met kogels overstelpt en kreeg in een half uur tijds een tiental gewonden. Zij bleef echter in hare stelling en deed van tijd tot tijd salvo's op den onzichtbaren vijand.

Trouwens de aanwezigheid in die stelling had het groote voordeel, dat de vijand ook onzen linkervleugel niet kon omtrekken of dorst aanvallen.

Toen echter de Missigit genomen was en ook de 6e compagnie haar vuur staakte, trok de vijand, vermoedelijk om nog eene laatste wanhopige poging te wagen, in grooten getale om den noordelijken muur en verscheen plotseling bij den noordwesthoek voor den westelijken muur van de Missigit.

Alhier waren echter juist aangekomen de 1e en 5e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, die door den Opperbevelhebber ter versterking van de aanvallende troepen waren gezonden.

Gedeelten van die twee compagnieën openden dadelijk een

snelvuur op de Atjehers, die hun aanval niet tot de bajonetten konden doorzetten, doch met achterlating van een 25tal dooden weder langs den westelijken muur wegvluchtten.

De strijd binnen de ommuring der Missigit was ondertusschen afgeloopen. De vijand vluchtte gedeeltelijk door de rivier, alwaar zich eene doorwaadbare plaats bevond en overigens in zuidoostelijke richting.

Majoor Cavaljé zorgde thans voor de geregelde opstelling en bezetting der troepen binnen de Missigit, terwijl de mineurs al vroeger den last hadden gekregen om den westelijken muur in bres te leggen.

De 1e luitenant P. I. Seibert vervaardigde hiertoe een mijn en vulde haar met circa 10 K.G. buskruit, ten einde de fundeering te doen wijken. Het was namelijk niet mogelijk de mijn onmiddellijk, zonder tot een mijnput en gang over te gaan, onder de fundeering te brengen.

De uitwerking beantwoordde aan de verwachting, zoodat na in de verkregen opening een vaatje buskruit van 25 K.G. te hebben gelegd, door het springen dier mijn eene opening in den muur werd gemaakt van omstreeks 8 M.

Tijdens deze werkzaamheden werden de mineurs gedekt door de 5e compagnie 9e bataljon Infanterie, die zich in het suiker rietveld nabij den noordwesthoek had opgesteld.

Wel kwamen de Atjehers nog eenmaal langs den noordkant opzetten, wel hieven zij hun Allahkreet aan, doch een paar salvo's dier 5e compagnie was voldoende hen te doen vluchten, toen zij nog op 50 pas afstand waren.

De 6e compagnie, 9e bataljon Infanterie, kreeg nu last langs den noordkant van de Missigit tot de rivier door te dringen en daar tegen omtrekkende bewegingen van den vijand te waken.

Aan die order werd door den kapitein De Steenhuijzen met voortvarendheid voldaan.

Nabij den noordoosthoek aansluitende tegen den muur, trof

hij een aarden borstwering aan, pas — zeker na den 10den — opgeworpen.

Daarachter had vermoedelijk de vijand stelling genomen om die 6e compagnie aanhoudend te beschieten en had die borstwering ook tot steun- en uitgangspunt van zijne aanvallen gediend.

Deze voorwaartsche beweging had ten gevolge, dat de vijand van verdere offensieve bewegingen afzag en ons alleen nog door zijn vuur bestookte. Dit was echter buitengewoon hevig en wel van uit loopgraven aan de overzijde der rivier — oostelijke richting —, zoo ook van uit eene zuidoostelijke richting, alwaar wij dachten, dat de voorwerken van den kraton gelegen waren.

Doordien een deel van den oostkant van de Missigit open en aldaar geene dekking was, werd door den majoor Cavaljé last gegeven om dat open vak te versperren door eene barricade van waarlooze balken, welke tevens voor dekking van Infanterie kon dienen, en daartoe de hulp van de mineurs ingeroepen.

De luitenant Seibert ging met de meeste bedaardheid onder hevig kruisvuur des vijands zijne manschappen voor en liet de balken door de mineurs, geholpen door eenige infanteristen dragen en op elkander stapelen tot eene hoogte van 0,6 M.

Bijzonder onderscheidde zich hierbij de mineur 2e klasse J. L. van Toledo, n°. 64846, terwijl de mineur C. J. van der Schoot, n°. 65130 bij die gelegenheid een schot door de linkerhand kreeg.

Deze arbeid werd eerst gestaakt, toen er geen balken meer voorhanden waren.

Reeds vroeger, nadat de majoor Cavaljé aan de open oostzijde gekomen was, had hij buiten op ruim 50 pas afstands op een open vlakte eenen vlaggestok zien staan, waaraan een witte vlag woei.

De majoor gaf last aan den 2en luitenant A. K. Eichholtz dien stok om te kappen. Deze officier ging dadelijk met den Europeeschen fuselier Manchinska n°. 59532 en nog twee andere fuseliers daarheen.

Onder een hevig vuur en geheel ongedekt staande, trachtten zij den stok met de kapmessen om te hakken, doch het hout te hard zijnde, zond men een sappeursbijl. Spoedig daarop viel onder een luid hoerah de stok met vlag naar beneden.

Het was ongeveer 7 uur in den morgen, dat het eigenlijk gevecht met den vijand was afgeloopen en dat nu verder over en weer dan eens hevig, dan weer minder hevig geschoten werd.

De Missigit zelf was inwendig sedert den 10[den] April betrekkelijk weinig veranderd, alleen was die positie beter voor de verdediging ingericht. Achter het midden van den westelijken muur over eene lengte van zeker 60 M. en hier en daar tegen den zuidelijken muur waren 0.5 Meter breede en 1 à 1.5 M. hooge banketten gemaakt, terwijl door het aanbrengen van aarde de bastions in de zuidwestelijke en noordwestelijke hoeken verbreed en verhoogd waren. De opening in den westelijken muur was, zooals wij reeds gezien hebben, dichtgemaakt en stevig versperd.

Hier en daar waren tusschen de muren afdaken van bamboe en atap opgeslagen, welke onzen troepen en in de eerste plaats den gewonden uitmuntend te stade kwamen.

Bij de lijken van de 90 gesneuvelde Atjehers, die wij in en buiten de Missigit vonden, lagen klewangs, lansen en geweren, terwijl binnen de muren nog vele, vermoedelijk in de vlucht weggeworpen, geweren lagen, zoomede enkele vaatjes met buskruit.

Op het zuidwestbastion stonden, en in staat om over den muur te vuren, een ijzeren kanon van 3 ℔ en een drietal lilla's in batterij.

De kolonel Egter van Wissekerke, Chef van den Staf, kwam thans in de Missigit om de positie op te nemen en te oordeelen of zij voor het opnemen van alle troepen geschikt werd geacht. De kolonel ging met zijne gewone koelbloedigheid op de balken aan de open oostzijde staan en bleef daar geruimen tijd en later meer dan één uur achter de balken op en neêr wandelen en dat steeds onder een hevig vijandelijk kruisvuur.

De luitenant-kolonel der Artillerie Boumeester, die onderwijl mede binnen de Missigit gekomen was, besprak met den Chef van den Staf en den majoor Cavaljé de vraag „waar de Artillerie het best gebezigd zou kunnen worden."

Dat wapen kreeg daarop bevel binnen te rukken en de houwitsers werden op het plateau achter het steenen voorportaal opgesteld.

De opstelling der troepen, welke zich thans binnen de Missigit bevonden, was als volgt:

Een peloton van de 6e compagnie 12e bataljon Infanterie onmiddellijk naast de houwitsers, het andere peloton van die compagnie, benevens de 1e compagnie van het 9e bataljon Infanterie zijwaarts van het geschut in de zuidelijke gang.

De oostzijde werd bezet door vier compagnieën van het 3e en de 4e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, terwijl de twee andere compagnieën van het 3e bataljon Infanterie met de ambulance in de westelijke gang opgesteld waren.

De 5e en 6e compagnie 9e bataljon Infanterie waren nog buiten de noordzijde en de 3e compagnie van dat korps buiten aan den zuidoosthoek in stelling.

De Generaal-majoor Köhler, die nu reeds in het sawah-bivak bericht had ontvangen, dat het wenschelijk was al de daar nog aanwezige troepen met bagage enz. te doen oprukken, begaf zich ongeveer half negen naar de Missigit, en hield zich aanvankelijk tusschen de westelijke muren op, alwaar de Chef van den Staf hem uitvoerig verslag deed van den stand der zaken. Ruim een kwartier later begaven beiden zich, gevolgd door eenige officieren langs de binnen noord- naar de oostzijde, om van daar het terrein te overzien.

Even voorbij (zuidwaarts) den kalen waringinboom trad de majoor Cavaljé den Generaal te gemoet. Deze wenschte den majoor hartelijk geluk, dat hij voor de tweede maal de Missigit genomen had. Ternauwernood heeft echter de Generaal dezen gelukwensch uitgesproken en komt de kapitein Huijer

aangeloopen om te waarschuwen, dat de plek waar de Generaal zich beweegt, bijzonder is blootgesteld of deze ontvangt een kogelwond in den linkeropperarm. [1]) Majoor Cavaljé, die het eigenaardig geluid, veroorzaakt zoo een kogel been raakt, hoorde en terstond ook het gat in de mouw zag, wilde antwoorden op de vraag van den Generaal: „Mijn God, wat is dat?" het heeft niet veel te beduiden, doch sprak die woorden niet alle uit, want reeds zag de Generaal den majoor met starenden blik aan en slaat de beide armen, als om steun te zoeken, op zijne schouders.

Nu snelt de adjudant, luitenant ter zee 1e klasse Marinkelle, die een paar pas achter den Generaal liep, toe, en legt met behulp van majoor Cavaljé den Generaal achterover op den grond tegen den hoop steenen om den waringinboom. Majoor Cavaljé giet uit zijn veldflesch wat wijn met water in den mond van den Generaal; doch dadelijk kwam er bloed en schuim uit den mond te voorschijn en werd het den omstanders duidelijk, dat de kogel door den linkeropperarm in het hart of de longen was doorgedrongen.

De officier van gezondheid 2e klasse Oosterhoff, die mede bijna onmiddellijk na de verwonding aanwezig was, sneed de attila open, onderzocht de wond en deed dadelijk daarop den Generaal onder zijn toezicht naar de ambulance, tusschen de westelijke muren brengen, alwaar men tegen vijandelijke kogels beveiligd was.

Toen de Generaal aldaar aankwam, was hij reeds stervende, het oog was gebroken, er vloeide bloed langs den linkermondhoek. Nog slechts een paar ademtochten en zonder bewustzijn,

---

1) Daar de Generaal op het oogenblik der verwonding langs de oostzijde liep en over zijn linkerschouder naar de Atjehrivier keek, moet dit doodelijk schot gelost zijn door een Atjeher, die opgesteld was in de loopgraven aan de overzijde der rivier, vermoedelijk op een afstand van ± 350 Meter.

zonder kramp- of stuiptrekkingen en dus zonder pijn overleed hij eenige minuten vóór negen uur.

Brave, dappere Generaal Köhler, met geestdrift staren wij U na!

Uwe wilskracht en Uwe onvermoeide werkzaamheid deden U tot de hoogste sporten in het leger klimmen.

Door liefde en trouw voor Koning en Vaderland gedreven stierft gij den heldendood op het slagveld bij het vervullen Uwer plichten!

Uw naam blijft voor immer vastgeknoopt aan den roemvollen 14den April!

Uwe nagedachtenis zal in eere gehouden worden in het Indische leger, zoolang de herinnering aan eene grootsche en roemrijke loopbaan nog in staat is het soldatenhart sneller te doen kloppen!

De boom, waarbij de Generaal sneuvelde en welke sedert dat oogenblik de Generaal Köhler's boom genoemd werd, bestaat nog, zoodat die plek ook zonder eenig gedenkteeken steeds nauwkeurig kan worden aangewezen.

Slechts enkele uren na het sneuvelen van den Generaal Köhler, viel in de Missigit weder een schot, dat aan een onzer officieren noodlottig was.

De 1e luitenant J. Vogelenzang, behoorende tot de 2e compagnie, 9e bataljon Infanterie, kapitein Sepp, werd, terwijl hij bezig was een donderbus te onderzoeken, door een vijandelijken geweerkogel in het hoofd voor het oor getroffen.

Zelfs zonder kreet, zonder zucht te uiten, zakte hij in elkander en trad de dood onmiddellijk in.

Tot het Nederlandsche leger behoorende en geheel vrijwillig naar Indië vertrokken om aldaar oorlogsondervinding op te doen, stierf deze officier, evenals zijn compagnies-commandant twee dagen later, den dood op het slagveld.

Ook dien kameraad zij door mij een groet der nagedachtenis gebracht.

Hoe gaarne zou ik willen voortgaan met U den rijken schat te toonen van herinneringen, persoonlijke indrukken, aanteekeningen en inlichtingen van vele deelgenooten aan den eersten Atjehstrijd en niet in het minst aan den inhoud der officieele rapporten ontleend, wier inzage mij door Z. E. den Minister van Koloniën zoo welwillend is toegestaan.

Maar het is niet mogelijk; de tijd ontbreekt!

Die tijd laat mij niet alleen niet toe, om het tweedaagsch verblijf onzer troepen binnen de Missigit te schetsen, neen, hij belet mij zelfs al de schoone daden, welke nog op den 14den April door enkele officieren en manschappen werden verricht, uitvoerig te beschrijven.

Enkel stip ik hier nog aan, dat op dien dag nog het volgende voorviel:

De 1e luitenant van het 9e bataljon Infanterie F. P. Sievers, vergezeld van vijf vrijwilligers, onder den sergeant C. H. O. Bartsch n°. 59570 en de korporaals S. W. van der Velde n°. 66605 en H. P. L. Hansen n°. 59895, vernagelde onder een hevig vuur een vijandelijk stuk geschut — lilla van ongeveer 2 ℔ op houten affuit —, dat op ± 200 pas buiten de oostzijde van de Missigit was opgesteld.

De ons reeds bekende sergeant De Maaker L. J. n°. 41394 stak eenige huizen, die het uitzicht belemmerden in brand en verbrandde daarbij de hand ernstig door buskruit.

De Artillerie beproefde vruchteloos het vijandelijk vuur tot zwijgen te brengen en toen het bleek, dat de afstand te groot was, werden voor dit doel twee mortieren 150 pas vooruitgebracht en buiten de Missigit opgesteld, daarbij later gevolgd door het 1e stuk der 2e sectie houtwitsers.

Het mocht echter den dapperen artilleristen niet gelukken dat hevig vijandelijk vuur te doen ophouden.

Ons geschut trok in de Missigit terug en staakte het vuur.

Later op den dag werd het vijandelijk vuur uit de richting van huizen, die 350 pas zuidoostwaarts van de Missigit gelegen

waren, zoo hevig, dat de voortvarende kapitein Sepp zich aanbood om, gesteund door zijne compagnie, die huizen in brand te steken en aldus te trachten het vuur te doen ophouden. Die kapitein rukte daarop met zijne compagnie in gesloten orde, en met eenige brandende stukken hout, vooruit en stak onder een hevig vuur, waarbij een man sneuvelde en twee gewond werden, de huizen in brand.

Teruggekeerd werd een Europeesch sergeant vermist en dadelijk boden zich eenige vrijwilligers (inlanders) van de sectie, waarvan die sergeant commandant was, aan om hem op te zoeken.

Met een brancard rukten zij uit en onder het hevig vuur van den vijand keerden zij met het lijk van den gesneuvelden onderofficier, den sergeant G. C. Steenbergh n°. 62471, terug.

Ongeveer drie uur in den namiddag vertoonde zich een groote troep vijanden aan de achterzijde (westkant) in de groote sawahvlakte, nabij en voor het verlaten sawah-bivak — dus op onze gemeenschapslijn met het standbivak — en opende ook van die zijde een hevig vuur op de Missigit.

De Cavalerie werd op hen afgezonden en wel het 1e peloton onder den 1e luitenant W. C. Tijl, waarbij zich de ritmeester H. K. E. Perié voegde.

De helft van het peloton onder den ritmeester ging en tirailleur voorop, terwijl het ander gedeelte gesloten in draf volgde.

De vijand verliet ijlings de open sawah-vlakte en beschoot de cavaleristen van uit de kampongranden.

De wachtmeester A. J. Janssen van Essen n°. 55735 en de trompetter A. F. Wils n°. 61698 ontvingen doodelijke wonden; bovendien werden twee cavaleristen, benevens een drietal paarden, waaronder dat van den ritmeester, minder ernstig gewond.

Eerst nadat herhaaldelijk het signaal „retireeren" geblazen was, gaven de dappere cavaleristen, die onderwijl met de karabijnen tegen den thans onzichtbaar geworden vijand een vuurgevecht geopend hadden, aan dat bevel gevolg en trokken met tegenzin, omdat zij hunne sabels niet met de klewangs had-

Kapitein Huijer en Luitenant Blanken pag. 75.

den kunnen meten, langzaam tot bij den westkant van de Missigit terug.

Verlieten, zooals wij reeds mededeelden, onze troepen den 10^{den} April 's avonds tegen 6 uur geheel vrijwillig de Missigit, evenzoo was dit het geval in den morgen van den 17^{den} April.

Toen werd de Missigit voor de tweede maal verlaten en wel omdat, na den ongunstigen afloop van het gevecht op den vorigen dag, besloten was de operaties in het binnenland te staken en naar het standbivak terug te keeren.

Dat roemrijke gevecht van 16 April, al eindigde het ook met een terugtocht, mag ik, als niet behoorende tot mijn bestek, hier thans niet beschrijven.

Doch een enkele bijzonderheid er van, ook als besluit van dit gedeelte mijner voordracht, moet ons nog van het hart.

De indruk van dat feit toch was van dien aard, dat de zestien jaren, die er sinds verloopen zijn, dien niet hebben kunnen uitwisschen.

Ja, dikwijls hebben wij gewenscht het penseel als een Hoijnck van Papendrecht te kunnen hanteeren, om het toen geziene op het doek te kunnen weergeven en voor het nageslacht te bewaren.

Wil mij dus voor de mededeeling er van nog eenige oogenblikken Uwe aandacht schenken.

De vreeselijke strijd van den 16^{den} April, waarbij in 40 minuten van de ongeveer 700 man, die in het vuur waren, 125, waaronder 9 officieren, buiten gevecht werden gesteld, eindigde zonder resultaat.

Het doel, de verovering van de vijandelijke versterkingen, kon niet worden bereikt.

Bevel werd dus gegeven aan de strijdende troepen om het gevecht af te breken en in de Missigit terug te trekken.

De talrijke gesneuvelden en gekwetsten werden voor het meerendeel het eerst binnengedragen.

Het waren lange rijen, welke door officieren en manschappen, die de oostzijde bezet hielden, zwijgend werden nagestaard.

Daar zien wij een gewonde zich in zijne tandoe oprichten. Het is de zwaar gewonde kapitein Sepp, die blijkbaar het bevel tot den terugtocht nog niet vernomen heeft. Hij wuift met de hand; roept ons herhaaldelijk „Leve de Koning" toe, en den kapitein Romswinckel ziende, roept hij ook dezen toe „alles gaat goed, Romswinckel; leve de Koning, leve het Vaderland!"

Diep bewogen zien allen dezen dapperen officier na.

De aandacht wordt echter weder afgeleid door het hooren aankomen van marcheerende troepen; in den pas, kalm, bedaard zonder eenige overhaasting en in de grootste orde verschijnt het 3e bataljon Infanterie, benevens de compagnieën van het 9e bataljon Infanterie, die aan den strijd hadden deelgenomen. Zij marcheeren in colonne met sectiën de open oostzijde van de Missigit binnen.

Waarlijk een troep, die na zulke kolossale verliezen geleden te hebben, nog zulk een vastberadenheid bezit, nog zoo ordelijk en langzaam onder een hevig vuur den terugtocht aanneemt, verdient zeker een woord van lof. [1])

Die troep was uitmuntend gedisciplineerd, en hulde dan ook aan zijn commandant, die zulke resultaten verkreeg.

Bewondering sprak uit de oogen van officieren en manschappen, die toeschouwers waren van het binnentreden van dien dapperen troep. Allen maakten front naar dat binnenrukkend korps, ja, verlieten dekkingen achter muren, balken, boomen en hoopen aarde om een blik op die soldaten te slaan.

---

1) De verliezen, welke het 3e bataljon Infanterie te Atjeh van 8 tot 17 April 1873 leed, waren als volgt: Het bataljon verliet de reede van Semarang ter sterkte aan combattanten van 25 officieren, 239 Europeesche en 368 Amboineesche onderofficieren en minderen; hiervan sneuvelden of werden gewond 13 officieren, 91 Europeesche en 91 Amboineesche militairen, dus 52% der officieren, 38% der Europeeschè en 25% der Amboineesche militairen.

Daar verschijnt het vaandel van het 3_e bataljon Infanterie, op zijde marcheert de bataljonscommandant, terwijl gelijktijdig nog de laatste gewonden en gesneuvelden de Missigit worden binnengedragen.

Thans scheen elkeen behoefte te hebben om aan zijn gevoel lucht te geven en, zonder dat eenig bevel daartoe gegeven was, presenteeren soldaten hunne geweren, salueeren officieren met hunne sabels, terwijl velen van de officieren zonder troepen hunne hoofden ontblooten.

Maar zie, wat nadert daar?

Al de troepen, die aan den vergeefschen aanval hebben deelgenomen, zijn reeds binnen de Missigit teruggekeerd en toch ziet men nog op een 100-tal passen afstands twee officieren aankomen. Beiden schijnen gewond te zijn geweest, ten minste de een heeft een verband om het hoofd, de ander een doek om den pols gebonden. Zij dragen tusschen hen in het lijk van een gesneuvelden Amboineeschen fuselier.

Wat was er gebeurd?

De kapitein Huijer, die met zijne compagnie ook aan dit gevecht had deelgenomen, bemerkte bij het terugtrekken dat een gewonde soldaat van zijne compagnie op het gevechtsveld was blijven liggen. Hij snelt daarheen, tilt den gewonde op en brengt hem bij de ambulance, die nog op het terrein aanwezig is.

Weder bij zijne compagnie teruggekeerd, en terwijl reeds het meerendeel der troepen de Missigit was binnengemarcheerd, meent hij dat in de verte nog een gewonde of gesneuvelde ligt.

Zijne meening wordt gedeeld door den 2^{en} luitenant J. G. Blanken van het 3^e bataljon Infanterie, die in het begin van het gevecht een vrij ernstig schampschot aan het hoofd gekregen had, doch na zich te hebben laten verbinden zich onmiddellijk weder bij zijn peloton gevoegd en moedig aan het gegevecht deelgenomen had.

Beide officieren loopen daarop terug, zonder eenige dekking

mede te nemen, zonder zich om het vijandelijk vuur te bekommeren, zonder zelfs te willen, dat hunne compagnieën zich, om hen af te wachten, langer aan het vuur blootstellen. Zij vinden inderdaad een gesneuveld Amboineesch fuselier, nemen het lijk op en dragen het op hunne armen tusschen hen in binnen de Missigit.

Mijne Heeren! de waardeering van deze daad, de bewondering, welke zij bij ons opwekte, kan ik niet in woorden uitspreken.

Mijne taal is daarvoor niet toereikend.

Maar steeds zal het gedrag van Huijer en Blanken in onze herinnering voortleven, als een bewijs tot hoeveel edele, grootsche en zelfopfferende daden de kameraadschap in staat is! [1])

IV.

VEROVERING OP 6 JANUARI 1874.

Verliep tusschen de eerste en tweede verovering van de Missigit slechts een viertal dagen, tusschen de tweede en derde verovering ligt daarentegen een tijdvak van bijna negen maanden.

Den 17den April 1873 verlieten onze troepen de Missigit en keerden naar het strandbivak terug.

Elf dagen later had het reëmbarkement plaats, terwijl den 9den December van dat jaar de landing op Atjeh's kusten voor de tweede maal plaats greep.

Daarop volgde op 14 December de glansrijke overwinning bij Kota Moesapi en vier dagen later de bewegingen naar de Atjeh-rivier.

Op den avond van den 18den December betrok de 2e brigade

1) De thans gepensionneerde kapitein Huijer is nog steeds gezond en krachtig en woont te Amsterdam; de luitenant Johannes Gijsbertus Blanken is helaas den 4den September 1882 te 's-Gravenhage overleden.

een bivak in K. Penajoeng op den rechteroever van de Atjehrivier, tegenover K. Djawa en een der volgende dagen ging het rechterhalf 14e bataljon Infanterie van die brigade naar den linkeroever over en zal het toen zeker den Atjehers reeds duidelijk geworden zijn, dat onze troepen, om den Kraton te vermeesteren, weldra weder tegen de groote Missigit zouden oprukken.

Na de bloedige gevechten op de Kerstdagen van 1873 kwamen wij in het bezit van de z.g. grasvlakte — de vlakte van Pantej Perak — tegenover Kraton en Missigit en waren wij in den namiddag van den 26sten December in de gelegenheid de Missigit te aanschouwen, welke zich van die grasvlakte duidelijk aan onze oogen vertoonde.

Dat bedehuis was niet herbouwd, evenzoo scheen aan de ringmuren weinig veranderd te zijn, om de stormvrijheid of het verdedigingsvermogen grooter te maken.

Daarentegen was de vijand bezig aarden werken om de Missigit aan te leggen.

De beschrijving van den aard dezer werken en van den toestand van het terrein op den linkeroever der Atjehrivier, noordwaarts van de Missigit, willen wij hier thans laten volgen.

Onnoodig is het zeker te vermelden, dat de kennis van een en ander eerst werd verkregen nà de verovering op 6 Januari 1874.

De Missigit was aan de noord- en westzijde omgeven met een aarden enveloppe, waarvan de vuurlijn met inbegrip van die der gedetacheerde werken ongeveer 700 M. lang was. (Zie Pl. III en IV.)

Ten noorden stond de enveloppe nagenoeg loodrecht op de rivier en was 175 M. van de Missigit verwijderd, ten westen bedroeg die afstand slechts 45 M.

Aan de Atjehrivier boog de enveloppe om en liep aldaar nog een 70tal M. in zuidelijke richting langs de rivier. Dit

gedeelte stond bekend onder den naam van „rivierbatterij."

De enveloppe met hier en daar traversen en rugdekkingen was eene lage, vrij zware borstwering, 1,8 à 2,5 M. hoog, 2 à 4 M. dik en op enkele plaatsen gebroken, zoodat kruisvuur kon worden verkregen.

De rivierbatterij en een groot gedeelte van de noordzijde bestond eigenlijk uit een aaneenschakeling van rechthoekige redouten van zeer ongelijke afmetingen, afwisselende van 8 tot 30 M. zijden, [1]) die door den hoofdwal verbonden waren en waarlangs en achter, dikwijls in van boven gedekte loopgraven, de gemeenschap plaats had.

De buitentaluds waren gewoonlijk 1 op 1, de binnentaluds daarentegen op de meeste plaatsen vrij steil opgezet en wel met behulp van planken, sessak of zoden.

In die binnentaluds waren hier en daar nisvormige ingravingen, welke tegen de granaatscherven vrij veilige schuilplaatsen opleverden en ook als munitie- en wapendepôts dienst deden. Bovendien waren achter den hoofdwal op enkele plaatsen lange, 1 à 1,5 M. breede, ondiepe grachtjes gegraven, die met water gevuld waren en als smoorkuilen voor onze granaten met tijdbuizen, die bij de 1e expeditie gebezigd waren, moesten dienen. Nog werden vele afdaken met ongeveer een halven Meter dikke aardbedekking aangetroffen, die, al verdienden zij den naam van blindeeringen niet, toch zeker voor dekkingen van scherven en granaatkartetskogels uitmuntende diensten hebben bewezen.

---

1) De reden van deze ongelijke afmetingen der redouten was, dat het volk van een moekim een of meer redoutes opwierp en dat hoe talrijker de opkomst, hoe grooter ook de door hen opgeworpen redoutes waren.

Wanneer men bedenkt, dat de Atjehers werken niet met schop en kruiwagen, doch met de patjol en gevlochten mandjes, waarin de aarde vervoerd wordt, dan wekken reeds daarom de versterkingen, welke zij in enkele weken tijds opwierpen, bewondering op.

Op het plongée der enveloppe en redoutes vond men een groot aantal schietgaten voor geweervuur, gevormd door zakken of mandjes van gevlochten klapperbladeren, welke met aarde gevuld waren en waarachter houten of bamboezen stellingen, hoopen aarde of bepaalde banketten werden aangetroffen.

In de wallen waren op vele plaatsen bamboezen schietkokers aangebracht, hier en daar in twee, zelfs in drie rijen boven elkander, alwaar dan tevens stellingen waren aangebracht.

Voornamelijk in de rivierbatterij en in de redoutes op het oostelijke gedeelte van de noordelijke enveloppe waren hooge banketten aangelegd, waarop lilla's en kanonnen konden opgesteld worden of reeds waren opgesteld om overbanks te vuren.

Eene droge gracht, zijnde eene slokkan, welke in den Westmoesson het overvloedige water uit de sawahs naar de Atjehrivier leidde, 1.5 à 2 M. breed en ruim 1 M. diep, liep voor langs de noordelijke enveloppe. Zij was, evenals het voorterrein tot op een afstand van ongeveer 100 M., met lange en korte randjoes [1]) en enkele ijzeren voetangels beplant.

Glacis tot eene breedte van een 20tal Meters, berm, buitentalud en plongée waren bijna overal met 2 à 3 M. hooge bamboe-doeritakken [2]) bezaaid of beplant, zoodat de aarden versterking, zelfs op een afstand van enkele passen nog bijna geheel aan het gezicht onttrokken was.

Het is dus zeer goed te begrijpen, dat die werken van het artillerievuur niets te lijden hebben gehad.

Het terrein noordwaarts van de enveloppe was, behalve eene strook ter breedte van 20 à 40 M. grenzende aan de gracht, welke voor een groot deel open was, zwaar bedekt en begroeid.

Tot aan het bivak bij K. Djawa bestond dat terreingedeelte uit kleine perceelen suikerriet en klappertuin met enkele

---

1) Randjoes zijn tweesnijdend aangepunte bamboezen piketten.

2) Bamboe-doeri is eene bamboesoort, waarvan de takken met hunne duizenden scherpe doornen zeer geschikt zijn als hindernis.

huizen, tegals, bamboe-doeristoelen en doorngewassen, meestal onderling gescheiden door heggen, slooten of greppels. Deze greppels waren nu droog, liepen van west naar oost en waren dikwijls nog door dwarsslooten verbonden, terwijl de kanten weer met allerlei struikgewas begroeid waren.

Een verhoogd voetpad liep op korten afstand van de Atjeh-rivier van K. Djawa naar de Missigit en had eene breedte van 0,7 tot 1 M.

Overigens waren in dit terrein nog slechts enkele paden, welke door slooten en greppels liepen en voor de gemeenschap tusschen de verschillende perceelen dienden. Zij waren met moeite te onderkennen en te volgen.

Bij het zien der hier beschreven versterkingen, stond men, evenals bij die te Lemboe, Pakan-Atjeh, Panglima Polim en Lampoe-Idjoe, verbaasd over den daaraan besteden arbeid en het talent, waarmede zij waren aangelegd.

Zij waren, zooals de Generaal van Swieten verklaarde, alle met schranderheid ontworpen en droegen blijken van een' juisten krijgskundigen blik.

Bedenkt men daarbij, dat vele dier werken in enkele weken werden opgeworpen en dat, tijdens de 1ᵉ Atjehsche expeditie ons niets gebleken was van de pionnierkunst der Atjehers, dan vraagt men zich onwillekeurig af, wie was de man, die onder de Atjehers de eigenschappen hunner voorouderen had doen herleven! [1])

Wie was hij, die als een andere Osman-Pacha de verster-

---

1) Admiraal de Beaulieu schreef reeds in 1618: „De Achemmers „hebben sedert de heerschappij van dezen vorst (Iskander Moeda) „d'achting verkregen van de beste krijgslieden van geheel Indië te „zijn, inzonderheid te lande.

„Zij kunnen grooten kommer en arbeid doorstaan en goed spitten „en delven, gelijk in het beleg van Queda bleek, en inzonderheid „in dat van Deli, enz. enz."

kingen uit den grond deed verrijzen en die door zijne doode verdedigingsmiddelen, veel meer nog dan de woedende klewang-aanvallen bij de 1e expeditie, de oorzaak was, dat onze overwinningen tijdens de 2e expeditie zoo bijzonder bloedig waren!

Ja, had die man evenals Osman-Pacha kunnen beschikken over duizenden Henry-Winchesters met millioenen patronen, misschien zouden onze overwinningen zoo niet onmogelijk geworden, dan toch verkregen zijn ten koste van duizenden offers, instede van de honderden, welke zij ons nu veroorzaakten.

De man, die ook de leider en de ziel der verdediging was, die als onze onverzoenbaarste vijand gekenschetst wordt, die nooit ofte nimmer van eenige onderwerping of zelfs eenige toenadering wilde weten en den oorlog à outrance voerde, ook toen de Kraton genomen en de Sultan gestorven was, die door den Generaal van Swieten „de Todleben der Atjehers" en door den gids Swensen, den Deen, die langen tijd op Groot-Atjeh verblijf gehouden had, „de Atjehsche Generaal" genoemd wordt, verdient, daar wij gaarne hulde brengen aan zijne energie, volharding, werkkracht, dapperheid en vaderlandsliefde, wel, dat wij het een en ander omtrent hem mededeelen.

In 1863 nam een zekere Toeankoe Itam het eiland Kampej, dat beoosten de rivier Tamiang was gelegen en behoorde aan den sultan van Siak, wederrechtelijk met eenige Atjehers in bezit en versterkte er zich door het bouwen van eene benting, waarop hij de Atjehsche vlag heesch.

Kwam een Nederlandsch stoomschip in de nabijheid, dan nam de bezetting der benting eene vijandelijke houding aan en zelfs weigerde Toeankoe Itam elke ontmoeting met den Resident van Riouw, die hem daartoe herhaaldelijk uitnoodigde.

De lankmoedigheid van onze Regeering was toen gelukkig spoedig ten einde. Zij zond in 1865 eene expeditie en wel het halve 12e bataljon Infanterie en eene halve veldbatterij, onder bevel van den majoor W. E. F. van Heemskerk en een zestal

oorlogsschepen, alles onder commando van den kapitein-luitenant P. A. van Rees, naar Sumatra's Oostkust, om in de staatjes tusschen Atjeh en Djambi het Nederlandsch opperbewind te doen erkennen.

Te Assahan, Serdang en Siak werd ons oppergezag zonder bloedvergieten gehandhaafd.

Op Poeloe Kampej maakte men zich tot de verdediging gereed, doch toen de onzen op het punt stonden tot den aanval over te gaan en het vuur te openen, werd de Atjehsche vlag neergehaald, terwijl het hoofd Toeankoe Itam het hazenpad koos. Vruchteloos werd hij achtervolgd, doch zijne woning werd in de asch gelegd, terwijl bovendien vrouwen uit zijn gevolg, zijne tjap (zegel) en zijne vlag, welke op Poeloe Kampej gewaaid had, in onze handen vielen.

Toeankoe Itam of voortaan bekend onder den naam van Toeankoe Hassim vluchtte, eeuwigen haat en vijandschap aan de Nederlanders zwerende, alsnu naar Mandja-pahit, ten noordwesten van de Tamiangrivier, stichtte aldaar eene nederzetting en oefende er op Soenger Tjoe, Langsar en aangrenzende landschappen eene onwettige suprematie uit.

Bij het uitbreken van den oorlog begaf hij zich naar Groot-Atjeh om er zijn wrok tegen de Nederlanders lucht te geven. Voor de 1e expeditie kwam hij te laat, maar bij de 2e speelde hij een belangrijke rol, daar hij de schepper en de leider der verdediging was.

Toeankoe Hassim was daarbij een man van geboorte. Zelfs maakte hij als afstammeling van het vorstenhuis aanspraken op de voogdijschap over den negenjarigen Toeankoe Daoed, na den dood van Atjeh's sultan in Januari 1874.

Ook was het weder Toeankoe Hassim, die Toengkoe Kali, den opperpriester van Atjeh, streng bewaakte en diens toenadering tot ons geheel belette.

Ja, wij eindigen onze mededeelingen over dien Toeankoe

Hassim, den bevelhebber onzer vijanden, den dapperen, beleidvollen verdediger van de Missigit, met de meening uit te spreken, dat zoo hij niet geleefd had, wij vermoedelijk reeds jaren en jaren in het rustig bezit van Atjeh zouden geweest zijn.

Na deze uitweiding over den verdediger keeren wij naar den aanvaller terug en zullen, daar de tijd ons daartoe dwingt, zeer kort zijn in de voorbereiding tot den aanval van den 6den Januari 1874.

Reeds denzelfden dag, nadat de z.g. grasvlakte gevonden was en wel in den namiddag van den 26sten December, werden bevelen gegeven om den volgenden dag met den meesten spoed aan te vangen met het graven van naderingsgangen van het bivak Penajoeng naar den rand dier vlakte.

Deze naderingsgang, ter lengte van 560 M., werd door de mineurs met de ongedekte gezwinde sappe uitgegraven en door de Infanterie tot loopgraaf verbreed.

Den 30sten December tot aan den rand genaderd, werd aldaar achter eene pagger door de mineurs eene parallel geopend, evenzoo met de ongedekt gezwinde sappe.

Alsnu werd een geschikt emplacement voor eene kanonbatterij, de z.g. frontbatterij, voor 6 kanonnen van 12 cM. (4 achterladers en 2 voorladers) en eene mortierbatterij van 4 mortieren van 20 cM. bepaald, waarop den 1sten Januari 1874 de Artillerië hare batterijen traceerde.

De bouw begon den 2den en was den 3den voltooid.

Onderwijl was mede den 27sten December bevel aan de Artillerie gegeven tot het debarkeeren van het zwaar geschut, het personeel en het materieel van het belegeringspark.

Aan de zuidzijde van het bivak Penajoeng werden al dadelijk 2 mortieren van 20 cM. en 2 kanons van 12 cM. achterlaad aan den rechteroever van de Atjehrivier, achter met zandzakken opgetrokken borstweringen opgesteld.

Zij openden reeds den 29sten December hun vuur op de aan de noordzijde der Missigit aangelegde versterkingen, welke uit het bivak te zien waren en waaruit men zelfs met zwaar geschut — een kanonskogel doodde o. a. op den 27sten December 3 man en kwetste 2 — het bivak bestookte.

Den 4den Januari rapporteerde de Chef van de expeditionnaire Artillerie, de luitenant-kolonel H. G. Boumeester, dat de batterijen bewapend en tot vuren gereed waren.

In de conferentie, welke dien dag nog door den Opperbevelhebber werd samengeroepen, werd bepaald, dat zoodra eene behoorlijke communicatie tusschen de beide oevers der rivier zou zijn tot stand gebracht [1]), door de 2de brigade een aanval zoude gedaan worden op de Missigit, welke aanval door een overstelpend artillerievuur, zoowel uit de kanons en mortieren der batterijen aan de grasvlakte, als uit die van de zuidzijde van het bivak, zoude worden voorbereid.

Om het oprukken langs den linkeroever der rivier gemakkelijker te maken, werd bepaald dat met den arbeid aan het openkappen van het terrein, waarmede sedert den 27sten December door dwangarbeiders, onder dekking van compagnieën van het rechterhalf 14e bataljon Infanterie. was begonnen, zou worden voortgegaan en wel zooveel mogelijk langs of dicht bij den rivieroever.

Voor het overzetten der troepen werden de sloepen en vlotten, die dagelijks aan het debarkeeren van vivres, genie-, hospitaal- en oorlogsmaterieel bezig waren, te Penajoeng aangehouden.

---

1) De noodbrug van pinanghout, welke de kolonel Wiggers van Kerchem van 20—23 December over de Atjehrivier had laten slaan, was den 2den Januari, tengevolge van den hoogen waterstand en snellen stroom weggeslagen.

De gierbrug en de vaste houten jukbrug waren nog niet gereed; de eerste was den 7den en de laatste den 14den Januari voltooid.

Den 5den Januari werd door den Opperbevelhebber gelast, dat den volgenden dag de voorgenomen aanval zoude plaats hebben.

De gewapende sloepenflottielje op de rivier van Atjeh, onder bevel van den luitenant ter zee 2e klasse H. van Broekhuijzen, moest zich daarbij gereed houden, om zoodra de aarden versterking voor de Missigit genomen zoude zijn, op te roeien en een positie in te nemen, waaruit zij met vrucht met haar geschut werkzaam kon zijn.

De commandant der 2e brigade de kolonel der Infanterie C. L. St. A. M. de Roij van Zuidewijn, die den 4den Januari van Padang was aangekomen om den kolonel der Infanterie G. B. T. Wiggers van Kerchem, die, tengevolge van verwonding op den 25sten December, geëvacueerd was geworden, te vervangen, ontving alsnu den last om den 6den Januari zijne brigade vroegtijdig aan den linkeroever van de Atjehrivier, ten zuiden van K. Djawa, te verzamelen en, gesteund door het zwaar geschut der vestingartillerie, de Missigit stormenderhand te nemen, en zoo de kans daartoe schoon was, tevens zoo mogelijk binnen den Kraton te dringen en zich in die versterkingen te vestigen.

De dag van den 6den Januari, de bloedigste uit onzen geheelen Atjehoorlog, was nog niet aangebroken of reeds was de geheele 2e brigade op de been, had gegeten en stond aangetreden, toen om 5 uur de reveille in het bivak Penajoeng geslagen en geblazen werd.

Het overzetten naar den linkeroever, met behulp van drie ijzeren vlotten, gesleept door stoombarkassen en eenige sloepen, ving nu onverwijld aan.

Die overtocht, zoowel ten gevolge van de duisternis, welke nog bijna drie kwartier heerschte, als door den fijnen regen, welke neerviel en de vlotten, planken en doften nat en glibberig maakte, ging niet zoo vlug als wel gedacht was.

Bovendien raakten spoedig door het afdrijvend vuil de schroeven van de stoombarkassen onklaar en moesten zij dan eenigen tijd hun werk staken om het vuil uit de schroefbladen te verwijderen.

Naarmate de troepen op den linkeroever aankwamen, werden zij opgesteld zuidwaarts van K. Djawa met bataljons in gesloten colonne met divisiën, in volgorde der nummers van de compagnieën, de Artillerie in colonne met sectiën.

Het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, 1) sterk 4 compagnieën, commandant majoor F. P. Cavaljé, als voorhoede aan het hoofd.

De voorste divisie van dat korps, zijnde de 1e compagnie, kapitein J. L. Le Bron de Vexela, had een peloton, de 1e luitenant H. A. Hulstkamp en tirailleur tegen den 100 pas voorwaarts gelegen bedekten terreinrand en de twee sectiën van het 2e peloton, 1e luitenant W. Comfurius, als soutiens achter den rechter- en linkervleugel dier linie, waarachter een peloton van de 1e compagnie mineurs en sappeurs, 1e luitenant A. S. H. Booms volgde.

Deze laatste maakte onverwijld een aanvang met het openkappen en voor de Artillerie begaanbaar maken van het voorliggend terrein.

Bij de 2e divisie l. h. 3e bataljon Infanterie, kapitein J. C.

---

1) Vermeld zij hier, dat het linker- en rechterhalf 3e bataljon Infanterie elk bestond uit 2 — 1e en 4e — Europeesche en 2 — 2e en 3e — Amboineesche compagnieën; het linker- en rechterhalf 14e bataljon Infanterie elk uit 2 — 1e en 4e — Europeesche en 2 — 2e en 3e — Inlandsche (Javaansche) compagnieën. Beide bataljons waren bewapend met de Beaumontgeweren en elk man voorzien van 50 patronen.

De compagnieën hadden 6 Januari eene sterkte van 80 tot 100 geweerdragenden.

De Artillerie voerde per stuk op drie munitiedraagpaarden mede 18 granaten, 6 granaatkartetsen en 6 kartetsen en per mortier 14 granaten en 4 lichtkogels.

van Marion bevond zich eene sectie Artillerie — twee getrokken kanons van 8 cM. Lt. [1]) — onder den 1^{en} luitenant der Artillerie J. A. van der Kruk.

Op het linkerhalf 3^{e} volgde het rechterhalf 3^{e} bataljon Infanterie, sterk 3 compagnieën — eene compagnie was nog aan de monding der Atjehrivier gelegerd — luitenant-kolonel F. T. Engel, met het tweede peloton mineurs en sappeurs, benevens het gros der Artillerie en wel 3 sectiën van de 3^{e} compagnie Artillerie, 4 getrokken kanons van 8 cM. Lt. en 6 mortieren van 12 cM., kapitein J. L. van Wijhe.

Vervolgens het linkerhalf 14^{e} bataljon Infanterie, sterk 4 compagnieën, kapitein A. P. W. Meis en eindelijk het rechterhalf 14^{e} bataljon Infanterie, luitenant-kolonel J. L. J. H. Pel, als achterhoede, sterk 3 compagnieën, daar eene compagnie door den brigade-commandant werd achtergelaten tot bewaking van het bivak van dat korps, alsmede tot rugdekking en bescherming van de officieren van gezondheid, niet bij een bepaald korps ingedeeld, met het ambulance-personeel, die in K. Djawa eene verbandplaats hadden opgericht, terwijl eenige sloepen voor het transport van gewonden ingericht, aldaar reeds gereed lagen.

Een detachement Cavalerie, sterk 1 officier en 10 cavaleristen was aan de 2^{e} brigade toegevoegd.

De officier, de 1^{e} luitenant J. F. ten Bosch en 6 minderen werden bij den brigade-commandant en de stafofficieren ingedeeld, terwijl den vier overigen het toezicht en het bijeenhouden van de dwangarbeiders, ten behoeve van de ambulance en de Artillerie, werd opgedragen.

De staf van de 2^{e} brigade bestond uit den kapitein, chef van den staf, G. C. E. van Daalen, adjunct 1^{en} luitenant H. E. Munniks de Jongh en den adjudant van den brigade-commandant, den 1^{en} luitenant H. R. Beijen.

1) Ook deze kanons werden door twee paarden getrokken.

Voor dien dag waren aan den Kolonel toegevoegd de kapiteins van den algemeenen staf J. P. van Lier en J. Schneither, benevens een luitenant van de militaire verkenningen met vier opnemers.

De overtocht van de troepen was, wat de Infanterie betreft, bijna afgeloopen, voor de Artillerie echter nog slechts gedeeltelijk, toen de kleine scheepsklok, opgehangen nabij de tent van den Opperbevelhebber, zeven slagen deed hooren.

Slechts enkele seconden later hoorde men een doffen, zwaren slag. Dit geluid werd veroorzaakt doordien een bamboedoeristoel, welke het uitzicht en het schootsveld van de frontbatterij belemmerde en die dus moest worden opgeruimd, door middel van lithofracteur in de lucht sprong, gelijktijdig met andere paggers, welke de batterijen nog maskeerden.

Nog eenige minuten en de eerste schoten van onze belegeringsbatterijen klonken en weergalmden door de lucht en waren de hoorbare teekens, dat de strijd tegen Atjeh's groote Missigit voor de derde maal was aangevangen.

Zonder in details te komen aangaande de verrichtingen van de vestingartillerie op dien dag, omdat ons dit te lang zoude ophouden, meen ik toch, ook om het roemrijk aandeel, dat dit wapen aan de verovering der Missigit — ja, wij mogen zeggen, zonder aan de verdiensten van ons eigen wapen, de Infanterie, iets te kort te doen, dat het de vestingartillerie was, welke dien dag de eigenlijke Missigit veroverde — gehad heeft, hier het volgende mede te deelen.

Van 7 tot 9 uur 's morgens werd geen infanterievuur gehoord en was van onze zijde alleen de positie-artillerie aan het woord.

De bestemming der verschillende vuurmonden, welke toen vuurden, was als volgt:

2 kanons A. van 12 cM. en 2 kanons van 8 cM. Zw., aan de zuidzijde van het bivak Penajoeng gelegen, waren bestemd

om den marsch der Infanterie te beschermen, hun vuur naarmate die troepen vooruitkwamen op verderen afstand uit te breiden en wel waaiersgewijze, en eindelijk de Missigit zelve te beschieten, welke op ongeveer 1500 pas afstand en in bekende richting gelegen was.

In de frontbatterij waren opgesteld 6 vuurmonden en wel op den rechtervleugel 2 kanonnen A. van 12 cM die de voorliggende Missigit en het rechts daarvan gelegen terrein beschoten en in front nog 2 kanonnen A. van 12 cM. en 2 kanonnen van 12 cM. K. getr. Het doel dezer twee laatste achterladers was het beschieten der Missigit en het rechts daarvan gelegen terrein en dat der twee voorladers de vermoedelijke woning van den Sjahbandar en den Kraton.

In de mortierbatterij stonden 4 mortieren van 20 cM. en links daarvan in het open veld 2 kanonnen van 8 cM. Zw.

De kanonnen moesten onze positie aan die zijde tegen mogelijke vijandelijke aanvallen verdedigen, terwijl de mortieren moesten trachten door worpvuur op de Missigit, het verblijf aldaar onhoudbaar te maken en verder om door het werpen met granaten en brandkogels den omtrek van de woning van den Sjahbandar, de pasir en de localiteiten van den Kraton, zooveel doenlijk te beschadigen.

Als algemeene regel werd tevens aangenomen te trachten het vuur van vijandelijke vuurmonden tot zwijgen te brengen, die versterkingen te verontrusten, waaruit op onze troepen werd gevuurd en het werken van den vijand te beletten.

Nog waren op de grasvlakte opgesteld 4 mortieren van 12 cM. van de 4e en 4 mortieren van gelijk kaliber van de 18e compagnie veldartillerie. Hunne taak was door worpvuur zoo dicht mogelijk aan de overzijde der rivier de uitwerking van de belegeringsartillerie te verhoogen.

Zooals wij reeds zeiden, openden enkele minuten over zeven uur de belegeringsbatterijen haar vuur.

Zij deed dit uit de 12 kanons, de 4 groote en 8 kleine mortieren op bijzonder krachtige, snelle en juiste wijze.

De leiding en regeling van het vuur was in het bivak Penajoeng opgedragen aan den kapitein G. F. W. Borel, in de frontbatterij aan den kapitein J. E. Biljardt en in de mortierbatterij aan den kapitein J. R. de Jong.

Deze drie kapiteins vervulden op uitstekende wijze hunne taak en hebben zeker veel bijgebracht aan het succes van dien dag, doordien het toch de vestingartillerie was, die — getuige de vele scheuren, gaten, openingen in de eeuwenoude ringmuren en de menigvuldige sporen van granaataanslagen in en om de Missigit — het den vijand in de ommuurde Missigit onhoudbaar maakte, zoodat hij zelfs nadat de enveloppe door de Infanterie genomen was, niet de geringste poging aanwendde om zijn heiligdom, waarvan hij toch tijdens de 1e expeditie de verdedigingskracht tot tweemalen toe had leeren kennen, thans opnieuw te verdedigen.

Alvorens van de vestingartillerie afscheid te nemen, gevoelen wij ons verplicht op eene bijzonderheid de aandacht te vestigen en wel dat van 7 tot $9^1/_2$ uur, dus in twee en een half uur door de achterladers van 12 cM., zoowel als door de voorladers van 8 cM., die in het bivak Penajoeng waren opgesteld, 42 schoten per vuurmond, dat is dus drie en een half schot per minuut, gedaan werden.

Eene snelheid van vuren, welke zeker buitengewoon groot genoemd mag worden, vooral wanneer men daarbij let, met welk een bijzondere zorg en juistheid de richting moest plaats hebben, daar zij geschiedde op het terrein voor het hoofd der troepen en de geringste afwijking de noodlottigste gevolgen zou kunnen gehad hebben.

Een woord van lof aan de wakkere, onvermoeide bedieningsmanschappen van die vier stukken en aan de officieren, den kapitein Borel, den 1en luitenant J. J. Kolsch en den 2en lui-

P. de Wijs, die daarbij het toezicht en het commando hadden, is hier zeker niet misplaatst.

Instede dat om zeven uur gelijktijdig met het eerste salvo der belegeringsbatterijen ook het commando „voorwaarts" door den brigade-commandant kon worden uitgesproken, kon dit woord tengevolge der vertraging, ondervonden bij het overzetten der troepen, eerst om kwart voor achten geuit worden.

Het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, voorafgegaan door eene compagnie „en tirailleur" en gevolgd door de overige korpsen der 2e brigade bewoog zich, in opvolging van de bekomen orders, zoo dicht mogelijk langs den linkeroever der Atjehrivier. Men bleef zoodoende op het voetpad, dat men wist, dat naar de Missigit en den Kraton voerde en men liet alzoo de vijandelijke versterkingen westwaarts van den oever, die aldaar volgens bij het hoofdkwarier ingekomen berichten moesten gelegen zijn, rechts liggen.

Het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, dat, zooals wij gezien hebben, de achterhoede vormde, kreeg den last om zoodra de brigade deboucheerde in de vlakte, welke men vooronderstelde voor de Missigit te zullen ontmoeten, de rechterflank der colonne te dekken en zonder op orders te wachten, naar omstandigheden te handelen.

Het door de dwangarbeiders in de vorige dagen opengekapt terrein was spoedig overgetrokken, en daarna kwam men aan zeer bedekt terrein, waarin de talrijke, levendige paggers vooral met moeite werden doorgetrokken.

De mineurs en sappeurs hadden dan ook handen vol werk om doorgangen voor de Infanterie en Artillerie te kappen.

Om spoediger vooruit te komen, trokken de tirailleurs hunne kapmessen en stonden de mineurs ter zijde.

Hoewel de krachtige persoonlijkheid van den kolonel de Roij van Zuijdewijn aanhoudend tot spoed aanzette en zijne forsche

stem dikwerf de sedert populair geworden woorden: Madjoe! Madjoe! (voorwaarts!) deed hooren, was toch het zwaar begroeide terrein oorzaak, dat de colonne slechts zeer langzaam vorderde — 7.5 à 10 M. per minuut —.

Zou, dit was de gedachte, die velen onzer bij dien langzamen opmarsch bezig hield, de vijand het onder het hevig vuur der positie-artillerie — elke minuut vlogen toch 3 à 4 granaten, granaatkartetsen of bommen door de lucht — en zooals in de commandementsorder verondersteld werd, het in zijne versterkingen niet kunnen uithouden en dus den aanval der Infanterie onnoodig maken?

Waarlijk, tijd tot overpeinzing hadden wij in den beginne genoeg, want orders vielen er niet over te brengen; slechts „voorwaarts", „voorwaarts" was de eenige order, welke gedurig naar het hoofd der colonne gezonden werd.

Na vijf kwartier, dus tegen negen uur, was het hoofd der colonne, waarvan de linkervleugel en de sectie Artillerie, in colonne met stukken, zooveel mogelijk het voetpad langs de rivier behielden, ongeveer 600 M. ver door omheinde gras- en suikerrietvelden, door struikgewas, door heggen en boschjes voortgeworsteld, toen eensklaps, terwijl luitenant Hulstkamp met den rechtervleugel van zijne tirailleurs een karbouwengat, dat in een bamboedoeripagger was, doorkroop, aan de spanning, waarin elkeen verkeerde, een einde gemaakt werd door een vreeselijk gegil — de Allahkreten — en een hevig salvovuur van geweren en lilla's, gelost door een voor ons onzichtbaren vijand en dat aan de 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie al dadelijk vijf gekwetsten kostte, waaronder de fuselier G. van Ameijde nº. 68751 ernstig en de fuselier J. E. A. Keetels nº. 68757 licht.

Die eerste onverwachte schok werd door de Europeesche soldaten van de zooeven genoemde compagnie, waarbij zich de soutiens in de tirailleurlinie hadden opgelost, flink doorstaan;

zij lieten hunne kapmessen voor een oogenblik rusten en beantwoordden, de richting volgende, waaruit de schoten kwamen, onverwijld het vijandelijk vuur. Daarna grepen zij naar de kapmessen, baanden zich een weg door struikgewas en snelden, van tijd tot tijd halt houdende om eenige schoten of op bevel een salvo te doen, van pagger tot pagger onverschrokken vooruit.

Zij werden daarbij aanhoudend aangemoedigd door het commando „avanceeren" van den majoor Cavaljé en stout voorgegaan door de vier sectie-commandanten dier compagnie en wel de 1e luitenants Hulstkamp en Comfurius, den 2en luitenant Meuleman en den sergeant-majoor J. E. P. Funk n°. 58481, niettegenstaande de verliezen, die zij leden, naarmate zij den vijand naderden, steeds grooter werden.

Alzoo avanceerende kwam — ongeveer half tien — die dappere compagnie aan den uitersten boschrand en zag op een 40tal Meter voor zich eene uitgestrekte 2 à 3 M. hooge aarden borstwering met droge gracht en een nabij de contra-escarp opgehoogd glacis, geheel met bamboe-doeri en randjoes beplant.

Hier en daar werden in de borstwering rijen schietgaten waargenomen.

Die eerste compagnie bleef aan dezen boschrand onder het moorddadig vijandelijk vuur in stelling, hoewel het terrein wel eenige gezichts-, doch nagenoeg geene lichaamsdekking aanbood en richtte haar vuur hoofdzakelijk op de schietkokers.

De drie andere compagnieën van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie waren, evenals de sectie Artillerie en het peloton mineurs, de 1e compagnie op enkele tientallen van passen gevolgd en stonden, de Artillerie in colonne met stukken met een peloton der 2e compagnie op zijde en het andere peloton voor zich, op het pad; de 3e en 4e compagnie iets meer achterwaarts te wachten en gereed om op te rukken om tot den storm over te gaan.

Ook die troependeelen leden aanhoudend verliezen.

De Chef van den Staf der brigade, kapitein Van Daalen, die zich bij het voorhoedebataljon had opgehouden en aldaar nauwkeurig den stand van zaken had opgenomen, rapporteerde den kolonel de Roij van Zuijdewijn hoe de positie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie was. Zij beiden, evenals de majoor Cavaljé, maakten uit het sterke vuur des vijands en uit de enorme lengte der vuurlijn, waaruit dat vuur op ons gericht werd de gevolgtrekking, dat wij tegenover eene talrijke tegenpartij, in eene zeer uitgestrekte stelling stonden en dat het zaak was, het centrum der positie te doorbreken.

In verband hiermede gaf de kolonel de volgende bevelen:

Het linkerhalf 14e bataljon Infanterie moet eene omtrekking langs 's vijands linkerflank beproeven.

Het rechterhalf 14e bataljon Infanterie zou ter versterking van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, dat zijne vuurlinie uitbreidde, oprukken. De twee secties kanons van den hoofdtroep komen voor het midden van 's vijands stelling in batterij, terwijl het rechterhalf 3e bataljon Infanterie tot dekking van deze artillerie, de munitie, de ambulances en de bagage voorloopig in reserve zoude blijven.

Gelijktijdig werd aan een officier opgedragen, zich naar een open plek aan de Atjehrivier te begeven en aldaar eene vlag te doen hijschen, ten teeken dat het vuur op de Missigit gestaakt en enkel op den Kraton zou worden gericht. [1])

---

1) De luitenant der opnemingsbrigade, die met het overbrengen van deze order belast was, begaf zich te paard, vergezeld van een cavalerist op weg. Bij de Artillerie haalde hij eenige vuurpijllatten en bij een open plek aan de Atjehrivier ongeveer 150 pas van de enveloppe gekomen, hechtte hij een vlaggetje boven aan twee samengebonden vuurpijllatten en zwaaide daarmede heen en weder.

Vreezende, dat dit sein niet gezien zou worden, verzocht hij den 1en luitenant H. Koppen, die zich met eene sectie mineurs en sappeurs

De kolonel de Roij van Zuijdewijn, zonder de komst van de artillerie af te wachten, begaf zich al dadelijk met zijn staf vooruit om zelf eene geschikte opstelling voor het geschut te kiezen en het terrein nader te verkennen.

Onderwijl was de loop der gebeurtenissen als volgt:

De 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie onderhield voortdurend een zeer levendig geweervuur met den vijand en hield niettegenstaande de groote verliezen, welke zij leed, aan den boschrand op een 50tal passen van de vijandelijke borstwering onversaagd stand.

Achtereenvolgens werden drie sectie-commandanten, de 1e luitenant Comfurius, de 2e luitenant Meuleman en de sergeant-majoor Funke en later ook de vierde, de 1e luitenant Hulstkamp gewond; bovendien stegen in ruim een half uur tijds de verliezen bij die compagnie tot over de 50 %.

Doch geen voet gronds weken die dappere Europeanen terug, hunne gesneuvelden bleven op de plaats liggen, terwijl de gewonden of zelf naar achteren kropen [1]) of successievelijk daarheen gedragen werden.

---

in zijne onmiddellijke nabijheid bevond twee stormladders tegen elkander te plaatsen en dan een mineur naar boven te zenden, die de vlag heen en weêr moest zwaaien.

Aan dit verzoek werd voldaan.

Toch is de vlag niet gezien geworden door den kapitein Borel, den commandant der positie-artillerie in het bivak Penajong.

Gelukkig evenwel deed deze artillerie-officier op eigen initiatief, toen hij te oordeelen naar het infanterievuur meende, dat de brigade zich in de nabijheid van de Missigit moest bevinden, het vuur staken.

1) Zoo o. a. begaf zich de fourier der compagnie F. H. Wassermann no. 62774 naar achteren, omdat zijn rechterhand door een kogel verbrijzeld was.

De kapitein Van Daalen, die hem ziet teruggaan en niet wetende, dat hij gewond was, roept hem verontwaardigd toe: „wat, een soldaat van het 3e, die het gevecht verlaat.”!

De patronen waren echter bijna verschoten en vruchteloos had de kapitein le Bron de Vexela reeds den aanvoer van de reservepatronen laten vragen. De dwangarbeiders, welke die patronen droegen, hadden zich zóó bedekt opgesteld, dat zij nergens te vinden waren.

Toen dan ook le Bron de Vexela het oogenblik zag naderen, dat zijne compagnie de laatste patroon verschoten zou hebben, spoedde hij zich zelf naar majoor Cavaljé om patronen te halen en riep langs de Artillerie komende den 1en luitenant Van der Kruk toe: „de patronen van mijne compagnie zijn verbruikt."

Deze artillerieofficier stond met zijne sectie nog steeds in colonne met stukken op het pad langs de rivier, alwaar aan weerszijden een diepe sloot met zwaar begroeid terrein was.

Hij kon dus aldaar onmogelijk in batterij komen.

Toch begreep hij, dat hij thans de tirailleurlinie te hulp moest komen en hij verzocht daarom het dekkingspeloton van de 2de compagnie om vooruit te gaan, zijn front door tirailleurvuur te dekken en hem alzoo gelegenheid te geven om in batterij te komen.

Zulks geschiedde; aanvankelijk kon van de sectie Artillerie slechts één stuk in batterij komen, dat op 200 pas kartetsvuur opende.

Van de bedieningsmanschappen van dit stuk werden al dadelijk twee Europeesche kanonniers J. Breemhaar n°. 61395 en T. Oudman n°. 61059 en de Inlandsche kanonnier Soerodhrono n°. 82294 gewond.

De luitenant Van der Kruk hielp toen eigenhandig aan de bediening en richtte zelf het stuk. Zijn vuur was het, dat een

---

De fourier antwoordde: „ja, kapitein, als ik geen gebroken hand had, waardoor ik mijn geweer niet meer kan hanteeren, zoude ik niet naar de ambulance gaan."

En zeker ten bewijze, dat hij wel degelijk gewond was, ontvangt die fourier op hetzelfde oogenblik nog een schot door het linkerbeen.

Sneuvelen van den stukrijder Inbran. pag. 353.

De achterkomende stukken moesten daarom een oogenblik halthouden.

Het stuk aan het hoofd, stukscommandant sergeant Moret, marcheerde echter door en kwam in batterij op de plaats door den brigadecommandant zelf aangewezen.

Het 3e stuk, stukscommandant sergeant-majoor L. A. Holtes no. 52813, wist met buitengewone inspanning voorbij het 2e stuk, alwaar de sectiecommandant de 1e luitenant J. H. A. van Wijhe bezig was het boompaard te verwisselen, te komen, doch voordat het nog in batterij was, werd de voorrijder, de stukrijder 2e klasse Inbran no. 80679 doodelijk getroffen en stortte van zijn paard. De sergeant-majoor Holtes zonder een oogenblik tijd te verliezen, sprong van zijn paard op het voorpaard, nam aldus de plaats van den gesneuvelden voorrijder in en bracht eenige oogenblikken later met den korporaal Van Hoeflaken en den kanonnier Wijnbergen het stuk in batterij, terwijl de vier overige bedieningsmanschappen reeds bezig waren de munitiekisten van het draagpaard af te nemen.

Terwijl de kolonel de Roij van Zuijdewijn aan het stuk Moret zelf de richting aangaf, waarin met kartetsen gevuurd moest worden en wel op struiken en bamboedoeri, welke zich hoogstens een 20tal passen voor den vuurmond bevond en waaruit hevig geschoten werd, kwam de 1e compagnie van het linkerhalf 14e, kapitein A. J. F. Rochell, mede op en nabij de kleine grasvlakte, terwijl zooals later bleek de 4e compagnie, zoomede de 2e en 3e compagnie iets meer links waren.

Wel had dus dit korps zijne omtrekking niet ver genoeg uitgestrekt, maar het is alleszins te begrijpen, dat het door het begroeide en bedekte terrein misleid en vreezende te laat te komen en afgaande op het vijandelijk vuur reeds van den beginne af zuidwestelijk, instede van westelijk had gemarcheerd.

Bij den marsch uit de flank van het linkerhalf 14e schijnen de 2e en 3e compagnie, doordien de inlandsche soldaten ongeschoeide voeten hadden en daardoor in kreupelhout en tusschen

doornheggen moeilijker vooruit konden, iets langzamer gemarcheerd te hebben.

Bovendien zagen de compagnieën elkander niet en konden zij dus op het oog geen onderling verband houden. Dit is dan ook wel de reden, dat hoewel de compagnieën in colonne met divisiën, volgens hunne nummers stonden, de twee inlandsche compagnieën een 50tal passen oostelijker voor de enveloppe kwamen.

Zeker bewees het voor den goeden geest en de deugdelijkheid der troepen, dat dit linkerhalf 14e met bijzonderen spoed en als het ware met zijne vier compagnieën gelijktijdig in den gordel van het hevige vijandelijk vuur kwam.

Ook hier op den rechtervleugel ontstond nu een hevig vuurgevecht met den onzichtbaren vijand, dat thans, daar de compagnie Van Tienhoven de plaats had ingenomen van de compagnie le Bron de Vexela en de Amboineesche compagnieën van het linkerhalf 3e aldaar den rechtervleugel der tirailleurlinie hadden uitgebreid, ook op den linkervleugel van onze opstelling weder met vernieuwde woede losbarstte.

Het gevecht was thans zijn hevigste en kritiekste moment ingetreden; zoowel verdediger als aanvaller verzonden elke minuut honderden kogels en zij schenen beiden te begrijpen, dat het beslissend oogenblik naderde en dat de toestand, zooals hij nu was, onmogelijk lang kon voortduren.

Het was in deze oogenblikken, dat de compagnieën V. Tienhoven en Visscher op den linkervleugel en vooral ook de compagnieën Hoogerwaard en Von Mauntz (2e en 3e van het linkerhalf 14e) groote verliezen leden.

Het was ook thans, dat eenige officieren en vele soldaten bij het voorwaarts gaan, want de tirailleurlinie trachtte op verschillende plaatsen steeds meer en meer de versterking te naderen, randjoewonden ontvingen.

Thans, of wel enkele oogenblikken later, werd ook de commandant van het linkerhalf 14e, kapitein Meis, gewond, terwijl

de kapitein P. E. F. A. von Mauntz en de 2e luitenant G. C. J. Hemmes zwaar gewond nederstortten.

Ook thans was het, dat de kolonel de Roij van Zuijdewijn, die zich, zooals wij gezien hebben, bij de stukken van kapitein van Wijhe onder een hevig vijandelijk vuur ophield, vrij ernstig aan den voet gewond werd en dat zijn paard onder hem werd doodgeschoten.

Nu ook viel in zijne onmiddellijke nabijheid de kapitein van den staf Schneither zwaar gewond van zijn paard en werd de luitenant der cavalerie Ten Bosch, evenals zijn paard, licht gewond.

Doch de doortastende, energieke kolonel de Roij van Zuijdewijn verloor geen oogenblik zijne tegenwoordigheid van geest en zijne stem bleef even krachtig. Hij besteeg onmiddellijk een ander paard, hem door den luitenant Ten Bosch aangeboden, maar de gewonde voet had den steun van den grond noodig en de pijn belette hem dus te paard te blijven. Reeds had hij echter den luitenant Munniks de Jongh naar den overste Pel gezonden met den last om het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, dat zich thans achter den rechtervleugel van het linkerhalf 3e bevond met versnelden pas rechts van dit korps, tegen het midden der vijandelijke versterkingen te doen oprukken en daarbij de muziek te doen spelen.

Weinige oogenblikken later en nog vóór de muziek gehoord wordt, geeft de Kolonel aan zijne omgeving en aan den kapitein Rochell met de 1e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie het sein tot den aanval en laat zijne forsche, heldere stem zich hooren met den uitroep: „vooruit, voorwaarts, wij moeten er in.” Zijne krachtige persoonlijkheid en zijn kloek voorbeeld gaven eene schoone impulsie en onder een algemeen hoerah en een „leve de Koning” stormde de rechtervleugel tegen 's vijands linkervleugel op.

Laat ons thans trachten dat binnendringen in 's vijands versterkingen zoo juist mogelijk te beschrijven.

Op den linkervleugel had majoor Cavaljé reeds met ongeduld het oogenblik van stormen afgewacht.

Telkens begaf hij zich, of zond zijn adjudant, den 1en luitenant H. J. de Bordes, naar den rechtervleugel zijner tirailleurlinie om te luisteren of ook een signaal gegeven werd, of te trachten te zien of soms andere troepenafdeelingen voorwaarts rukten.

Hoewel majoor Cavaljé zeer goed wist, dat de aanvalskracht van zijn korps door dat lange wachten gevaar liep te verminderen, begreep hij toch ook, dat een partiëele aanval weinig kans van slagen had.

Daar vernam hij, dat rechts van hem werd voortgerukt en onmiddellijk, ook vóórdat hij de muziek nog hoorde, commandeerde hij „attaqueeren", waarop de 4e en 3e compagnie, benevens gedeeltelijk de 1e en 2e compagnie, onder een luid gejuich en met een algemeen élan, vooruitstormen.

De dappere commandant der 4e compagnie, de 1e luitenant Van Tienhoven, op den voet gevolgd door den fuselier Keetels van de 1e compagnie, die niettegenstaande zijne wonde steeds met zeldzame onverschrokkenheid en koelbloedigheid aan het gevecht had deelgenomen, waren hier de eersten op de vijandelijke borstwering.

Rechts van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, doch enkele minuten later, marcheerde het rechterhalf 14e, waarbij de muziek speelde, met versnelden pas vooruit.

Toen bij dien overhaasten opmarsch eenige verwarring ontstond, riep de bataljonscommandant Pel: „muziek aan het hoofd", en dit enkele korte bevel was voldoende om de drie compagnieën in de grootste regelmaat, evenals op het exercitieveld Pegirian te Soerabaia geëxerceerd werd, te doen vooruitrukken. [1])

---

1) Tot bewijs, dat de tucht en de vuurdiscipline bij het rechterhalf 14e bataljon Infanterie voorbeeldig waren, moge voorzeker het volgende worden aangehaald :

De adjudant-onderofficier vaandeldrager P. Peters, n°. 43816 met het vaandel in de hand, geholpen door den hoornblazer J. Connot n°. 61524, is hier met den sergeant J. Buddingh n°. 56263 het eerst op de borstwering, waarop zij onmiddellijk door de 1e en 3e compagnie — kapitein A. P. Soeters en 1en luitenant W. L. J. Scheepens — gevolgd werden.

Wederom rechts van het rechterhalf 13e ontmoetten wij opeenvolgend de 3e, 2e, 4e en 1e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie.

De talrijke randjoe's waren hier oorzaak, dat de inlandsche soldaten van de 2e en 3e compagnie eenige oogenblikken na hunne geschoeide kameraden van het linkerhalf 3e en van hun eigen korps op de borstwering kwamen, want voorzeker aan dapperheid en flink vooruitgaan had het die brave Javaantjes niet ontbroken.

Ook zij hadden een roemrijk aandeel aan de schoone overwinning van dien dag. Zij toch hielden, toen reeds meer dan de helft hunner officieren gevallen was, niet alleen nog moedig stand, doch drongen vooruit en dat niettegenstaande in de laatste oogenblikken der verdediging het vijandelijk vuur op dat gedeelte

---

Den 10den December 1873, daags na de landing, werd ons bivak bij Koewala Gighen hevig door den vijand beschoten, die aan de overzijde in vluchtige versterkingen was opgesteld.

Het rechterhalf 14e kreeg toen van den generaal Verspijck den last te trachten de Koewala te doorwaden en den vijand te verdrijven.

De luitenant-kolonel Pel liet de colonne met sectiën formeeren en marcheerde onder een hevig geweer- en lillavuur door de 100 M. breede en 1 M. diepe — in het midden een cunette ter diepte van 1.6 M. — Koewala, terwijl het bataljon, naarmate de sectiën de overzijde bereikten, „links voorwaarts" in bataille kwam en achtereenvolgens het vuur openden en spoedig den vijand verdreven.

De generaal Verspijck, welke van dat doortrekken en dien opmarsch getuige was, kon zijne bewondering niet verzwijgen en zeide tegen den bataljonscommandant: „Pel, ik sta verbaasd, 't was alsof ge parade maaktet op het Koningsplein."

der borstwering, waar zij aanvielen, verreweg het hevigst was.

Toen leden die twee inlandsche compagniën geduchte verliezen, en wel 49 Javanen, en dat op eene sterkte van ongeveer 150.

De 6de Januari veroorzaakte dus aan de Javaansche compagnieën een verlies van meer dan 30 %.

De 4[e] compagnie van het linkerhalf 14[e] bataljon Infanterie marcheerde, door het zwaar begroeide terrein daartoe genoodzaakt, uit de flank op de versterking aan.

Toen zij op een klein open plekje deboucheerde, ontving zij mede een hevig vuur, dat de manschappen een oogenblik deed weifelen, doch moedig voorgegaan door den compagnies-commandant, den 1[en] luitenant M. G. W. A. Schumann, drongen zij voorwaarts.

De fuselier L. Balmer n°. 48330, die zijn compagnies-commandant was vooruitgesneld, toen deze in de bamboe-doeri was blijven hangen, kwam aldaar het eerst op de borstwering.

Van de 1[e] compagnie van het linkerhalf 14[e] bataljon Infanterie, die, zoöals wij gezien hebben, onder het oog en bezield door de tegenwoordigheid van den brigadecommandant den aanval deed, baanden zich de korporaal J. Vilmar n°. 47115, op den voet gevolgd door den kapitein Rochell en den fuselier M. S. Goldstein n°. 64622 een weg door de bamboe-doeri en beklommen dus op den uitersten linkervleugel de borstwering.

Het was hier de eenigste plaats, alwaar de vijand nog een oogenblik stand hield, ten minste toen de kapitein Rochell en de korporaâl Vilmar, nadat de fuseliers S. Jansen, n°. 54512, C. Schouten n°. 59153 en P. den Hartog n°. 35759 zich nog bij hen gevoegd hadden, doorliepen en in een tweede redoute kwamen, zagen zij aldaar een zestal Atjehers, die op hen afkwamen, doch allen spoedig werden neêrgeschoten.

Kapitein Rochell zag verder op een afstand van 150 passen voor zich eene bende vluchtende vijanden, naar zijne schatting ± 1000 man sterk, waarvan twee te paard — een in hêt

rood en de andere in het wit —, die elkander met de handen vooruitduwden. Zijne macht was veel te gering om die vijanden te vervolgen, enkel liet hij schoten op hen doen; bovendien waren zij eenige oogenblikken later door de muren van de Missigit aan zijn gezicht onttrokken.

Zoodra uit de belegeringsbatterijen aan den noordelijken rand van de grasvlakte werd waargenomen, dat de vijand uit de voorwerken van de Missigit vluchtte, rukte onmiddellijk het linkerhalf 9e bataljon Infanterie, onder majoor J. H. Romswinckel, dat nabij die batterijen was opgesteld, vooruit tot aan den rechteroever der Atjeh-rivier tegenover de Missigit en bracht door goed gerichte salvo's den vluchtenden vijand nog vele verliezen toe.

De vier mortieren van 12 cM. onder den luitenant Pape voegden zich hier bij dat korps en wierpen granaten en lichtkogels in de richting van den Kraton, alwaar eenige huizen werden waargenomen.

De sloepenflottielje op de Atjehrivier, onder commando van den luitenant ter zee 2e klasse H. van Broekhuijzen, had post gevat bij de getr. 12 cM. A., die in het bivak Penajoeng waren opgesteld.

Zij was, zoodra deze stukken hun vuur op de Missigit staakten, voorwaarts gegaan om deel aan den strijd te nemen.

In linie in den breede roeiden de vier sloepen zoo hard als mogelijk tegen den stroom op en kwamen daardoor in betrekkelijk zeer korten tijd bij de pas veroverde versterkingen.

Eerst op 600 pas opende het geschut der sloepen het vuur tegen een paar nabij den Kraton staande huizen. Spoedig echter ging de flottielje nog ruim 100 pas hooger de rivier op en liet de luitenant Van Broekhuijzen de sloepen, daar waar de Atjeh-rivier zich oostelijk kromt, voor dreg gaan, omdat zij op dat punt op den stroom gezwaaid, meteen hun geschut op den Kraton gericht hadden. Daardoor

toch kon er sneller en met meer juistheid gevuurd worden.

Nog voor deze positie was ingenomen, ontvingen de sloepen vijandelijk vuur uit de versterkingen van Pakan Atjeh en den Kraton, dat allengs heviger werd en waardoor niet alleen de sloepen herhaaldelijk getroffen werden, doch ook een drietal matrozen gewond werden.

Bijzonder onderscheidde zich hier de matroos 2e klasse T. C. H. de Wit no. 9120, die als commandeur van eenen houwitser op loffelijke wijze zijn plicht deed en een schotwond in de dij ontving, zoomede de matroos 3e klasse B. de Braber no. 7729, die hoezeer gekwetst door een schampschot in den nek, op zijn verzoek niet geëvacueerd werd, maar weder wakker aan het gevecht deelnam.

Hoe was het verder gegaan bij de troepen der 2e brigade, die wij verlieten, toen zij op verschillende plaatsen bijna gelijktijdig de voorwerken van de Missigit binnendrongen?

Van Tienhoven en de fuselier Keetels waren, zooals wij gezien hebben, op den linkervleugel het eerst op de vijandelijke borstwering.

Zij werden op den voet gevolgd door den 1en luitenant-adjudant De Bordes.

Deze ziet en herkent in zuidelijke richting en op een 200tal passen vóór zich den muur der Missigit en roept de hem omringenden toe: „vooruit naar de Missigit."

Hierop stormt het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, zonder zich in de pas beklommen versterking op te houden, verder voort en den vijand, die in dichte drommen wegvluchtte, achterna.

Bij de noordzijde nabij den noordwesthoek van de Missigit gekomen, beklom de 1e luitenant D. van der Swan met de bataljonsvlag [1]) in de hand het eerst den muur. Hij wordt

1) De bataljonsvaandels waren bij de rechter korpsgedeelten, terwijl bij de linker Nederlandsche vlaggen, gehecht aan een langen ronden zwarten stok, gedragen werden.

dadelijk gevolgd door den 1^{en} luitenant van Tienhoven, den 1^{en} luitenant-adjudant de Bordes en den Amboineeschen fuselier P. Pouwol no. 53658.

De eigenlijke Missigit werd dus als het ware met denzelfden aanloop genomen, waarmede het linkerhalf 3^{e} bataljon Infanterie de voorwerken was binnengedrongen.

Doch vergeten wij het niet, en zonder iets aan de doortastende handeling van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie te kort te doen, dat, dank de uitstekende vuurleiding bij de positie-artillerie, zij het was die den vijand het verblijf tusschen de muren onmogelijk had gemaakt.

Maar waarschijnlijk is het ook, dat ware niet de 2e brigade, en vooral het linkerhalf 3e, met zulk een élan verder gerukt, de vijand zou, nadat het vuur der Artillerie ophield, weder de Missigit bezet hebben en een poging gedaan hebben om haar nogmaals te verdedigen.

Rechtstreeks werd de Missigit niet meer verdedigd, doch wel indirect door het vuur van achterliggende werken, waarschijnlijk van den kraton, waaruit voortdurend kanon-, lilla- en geweervuur binnen en over de Missigit kwam.

Het rechterhalf 3^{e}, dat achter het linkerhalf 3^{e} bataljon Infanterie de versterkingen binnenrukte, marcheerde evenzoo door en kwam aan den noordoosthoek van de Missigit, alwaar het gedeeltelijk door een gat, aldaar in den muur door de Artillerie geschoten en gedeeltelijk langs de oostzijde binnen de Missigit trok.

Zoowel het rechter- als het linkerhalf 14^{e} bataljon Infanterie, die zich binnen de veroverde werken geheel verzameld hadden, trokken vervolgens naar de Missigit, door de Artillerie en de sappeurs gevolgd.

Met de eerste troepen van het linkerhalf 3^{e} bataljon Infanterie was de kolonel de Roij van Zuijdewijn met zijn staf binnen de Missigit, alwaar hij onverwijld de noodige beschikkingen nam om haar in staat van verdediging te brengen en behoorlijk te bezetten.

De compagnie mineurs en sappeurs, die zich bij den aanval reeds zoo verdienstelijk had gemaakt door de paggers en andere beletselen voor de buitenwerken op te ruimen, onderscheidde zich thans zeer door onder het hevig vijandelijk vuur de open oostzijde van de Missigit met schanskorven en zandzakken te sluiten. De compagnies-commandant, de 1e luitenant Booms, gaf hierbij het voorbeeld door zelf den eersten korf te plaatsen en werd vooral door den 1en luitenant P. J. Seibert en de mineurs 2e klasse G. Allgaier n°. 62762 en A. C. Behouden n°. 67683, die beiden bij den aanval reeds gewond waren, doch, na verbonden te zijn, verzocht hadden niet in de ambulance te blijven, maar bij hunne kameraden terug te keeren, wakker bijgestaan.

Het was ongeveer half elf, toen de kolonel de Roij van Zuijdewijn den luitenant van de militaire verkenningen naar den Opperbevelhebber zond om rapport te doen van de verrichtingen van de troepen en te verzoeken het vuur op den Kraton te doen voortzetten. Tevens droeg hij den kapitein van Daalen op om het terrein om de Missigit te verkennen en te oordeelen of dadelijk tegen den Kratōn kon worden opgerukt. Toen eerst dacht hij er aan, hoewel door bloedverlies reeds zoo verzwakt, dat hij bijna niet meer kon staan, om zich te laten verbinden.

De kapitein van Lier, ons uit de veroveringen op 10 en 14 April van het vorige jaar zoo goed bekend, die tijdens den aanval als stafofficier zich met kalmte en vastberadenheid van zijne taak had gekweten, was den kolonel behulpzaam in het verbinden zijner wonde. Nauwelijks hiermede gereed, werd die kapitein echter door een matten 3 ℔ kogel in de lendenen getroffen en viel zwaar gewond neder.

Tijd ontbreekt ons om de wijze, waarop de Missigit in staat van verdediging gebracht werd en de verdere gebeurtenissen op den 6den Januari te beschrijven.

Wat wij ons echter nog wel verplicht gevoelen mede te

deelen zijn enkele schoone daden, welke tijdens den aanval voorvielen.

Hoe jammer zeker, dat het terrein zoo begroeid en bedekt was, zoodat de gezichtskring slechts tot enkele tientallen van passen bepaald bleef.

Wie weet, welke moedige of opofferende daden daardoor onopgemerkt zijn gebleven!

Bekend zijn echter de volgende:

Toen de compagnie le Bron de Vexela al hare patronen had verschoten en hare plaats in de tirailleurlinie voor een groot deel door de compagnie v. Tienhoven was ingenomen, vreesde die compagnies-commandant, omdat nog geen reservemunitie werd aangebracht, dat ook spoedig zijne patronen verschoten zouden zijn.

De hoornblazer D. van Zuidam n°. 44212 liep daarop langs de linie, vulde drie à viermaal zijne politiemuts met de patronen van de gesneuvelden en gewonden en verdeelde die onder een hevig vijandelijk vuur bedaard onder de tirailleurs; Van Zuidam kreeg bij die gelegenheid een randjoewond aan den linkervoet.

Daar, zooals wij reeds vermeldden, de koelies met de reservepatronen nergens te vinden waren, bood zich, toen dit bericht bij het rechterhalf 14e bataljon Infanterie kwam, de tamboer J. Antonisse n°. 66907 aan om hen te zoeken. Onder een hevig vuur gaf hij hieraan gevolg, vond de koelies in eene droge sloot tusschen twee paggers en bracht hen aan het hoofd der colonne.

Ook den fuselier J. Miroir n°. 44284 van de 1e compagnie linkerhalf 3e bataljon Infanterie, welke dien dag sneuvelde, mogen wij hier niet vergeten.

Hij was de kok van de compagnie.

Toen de commandementsorder in den avond van den 5den Januari bekend werd, waarbij bepaald was, dat de koks achter konden blijven, schenen enkele kameraden tegen Miroir gezegd te hebben: „Je kookt goed, maar vechten schijn je niet

van te houden, want je moogt morgen weer thuis blijven."

Dit was voor den braven Miroir te veel.

Hij liep naar zijnen compagnies-commandant en wist vergunning te verkrijgen om mede uit te rukken.

Gedurende het gevecht wilde hij niets weten van dekkingen en stierf hij op enkele passen afstands van zijn pelotons-commandant, luitenant Hulstkamp, den heldendood.

Nog blijft mij over aan een belangrijken tak van dienst, welken ik tot nog toe geheel onbesproken liet en welke zoo bijzonder uitgemunt heeft, een woord van lof te wijden.

Het is, gij zult het zeker reeds begrijpen, de geneeskundige dienst.

De officieren van gezondheid, die met de 2e brigade uitrukten, waren: A. C. Hoogeveen (l. h. 3e), E. C. van Minkelen (r. h. 3e), J. S. Cremer (l. h. 14e), J. J. de Wilde (r. h. 14e) en W. J. Oosterhoff (3e comp. Artillerie).

Bij den opmarsch bleef elk officier van gezondheid bij zijn korps; doch toen het vijandelijk vuur zoo eensklaps losbarstte en aan het linkerhalf 3e zulke talrijke offers bezorgde, voegde zich Van Minkelen bij Hoogeveen en verleenden zij onder het hevig vuur des vijands met kalmte en bedaardheid de eerste zorg en hulp aan de gekwetsten.

Eenige tientallen van minuten later verrichtten de officieren van gezondheid Cremer, De Wilde en Oosterhoff ditzelfde werk bij de gewonden van het linkerhalf 14e en de batterij Artillerie, terwijl later de gekwetsten, behoorende tot de verschillende korpsen, door de dwangarbeiders met hunne geleiders gebracht werden bij de officieren van gezondheid, die hen het eerst ontmoetten.

Evenals bij alle andere gevechten, gedurende de geheele 2e expeditie geleverd, maakte zich ook nu de heer G. von Bultzingslöwen, de gedelegeerde van de vereeniging „Het Roode Kruis" weder bijzonder verdienstelijk.

Zijne daden zijn verre boven onzen lof verheven.

Hoewel zelf bemiddeld, deelde hij geheel vrijwillig de gevaren van den oorlog.

Geen commando riep hem daartoe en toch was hij in de tirailleurlinie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie en wel daar, waar de meeste gewonden vielen.

Hier legde hij vluchtige verbanden aan, deelde verfrisschende dranken uit of wel nam zelf de gewonden op, om hen voorzichtig in de tandoes te leggen. Hij was hier zeker wel de menschenvriend in den meest edelen zin des woords.

Schooner belooning dan het ridderkruis der Militaire Willemsorde, dat thans zijne borst siert is die, dat de naam van Von Bultzingslöwen in dankbare herinnering zal blijven voortleven bij een ieder, die de 2e expeditie naar Atjeh medegemaakt heeft.

Van het ondergeschikte geneeskundig personeel onderscheidden zich in het bijzonder de sergeant-ziekenvader J. Rietschi no. 47176 en de ziekenoppassers L. J. Nollet no. 36519 en C. W. Beglinger no. 65736, waarvan de laatste, hoewel achtereenvolgens door twee matte kogels gewond, toch niet ophield met den grootsten ijver en nauwgezetheid zijne taak te ver vullen.

Toch ook de twee eerstgenoemden verdienen in alle opzichten nog eene nadere vermelding.

Zij waren niet alleen op 6 Januari, maar ook bij verschillende andere gevechten, onder het hevig vuur van den vijand steeds kalm en bedaard behulpzaam bij het ophalen en het verbinden der gekwetsten en dachten er niet aan, hoe zij zich zelf aanhoudend blootstelden. *Rietschi* ontving dan ook op 8 Januari een schotwond in het aangezicht, welke wond hem het rechteroog kostte. *Nollet* kreeg op 27 Januari een schot door den rechterschouder.

Maar nog om eene andere, ja wij mogen gerust zeggen, nog veel schooner reden verdienen de namen van *Rietschi* en *Nollet* aan de vergetelheid te worden onttrokken!

Wie kent die vreeselijke ziekte niet, welke bijna een ieder met schrik, ontzetting, ja afgrijzen vervult. Die ziekte, welke meermalen niet enkel de banden der kameradschap en der vriendschap, maar

Kon. Inst. v/d Tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM

zelfs de banden des bloeds eensklaps doet vergeten. Wie uwer kent niet, althans bij name, de zoo gevreesde *cholera.*

Helaas, ook tijdens de reis naar het oorlogsterrein en gedurende den geheelen duur der 2de Atjehsche expeditie woedde die ziekte voortdurend en meermalen dagen lang op ontzettende wijze onder onze troepen.

Welke deelgenoot aan die expeditie is nog niet vervuld met gevoelens van warme erkentelijkheid voor de opofferende diensten, toen door zoovele officieren van gezondheid bewezen!

Doch ook landsdienaren van nederigen rang en wel bij name *Rietschi* en *Nollet,* hebben bij de talrijke choleralijders, die zij toen verzorgden, uitstekend hun plicht gedaan, zoo zelfs dat van eerstgenoemden, gerapporteerd werd: „legde bij de verpleging der choleralijders bij de hoofdambulance buitengewonen dienstijver en zelfopoffering aan den dag.”

Nog schooner en eervoller is het getuigenis betreffende *Nollet.*

Van dezen eenvoudigen ziekenoppasser werd vermeld: „bij de verpleging der choleralijders aan boord der *John Bramall* gedurende de reis van *Semarang* naar *Atjeh,* betoonde hij zooveel vlijt en zelfopoffering, dat volgens mededeeling van den chef van den expeditionnairen geneeskundigen dienst, voor een gedeelte het geringe getal sterfgevallen mag worden toegeschreven aan zijne goede verzorging en stipte opvolging der gegeven voorschriften.”

Mijne Heeren! kan een ridderkruis wel op waardiger borst rusten, dan op die van dezen man, die schitterde door zijne verdiensten als soldaat te velde en bovendien uitblonk door zijne opofferende deugden. Weken lang bracht hij door in een afgeschoten deel van het ruim van een schip, te midden van tientallen van choleralijders en verzorgde hen op zulk een uitstekende wijze, dat velen het behoud van hun leven aan hem dankten.

Hoe gaarne hadden wij dan ook den ridder *Nollet* hier gezien!

Hoe gaarne hadden wij hem openlijk en ten aanhooren van U allen onze hulde gebracht!

Het mag niet zoo zijn; slechts enkele weken vóórdat het 70-jarig herinneringsfeest van de instelling der Militaire Willemsorde gevierd werd en wel op 21 Maart 1885, is *Ludovicus, Johannes Nollet,* die den 16en november 1839 te *Groningen* was geboren, te *Lobith* overleden.

Zijne nagedachtenis blijve bij ons allen in herinnering, als een der schoonste voorbeelden van moed en opofferende plichtsbetrachting gedurende onzen geheelen Atjehkrijg! —

De sergeant-ziekenvader *Jakob Rietschie* leeft gelukkig nog, is gegageerd en naar zijn geboorteland *Zwitserland* teruggekeerd, alwaar de inwoners van *Bern* thans kunnen zien, dat Neêrlands Koning, de borst van dien brave met het kruis des Dapperen heeft versierd. (Voordracht, op verzoek van de Koninklijke Vereeniging „het Eereteeken voor belangrijke krijgsbedrijven," op den 30sten April 1889 gehouden, ter herinnering aan den dag, waarop 74 jaren geleden door koning Willem den Eerste de Militaire Willemsorde werd ingesteld.)

Nadat aan de gekwetsten — hun aantal bedroeg in den tijd van ruim een uur een 200-tal — een vluchtig verband was gelegd, werden zij verder getransporteerd en wel naar K. Djawa.

Toen het aantal gewonden zoo aanzienlijk werd, waren, behalve de officieren van gezondheid H. Greve en J. Adriani, nog een paar officieren van gezondheid hier ijverig bezig om de gekwetsten zoo noodig nogmaals te verbinden.

Daarna werden zij verder deels per sloep naar de ziekenschepen op de reede en deels naar de hoofdambulance te Penajoeng getransporteerd.

Tooneelen van onverschrokkenheid, om niettegenstaande de pijnlijkste wonden toch kalm en zwijgend te blijven, kwamen menigvuldig voor.

Maar het schoonste voorbeeld onder hen gaf wel de zwaar gewonde luitenant Comfurius.

Toen deze veelbelovende, dertigjarige officier het schot ontving, dat hem voor altijd het gezicht benam, viel hij op den grond neder en bleef gelaten liggen. Enkel zwaaide hij van tijd tot tijd met de armen, ten teeken, dat hij leefde en nog opgehaald moest worden. Na een kwartier uur werd hij opgenomen en in een tandoe gelegd. Zijn geestdrift, welke hij in het gevecht zoo ten toon had gespreid 1), was nog in geenen

---

1) Deze officier ging onder een hevig vijandelijk vuur zijne manschappen flink voor, voerde hen met veel beleid aan en volgde stipt

deele verflauwd, en niettegenstaande de hevigste pijnen liet hij geen smartkreet hooren, doch riep integendeel luide: „Leve de Koning"!

Ook onder het verbinden bleef hij steeds kalm en gelaten.

Toen hij een gewonde naast zich hevig hoorde kermen, vroeg hij dezen: „wat scheelt er aan?" en kreeg tot antwoord: „ik heb een gebroken arm en daardoor zulke hevige pijnen." De onversaagde Comfurius antwoordde toen: „welnu, doe zooals ik; mij zijn de beide oogen uitgeschoten en toch schreeuw ik niet, doch roep: „Leve de Koning"!

De lof over den geneeskundigen dienst voor de toewijding die hij bij de verovering van de Missigit aan zijn taak besteed had, was algemeen.

De generaal van Swieten teekende zelfs op het rapport der tweede brigade over het gevecht op den 6en Januari aan:

„Dat de dienst der ambulance en van hare vervoermiddelen „op dien dag uitmuntend georganiseerd was, waardoor het zeer „merkwaardige feit heeft plaats gehad, dat omstreeks 12 uur „op den middag reeds 126 van de gewonde krijgers, goed ver„bonden, naar de drijvende ziekenschepen waren overgebracht."

Den volgenden dag vertrokken naar Padang de „Willem, Kroonprins der Nederlanden" en de „Baron Mackay" ter overbrenging van 202 meerendeels op den vorigen dag bij de inneming der Missigit verkregen gekwetsten, waaronder de dappere brigadecommandant, die den 11en Januari d. a. v. weder in zijne garnizoensplaats Padang terugkeerde, alwaar hij toen juist tien dagen afwezig was geweest.

Brachten wij reeds een woord van lof uit over den genees-

---

de gegeven orders op, totdat hij een geweerkogel door beide oogen kreeg.

Laat ik hier nog bijvoegen, dat mijn academievriend Comfurius steeds gezond en opgeruimd is en met zijne echtgenoote en kinderen te Gouda woont.

op het pad gerichten vuurmond des vijands tot zwijgen bracht.

Na eenige schoten kwam het 2de stuk door de rechtersloot (zonder paarden), met behulp van de bedieningsmanschappen naast het 1ste stuk, in batterij en opende insgelijks het kartetsvuur.

De 3e en 4e compagnie achter elkander, en met hunne linkervleugels op het rivierpad, waren ondertusschen ook, omdat de majoor Cavaljé dacht elk oogenblik het bevel tot stormen te krijgen, dichter bij de tirailleurlinie gekomen.

De gewonde sergeant J. F. Menzi n°. 44873 van die linie, welke zich naar de ambulance begaf, deelde thans den kapitein C. H. Visscher en den 1en luitenant G. van Tienhoven mede, dat zijne compagnie in het geheel geen patronen meer had en onmogelijk meer lang in stelling zou kunnen blijven.

Nog voor dit bericht den majoor Cavaljé bereikt had, meenden die twee compagnies-commandanten, dat zij geen oogenblik mochten talmen met tot ondersteuning van de 1e compagnie op te rukken.

De kapitein Visscher, de commandant der 3e compagnie, stelde zich op een aardhoop op en commandeert „linksom", om zich met zijne compagnie langs het pad naar voren te begeven, doch op hetzelfde oogenblik ontving hij een kogel in het achterhoofd en stortte op den grond neder. Dit gaf bij de jonge Amboineesche soldaten, die zich op den linkervleugel bevonden en dus nu aan het hoofd waren, eenige weifeling en terwijl van alle zijden de kreten „madjoe", „madjoe", („voorwaarts"!) gehoord werden en ook de bataljons-commandant kwam aanloopen, ging onderwijl de 4e compagnie door de sloot naar voren en kwam weldra in de tirailleurlinie bij de 1e compagnie, terwijl spoedig daarna de 3e compagnie die linie meer rechts uitbreidde.

Ter eere van de dappere compagnie le Bron de Vexela zij hier vermeld, dat die compagnie, welke op dien dag een verlies leed van 75% zijner officieren en 58% zijner onderofficieren

en manschappen, [1]) na het verschieten harer patronen, kalm onder het hevig vuur bleef liggen en geen ongewonde zijne plaats in de tirailleurlinie verliet.

In den tijd, dat het vorenstaande bij het linkerhalf 3e bataljon Infanterie voorviel, verrichtte het linkerhalf 14e een marsch met divisiën uit de rechterflank om aldus de bevolen omtrekking uit te voeren.

Kapitein van Wijhe had, door tusschenkomst van den kapitein Schneither, de order ontvangen om met de beide secties kanonnen zoo spoedig mogelijk op te rukken.

Het terrein was zoo dicht begroeid en zoo vol hindernissen, dat het zelfs voor de Infanterie, hoeveel te meer dus voor de Artillerie, moeilijk was vooruit te komen.

Niettemin stelde van Wijhe al het mogelijke in het werk om aan de order te voldoen.

Hij begaf zich met eenige kanonniers, voorzien van het noodige gereedschap, aan het hoofd van de twee secties, die in colonne met stukken marcheerden, ten einde aldus den weg voor het voorste stuk te banen.

De beide secties konden nu betrekkelijk snel vooruitkomen.

Reeds waren zij hun doel nabij en naderden zij een open plek met gras begroeid van 15 à 20 M. in het vierkant, alwaar de kolonel zich bevond, die, ook omdat het vijandelijk vuur steeds in hevigheid toenam, de Artillerie tot spoed aanspoorde, toen het 2e stuk met bespanning en al omsloeg en wel doordien het boompaard in een gat viel en een voorbeen brak.

---

1) De 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie verliet in den morgen van den 6den Januari het bivak Penajoeng met eene sterkte van 1 kapitein, 3 luitenants en 99 onderofficieren en manschappen.

Dien dag sneuvelden of werden gewond:

3 luitenants, 1 sergeant-majoor, 1 fourier, 2 sergeanten, 3 korporaals, 1 tamboer en ± 50 fuseliers.

kundigen dienst, het zij mij thans nog vergund hier te vermelden, wat in het rapport van den kolonel de Roij van Zuijdewijn voorkomt aangaande de houding der troepen:

„Ik kan niet anders dan onverdeelde hulde brengen aan de „onversaagdheid onzer troepen in het algemeen en aan de on„verschrokkenheid, waardoor de officieren en de Europeesche „soldaten in 't bijzonder, zich bij deze gelegenheid zoo schit„terend hebben onderscheiden".

De Opperbevelhebber betuigde ook zijne tevredenheid aan chefs en troepen en in het bijzonder aan de dappere compagnie le Bron de Vexela bij hunne terugkomst in het bivak Penajoeng.

„Lof voor hunne dapperheid — zeide de Generaal van Swie„ten — verdienen allen, die aan dit gevecht hebben deelge„nomen, dat ongetwijfeld een schoon wapenfeit is geweeest".

Alvorens dit verhaal te eindigen, zij het mij nog vergund als werkdadig ooggetuige der drie bestormingen, eene diepgevoelde hulde te brengen aan het drietal officieren, dat bij genoemde wapenfeiten boven zooveel anderen heeft uitgeblonken.

De eerste van dat drietal is de kapitein J. P. van Lier — thans gepensionneerd kolonel —. Hij was niet alleen de onverschrokken compagnies-commandant, de doortastende, voortvarende, moedige commandant der stormcolonne, maar bovendien de beleidvolle stafofficier, wiens bloed tweemalen op en binnen de muren van de Missigit vloeide en wiens heldengedrag ongetwijfeld veel heeft bijgedragen om, de verovering op 10 en 14 April 1873 te doen gelukken.

Dan volgt de kalme, beleidvolle, dappere commandant van het 3e bataljon Infanterie, de majoor F. P. Cavaljé — thans gepensionneerd kolonel en militie-commissaris in het 2e district der provincie Noord-Brabant —; een officier van wien de Atjehers zeker gezegd zullen hebben: „maar is het dan al-

tijd Cavaljé, die ons ons heiligdom komt ontrukken!" en van zijne soldaten: „maar is het dan altijd het 3e bataljon Infanterie, dat zich komt laten dooden." 1)

Zeker is de naam van Cavaljé nauw en met eere verbonden aan de drie Missigit-veroveringen, welke tot onze schoonste wapenfeiten in den Atjehoorlog behooren gerekend te worden.

En ten slotte geldt onze eerbiedige hulde de nagedachtenis van den Generaal C. L. St. A. M. de Roij van Zuijdewijn, den bevelhebber, wiens onversaagdheid, koelbloedigheid en onstuimige dapperheid, Koning en Vaderland door de verovering van de Missigit een der schoonste overwinningen schonk, waarvan te recht door den Opperbevelhebber van het Atjehleger, den Generaal van Swieten, in zijn dagorder van 24 Januari 1874 getuigd kon worden: „de verovering van de Missigit is een meesterstuk, dat U allen en Uwen brigadecommandant tot eere strekt."

---

1) De verliezen door het 3e bataljon Infanterie tijdens de 1e Atjehsche expeditie geleden, deelden wij reeds in eene vroegere noot mede.

Bij den aanval op 6 Januari 1874 verloor het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, dat met eene sterkte van 16 officieren en nog geen 400 onderofficieren en manschappen uitrukte, binnen het uur 105 man aan gesneuvelden en gewonden, waaronder vier officieren.

Kon. Inst. v/d Tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM

PLAAT I.

SCHETS VAN HET OPMARSCH EN GEVECHTSTERREIN VAN 10 EN 14 APRIL 1873.

SCHAAL 1:10000.

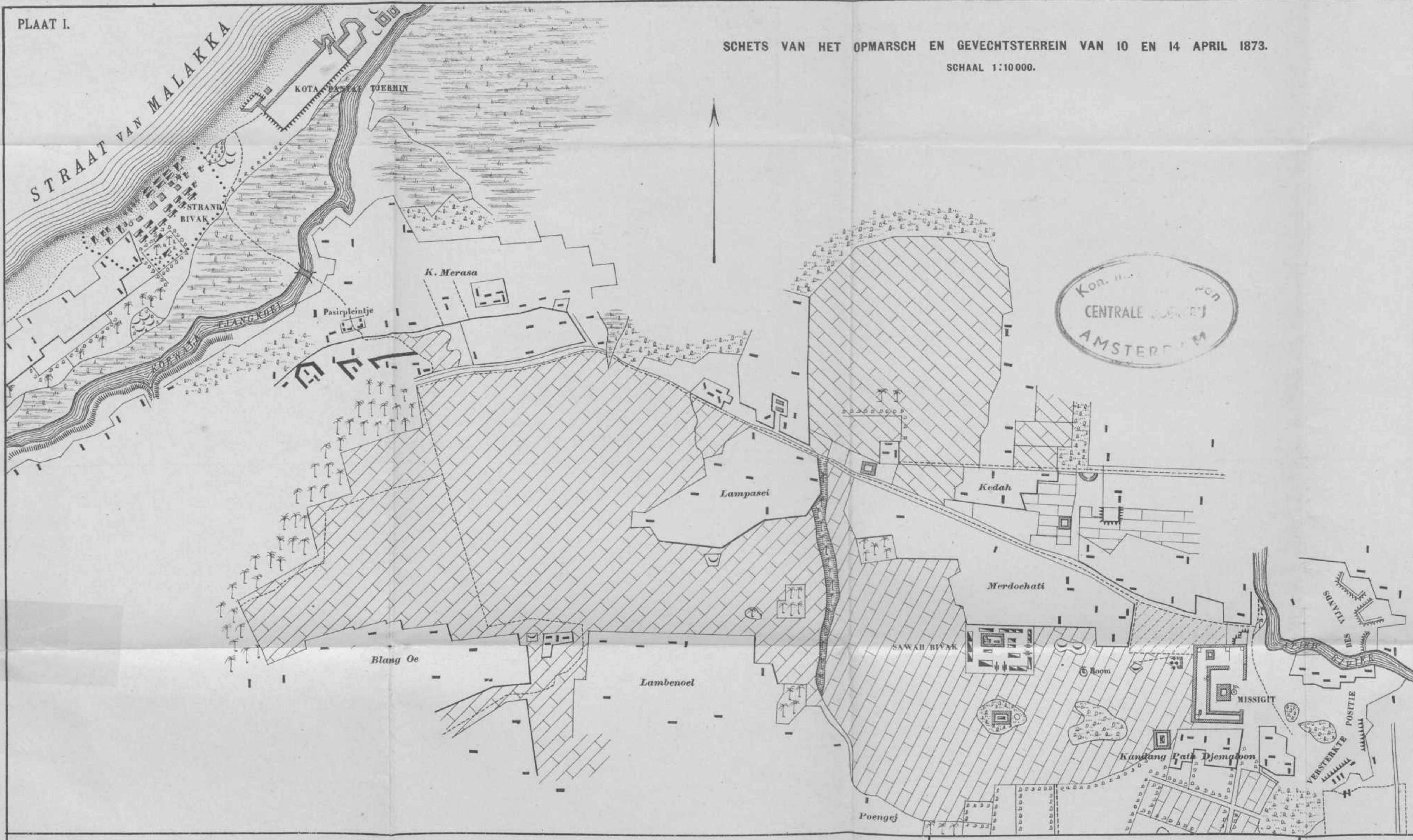

Kon. ... CENTRALE ... AMSTERDAM

PLAAT II.

SCHETS VAN DE MISSIGIT EN OMSTREKEN TIJDENS DE 1E ATJEHSCHE EXPEDITIE.

SCHAAL 1:2000.

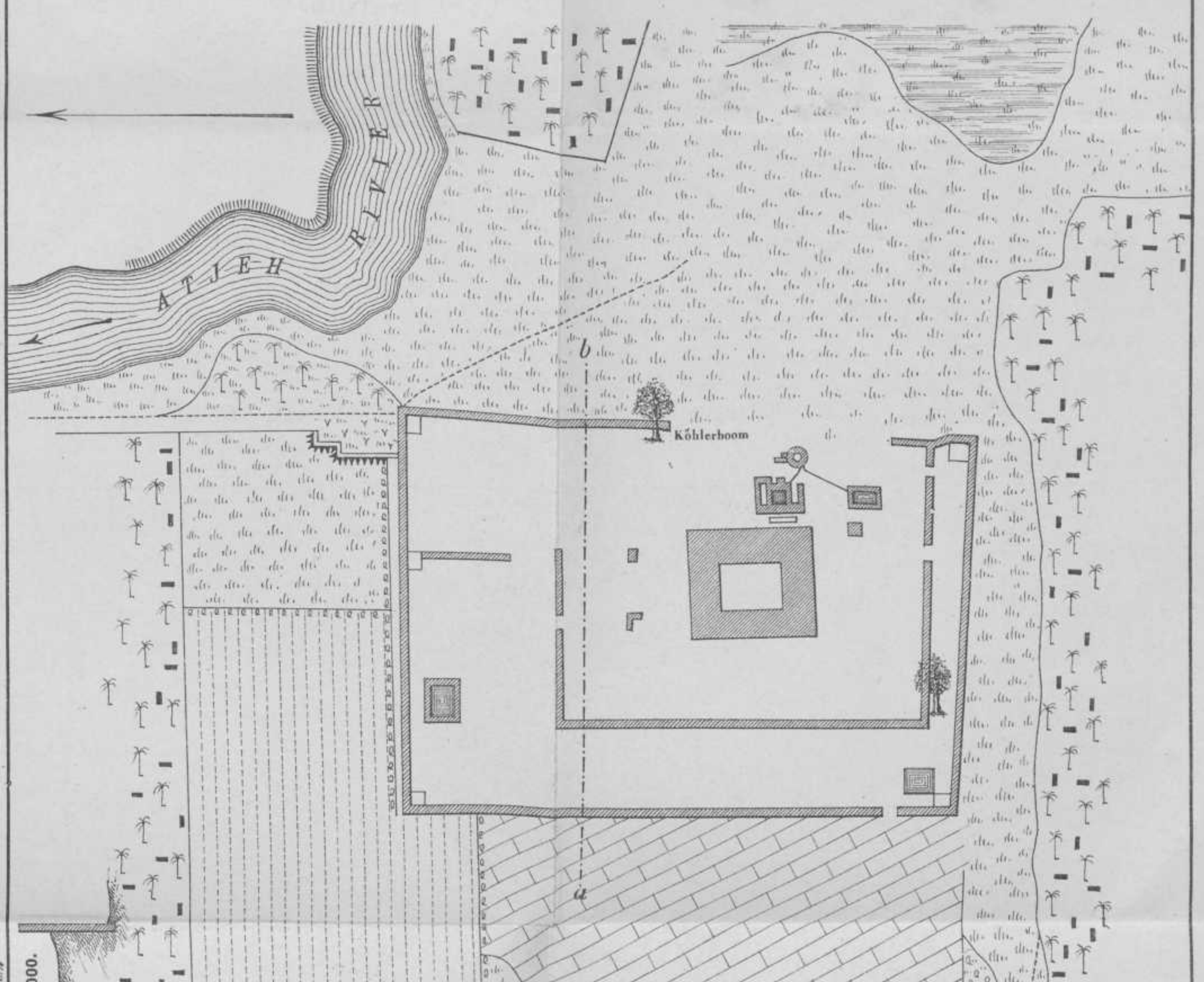

PLAAT III.

SCHETS VAN DE MISSIGIT EN OMSTREKEN TIJDENS DE 2E ATJEHSCHE EXPEDITIE.

SCHAAL 1:2000.

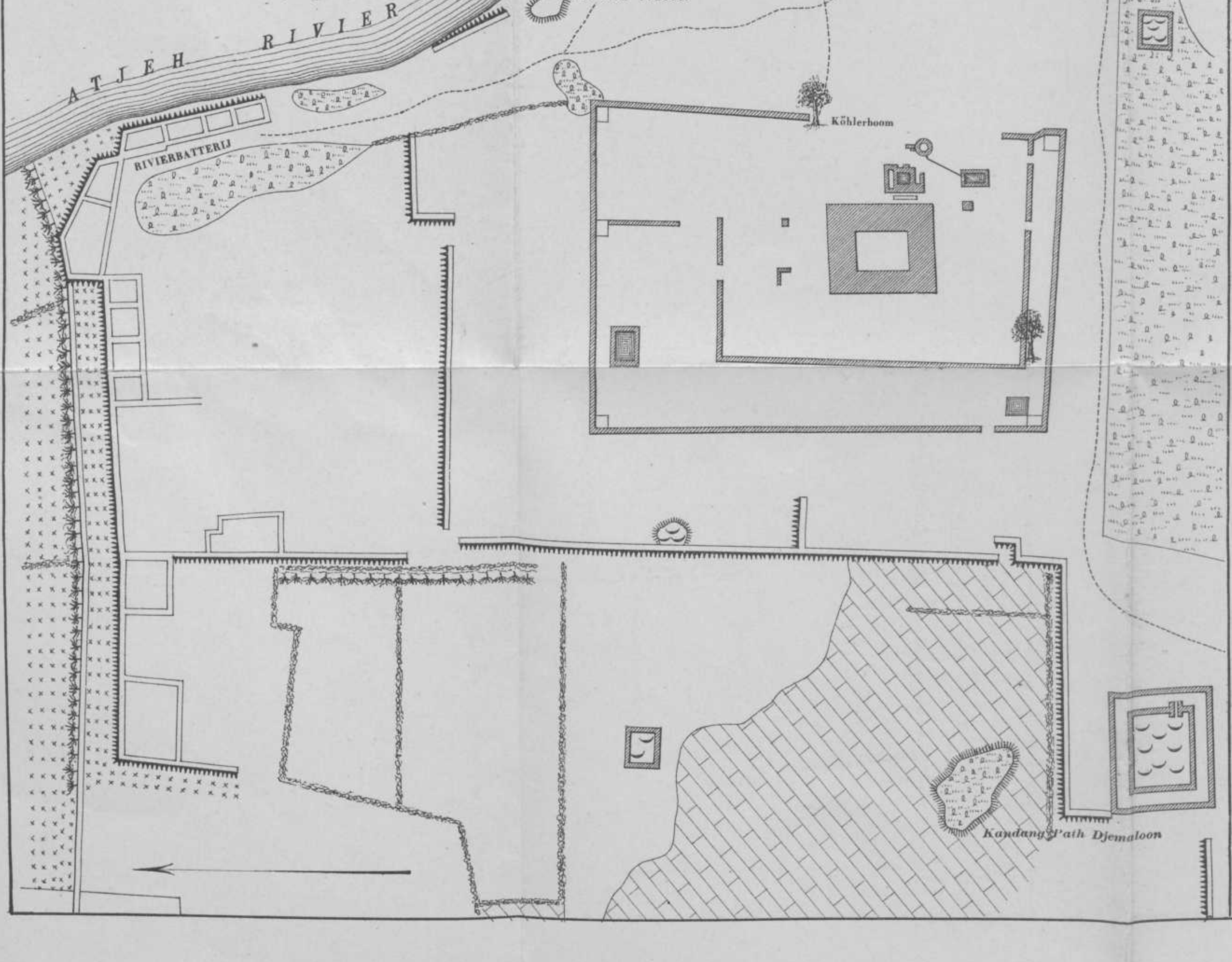

LEGENDA.

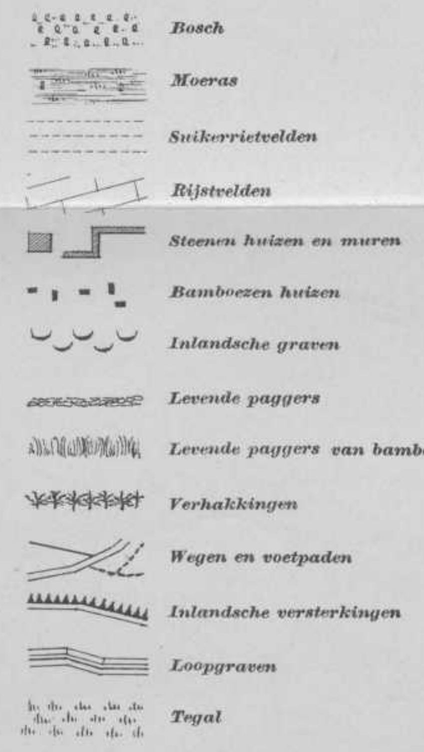

PLAAT IV.

SCHETS VAN HET GEVECHTSTERREIN VAN 6 JANUARI 1874.
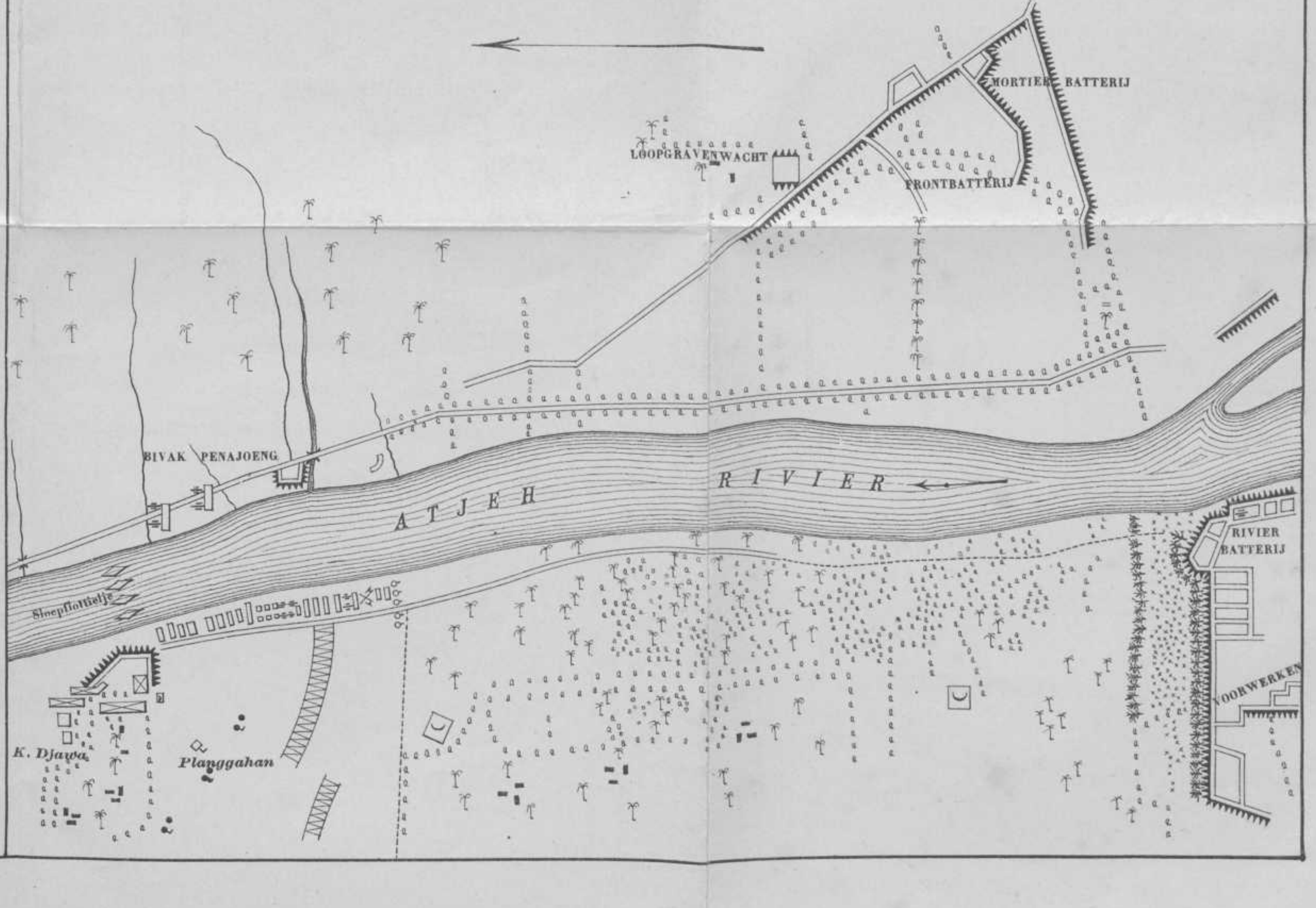
SCHAAL 1:5000.